

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

2e kwartaal 2010

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2009-2010	= 2009 tot en met 2010
2009/2010	= het gemiddelde over de jaren 2009 tot en met 2010
2009/'10	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2009 en eindigend in 2010
2007/'08–2009/'10	= oogstjaar, boekjaar enz., 2007/'08 tot en met 2009/'10

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek – Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie

Brigitte Hermans
Annelies Boerdam
Pieter Duimelaar
Ivo Gorissen
Lian Kösters
Hans Langenberg
Ton van Maanen

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

Prijzen inclusief verzendkosten

Abonnementsprijs: □ 53,10

Prijs per los nummer: □ 14,60

ISSN: 1573-2215

Oplage: 550

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2010.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	7
Vermogensverdeling en vermogenspositie huishoudens	7
Baanvindduren, hoe snel vinden werklozen een baan?	13
Een leven lang leren met cursussen en lange opleidingen	19
Aantal uitzendkrachten fors gedaald	27
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	34
Ontwikkelingen in de economische zelfstandigheid van vrouwen	41
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	49
Lichamelijke belasting op het werk en ziekteverzuim	55
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	61
Begrippen	71
Nu en eerder verschenen artikelen	74
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	80
Publicaties	84

Redactioneel

In deze Sociaaleconomische trends wordt in verschillende artikelen aandacht besteed aan de gevolgen van de economische crisis voor de arbeidsmarkt. Aan de orde komen de baanvindduur van werklozen, de ontwikkeling van het aantal uitzendkrachten en de gevolgen van faillissementsontslag. Daarnaast vindt u in dit nummer bijdragen over een tal van andere onderwerpen, zoals de vermogens van huishoudens, *lifelong learning*, vergrijzing en arbeidsomstandigheden.

Wilt u meer weten over de recente ontwikkelingen op het gebied van arbeid, sociale zekerheid en inkomen, dan kunt u terecht op onze website www.cbs.nl. Wanneer u zich abonneert op de RSS-feeds van de themapagina's Arbeid en sociale zekerheid of Inkomen en bestedingen, wordt u automatisch op de hoogte gehouden van alle nieuwe cijfers en bijdragen op deze pagina's.

Artikelen

Dit nummer opent met cijfers over de verdeling en de samenstelling van het vermogen van huishoudens afkomstig van de vernieuwde vermogenstatistiek. Wat blijkt is dat de vermogensverdeling in Nederland zeer scheef is. Bijna 60 procent van het vermogen is in handen van slechts 10 procent van de huishoudens. Zelfstandigen en ouderen van 60 tot 70 jaar hebben de hoogste vermogens. De eigen woning vormt het grootste bezit.

Het tweede artikel onderzoekt hoe snel werklozen een baan vinden. De gepresenteerde resultaten zijn gebaseerd op een nieuwe indicator 'baanvindduur' die het CBS onlangs ontwikkelde. Deze geeft een indicatie van het functioneren van de arbeidsmarkt als aanvulling op het werkloosheidspercentage. De belangrijkste conclusie is dat werklozen in

2009 doorgaans minder snel een baan vonden dan werklozen in 2008.

Hoe het er voor staat met *lifelong learning* in Nederland vormt het onderwerp van de volgende bijdrage. In 2007 volgde een op de tien Nederlanders van 25 tot 65 jaar een opleiding van een half jaar of langer, terwijl ruim vier op de tien een of meerdere cursussen deden. Het animo om zich te blijven ontwikkelen bleek onder jongeren hoger te zijn dan onder ouderen.

Dat het slecht ging slecht met de uitzendbranche in 2009 komt naar voren in de vierde bijdrage. Het aantal uitzendkrachten daalde fors: het ging om de grootste daling in veertien jaar. Drie kwart van de afname kwam voor rekening van de industrie, de zakelijke dienstverlening en de transport en opslag. Het verlies aan werkgelegenheid trof alle leeftijden, uitgezonderd de ouderen.

In het vijfde artikel staat de positie van 50-plussers op de arbeidsmarkt centraal. De arbeidsdeelname van deze groep is de afgelopen jaren flink toegenomen. Dat komt vooral door de instroom van een jongere generatie vrouwen voor wie het meer vanzelfsprekend is om een (kleine) baan te hebben dan voor de oudere. Maar ook maatregelen van de overheid, zoals het afschaffen van de VUT, om het langer doorwerken te bevorderen, lijken vruchten af te werpen.

Tevens bevat deze Sociaaleconomische trends bijdragen over de economische zelfstandigheid van vrouwen en de relatie tussen lichamelijke belasting en ziekteverzuim. Tot slot wordt een onderzoek naar het internetgebruik onder niet-westerse allochtonen gepresenteerd.

De redactie

Vermogensverdeling en vermogenspositie huishoudens

Jack Claessen

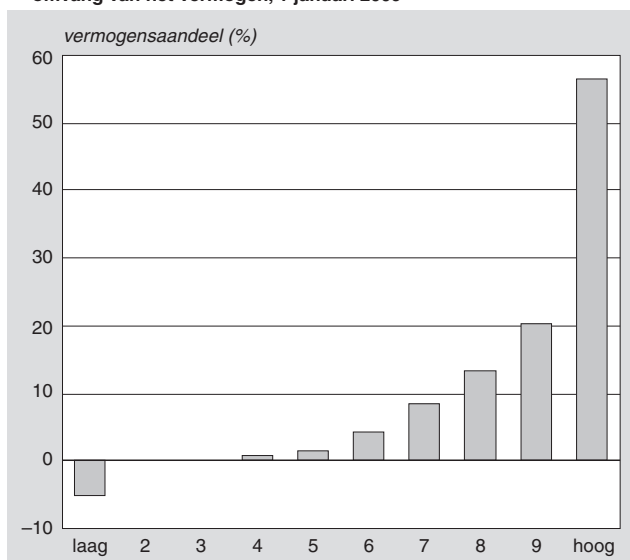
Begin 2009 zijn de vermogens van huishoudens zeer scheef verdeeld. Bijna 60 procent van het vermogen is in handen van slechts 10 procent van de huishoudens. Ouderen hebben een betere vermogenspositie dan jongeren, vooral dankzij het bezit van een eigen woning waarvan de hypotheekschuld geheel of grotendeels is afgelost. Zelfstandigen hebben de hoogste vermogens.

1. Vermogensverdeling: veel vermogen bij weinig huishoudens

Begin 2009 bedroeg het gemiddelde vermogen per huishouden 167 duizend euro. Dit gemiddelde wordt mede bepaald door een beperkt aantal hoge uitschieters. De middelste waarneming van de van laag naar hoog gerangschikte vermogens, of het doorsnee (het mediane) bedrag is daarom een betere maatstaf bij de analyses.

Het doorsnee vermogen per huishouden kwam 1 januari 2009 uit op 43 duizend euro (staat 1). De vermogensverdeling over de huishoudens is zeer scheef. Bijna 60 procent van het totale vermogen was in bezit van de 10 procent meest vermogende huishoudens. Hun doorsnee vermogen bedroeg 634 duizend euro. Tegenover het grote vermogensaandeel van de meest vermogende huishoudens staat dat de 10 procent minst vermogende huishoudens meer schulden dan bezittingen hadden en daardoor een negatief vermogen. Het doorsnee vermogen voor deze groep kwam uit op 5 duizend euro negatief.

1. Vermogensverdeling huishoudens in tien decielgroepen naar omvang van het vermogen, 1 januari 2009*

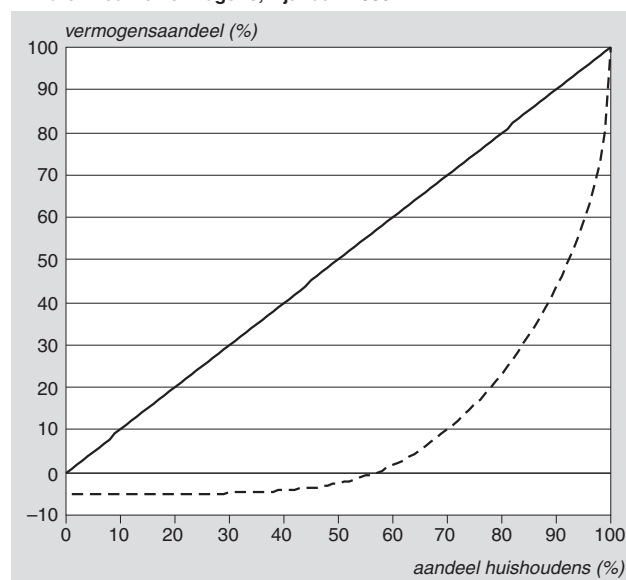

Lorenz-curve

De vermogensverdeling kan ook worden weergegeven met een zogeheten Lorenz-curve. De curve geeft de (on)gelijkheid van de vermogensverdeling weer als de afwijking van de 45°-lijn, die volledige gelijkheid aangeeft. Uit de Lorenz-curve is de vermogens(on)gelijkheid goed af te lezen. Begin 2009 was meer dan driekwart van het vermogen in handen van een vijfde van de huishoudens. Viervijfde van de huishoudens verdeelde dus het overige kwart.

Hoewel het meer gebruikelijk is alleen positieve waarden te presenteren zijn voor deze Lorenz-verdeling ook de huishoudens met negatieve vermogens meegenomen. De curve loopt hierdoor deels onder de X-as. Bijna 6 procent van de huishoudens had een negatief vermogen.

2. Lorenz-curve vermogens, 1 januari 2009*

Gini-coëfficiënt

De ongelijkheid volgens de Lorenz-curve wordt ook wel samenvattend weergegeven met behulp van de Gini-coëfficiënt. De waarde van deze coëfficiënt ligt in theorie tussen 0 en 1, waarbij 0 correspondeert met volledige gelijkheid (ieder huishouden heeft hetzelfde vermogen) en 1 met totale ongelijkheid (één huishouden bezit al het vermogen).

Voorwaarde voor de bepaling van een zuivere Gini-coëfficiënt is het gebruik van positieve waarden. In deze bijdrage zijn ook de negatieve vermogens in de berekening meegenomen. Dit om de diverse onderscheiden groepen huishoudens toch op basis van de complete gegevenssets onderling te kunnen vergelijken op vermogensongelijkheid. De inclusie van negatieve vermogens heeft invloed op de waarde van de coëfficiënt en in enkele extreme gevallen wordt de boven-

grens van 1 overschreden. De onderlinge vergelijkbaarheid van de verschillende groepen huishoudens wordt hierdoor evenwel nauwelijks belemmerd. Begin 2009 kwam de coëfficiënt voor de vermogensverdeling uit op 0,82 (staat 1), hetgeen op een (uiteraard) grote ongelijkheid wijst.

2. Vermogens van sociaaleconomische en demografische groepen

Huishoudens met een kostwinner met voornamelijk inkomen uit eigen onderneming (zelfstandigen) hebben met 207 duizend euro het grootste doorsnee vermogen. Huishoudens met inkomen uit een ouderdom- of nabestaanden-uitkering hebben een doorsnee vermogen dat ruim twee keer zo groot is dan dat van alle huishouden (91 duizend en 43 duizend euro). Huishoudens met inkomen uit arbeid (de werknemers) zitten met 37 duizend euro daarentegen onder dit totaalbedrag. Huishoudens met een bijstandsuitkering hadden nauwelijks of geen vermogen. Uit de verschillen in de Gini-coëfficiënt komt naar voren dat de vermogensongelijkheid bij werknemers aanzienlijk groter was dan bij zelfstandigen.

Ook de uitsplitsing naar woningbezit is een duidelijke scheidslijn. De eigen woning is een belangrijk vermogens-

bestanddeel. Huishoudens met een eigen woning hadden dan ook een veel hoger vermogen dan huishoudens in huurwoningen. Ook hier zien we een fors verschil in vermogensongelijkheid: onder de eigen woningbezitters is die aanmerkelijk kleiner dan onder de huurders.

De samenstelling van het huishouden heeft eveneens invloed op de omvang van het vermogen. Meerpersoonshuishoudens hadden ruim acht keer zo veel vermogen als eenpersoonshuishoudens. Ook zijn de vermogens gelijkmatiger verdeeld over meerpersoonshuishoudens dan over eenpersoonshuishoudens.

In het algemeen neemt het vermogen toe met de leeftijd van de hoofdkostwinner, dit is de persoon met de hoogste inkomsten binnen het huishouden. Huishoudens met een hoofdkostwinner tot 30 jaar hadden nauwelijks vermogen. Vanaf 30 jaar wordt er vermogen opgebouwd. Ouderen tussen 60 en 70 jaar hadden het hoogste vermogen. Vanaf 70 jaar nam het vermogen weer af. De groep van 75 jaar en ouder kwam weer uit op ongeveer het doorsnee vermogen. Deze groep heeft vaak het eigen huis verkocht en wellicht al een deel op hun vermogen ingeteerd of overgedragen aan de kinderen.

Er bestaan ten slotte grote verschillen in de omvang van vermogens naar land van herkomst. Hoofdkostwinners uit

Staat 1
Vermogensverdeling naar kenmerken huishouden, 1 januari 2009*

	Aantal huishoudens	Mediane bedrag ¹⁾	Gini-coëfficiënt
	x 1 000	1 000 euro	
Totaal	7 226	43	0,82
<i>Voornaamste inkomensbron</i>			
Inkomen uit arbeid	3 968	37	0,88
Inkomen uit onderneming	823	207	0,71
Overdrachtsinkomen	2 435	24	0,77
w.o.			
ziekte-, arbeidsongeschiktheidsuitkering	231	4	0,80
ouderdom of nabestaanden uitkering	1 740	91	0,69
bijstandsuitkering e.d.	287	1	0,95
<i>Woonsituatie</i>			
Eigen woning	4 071	184	0,67
Huurwoning	3 154	4	0,92
<i>Samenstelling huishouden</i>			
Eenpersoons huishouden	2 549	11	0,84
Meerpersoons huishouden	4 677	95	0,79
Echtbaar totaal	3 990	115	0,77
Echtbaar zonder kinderen	2 065	117	0,77
Eenoudergezin	460	7	0,85
<i>Leeftijd hoofdkostwinner</i>			
0 tot 25 jaar ²⁾	358	1	.
25 tot 30 jaar ²⁾	504	3	.
30 tot 35 jaar ²⁾	571	11	.
35 tot 40 jaar	706	29	0,87
40 tot 45 jaar	753	66	0,79
45 tot 50 jaar	747	88	0,77
50 tot 55 jaar	684	123	0,90
55 tot 60 jaar	641	135	0,69
60 tot 65 jaar	624	160	0,67
65 tot 70 jaar	461	164	0,66
70 tot 75 jaar	390	120	0,69
75 jaar en ouder	787	45	0,80
<i>Herkomst hoofdkostwinner</i>			
Nederland	5 887	68	0,79
Westers land	691	18	0,83
Niet-westers land ²⁾	648	1	.

¹⁾ Het mediane bedrag is bepaald voor huishoudens met het betreffende vermogensbestanddeel.

²⁾ Door de sterk uiteenlopende verdeling en een aanzienlijk aantal negatieve waarden van de vermogens kan voor deze groep geen adequate Gini-coëfficiënt gegeven worden.

een niet-westers land hadden nauwelijks vermogen. Uit de bijbehorende Gini-coëfficiënt blijkt dat de vermogens in deze groep extreem scheef verdeeld zijn, waarbij slechts een zeer beperkt aantal huishoudens over een groot vermogen beschikt.

3. Vermogensbestanddelen bij bevolking en deelgroepen

Alle huishoudens

Begin 2009 hadden huishoudens in doorsnee voor 188 duizend euro aan bezittingen. De eigen woning vormde het grootste bezit. Bijna zes op de tien huishoudens hadden een eigen woning met een doorsnee waarde van 255 duizend euro. De helft van de huishoudens had ook schulden. Meestal was dit de hypotheek op de eigen woning, gemid-

deld bijna 150 duizend euro. Acht procent van de huishoudens had ook overige schulden.

Inkomensbron

Van de zelfstandigen had 77 procent een eigen woning, het hoogste percentage van alle onderscheiden groepen. Van de huishoudens die hun inkomen voornamelijk uit arbeid verkrijgen, hadden ruim zes op de tien en van de gepensioneerden had bijna de helft een eigen woning. Van de huishoudens met bijstand bezat slechts 3 procent een eigen woning. Bijna een kwart van de huishoudens had effecten met een doorsnee waarde van 12 duizend euro. Van de zelfstandigen hadden bijna vier op de tien huishoudens effecten. Van de huishoudens met bijstand had bijna niemand effecten. De zelfstandigen hadden de meeste bezittingen. Zij hadden ook het vaakst onroerend goed anders dan de eigen woning. Dit zijn veelal winkels en kantoren, maar ook tweede woningen.

Staat 2
Vermogensbestanddelen van huishoudens naar voornaamste inkomensbron, 1 januari 2009*

	Aantal huishoudens	Mediane bedrag ¹⁾	Aandeel van huishoudens met vermogensbestanddeel							
			totaal	inkomen uit arbeid	inkomen uit eigen onderneming	overdrachtsinkomen ²⁾				
	x 1 000	1 000 euro	%				totaal	ziekte, arbeidsongeschiktheid uitkering	ouderdom of nabestaanden uitkering	bijstandsuitkering e.d. ³⁾
Vermogen (bezittingen-schulden)	7 226	43	100	100	100	100	100	100	100	100
Bezittingen	7 226	188	100	100	100	100	100	100	100	100
bank- en spaartegoeden	6 384	15	88	89	94	85	71	94	53	
effecten	1 693	12	23	24	38	18	12	22	2	
eigen woning	4 071	255	56	63	77	38	29	47	3	
onroerend goed, overig	527	168	7	6	21	5	4	6	1	
roerende zaken enz.	312	26	4	3	10	5	2	7	0	
ondernemingsvermogen	591	11	8	1	69	0	0	0	0	
Schulden	3 495	149	48	60	62	25	24	30	2	
hypotheekschuld eigen woning	3 359	148	47	59	57	23	23	27	2	
schulden, overig	567	28	8	7	20	5	4	6	0	

¹⁾ Het mediane bedrag is bepaald voor huishoudens met het betreffende vermogensbestanddeel.

²⁾ Overdrachtsinkomen bestaat uit uitkeringen, pensioen en ontvangen partneralimentatie.

³⁾ Dit betreft bijstandsuitkering alsmede uitkeringen IOAW, IOAZ, Wajong etc.

Staat 3
Vermogensbestanddelen van huishoudens naar leeftijd hoofdkostwinner, 1 januari 2009*

	Vermogen, mediane bedrag ¹⁾						Aandeel van huishoudens met vermogensbestanddeel					
	totaal	0 tot 25 jaar	25 tot 50 jaar	50 tot 65 jaar	65 tot 75 jaar	75 jaar of ouder	totaal	0 tot 25 jaar	25 tot 50 jaar	50 tot 65 jaar	65 tot 75 jaar	75 jaar of ouder
	1 000 euro						%					
Vermogen (bezittingen-schulden)	43	1	24	136	149	45	100	100	100	100	100	100
Bezittingen	188	2	193	245	206	46	100	100	100	100	100	100
bank- en spaartegoeden	15	3	11	21	23	24	88	67	86	91	94	95
effecten	12	2	7	15	25	45	23	6	23	28	25	20
eigen woning	255	164	240	273	279	278	56	10	61	65	54	37
onroerend goed, overig	168	.	181	168	158	116	7	1	6	10	9	6
roerende zaken enz.	26	.	25	30	31	19	4	0	2	5	7	9
ondernemingsvermogen	11	.	10	15	18	.	8	2	11	10	4	1
Schulden	149	158	181	113	70	48	48	10	58	56	37	17
hypotheekschuld eigen woning	148	160	180	111	68	46	46	9	57	54	34	13
schulden, overig	28	.	22	34	35	36	8	1	7	11	9	5

¹⁾ Het mediane bedrag is bepaald voor huishoudens met het betreffende vermogensbestanddeel.

Leeftijd hoofdkostwinner

In de leeftijdscategorieën van 25 tot 65 jaar bezaten ruim zes van de tien huishoudens een eigen woning. Van de huishoudens met een kostwinner tot 25 jaar had een op de tien een eigen woning. Eenzelfde aandeel had ook een hypotheek. Het aandeel huishoudens met een hypotheekschuld neemt af met de leeftijd. Kwam het aandeel huishoudens met een eigen woning bij 65- tot 75-jarigen nog ruim boven de helft uit, bij ouderen vanaf 75 jaar was dat nog maar 37 procent. Het aandeel huishoudens met effecten is het hoogst onder 50- tot 65-jarigen. Het gaat daarbij om een doorsnee waarde van 15 duizend euro. Vijfzeventigplussers hadden drie keer dit bedrag aan effecten. Het aandeel huishoudens met ondernemingsvermogen neemt fors af vanaf 65 jaar, waarschijnlijk omdat de onderneming dan al vaak is overgedragen.

Type huishouden

Van de meerpersoonshuishoudens hadden bijna zeven op de tien een eigen huis, van de eenpersoonshuishoudens

slechts een op de drie. Meerpersoonshuishoudens hadden ook bijna twee keer zo vaak effecten dan eenpersoonshuishoudens. Het doorsnee bedrag was voor beide typen huishoudens met 12 duizend euro gelijk. Ook hadden meerpersoonshuishoudens meer dan twee keer zo vaak onroerend goed anders dan de eigen woning.

De vermogenssamenstelling van paren met kinderen jonger dan 18 jaar en van paren zonder kinderen met een hoofdkostwinner jonger dan 65 jaar verschilde maar weinig. Acht op de tien paren met minderjarige kinderen en ruim zeven op de tien paren zonder kinderen hadden een eigen woning. Deze laatste huishoudens hadden dus iets vaker een huurwoning.

Vermogensklassen

Zes procent van de huishoudens had begin 2009 een negatief vermogen waarbij de schulden groter waren dan de bezittingen. Daarnaast had 2 procent van de huishoudens een vermogen van meer dan een miljoen euro. Bijna een kwart van de huishoudens had een beperkt vermogen tussen nul en 5 duizend euro. Vrijwel iedereen had een bank- en of

Staat 4
Samenstelling vermogen naar type huishouden, 1 januari 2009*

	Bedrag van het vermogensbestanddeel (mediaan) ¹⁾					Aandeel huishoudens met vermogensbestanddeel				
	een-persoons-huishouden	meer-persoons-huishouden	(echt)paar zonder kinderen, kostwinner jonger dan 65 jaar	(echt)paar alleen kinderen jonger dan 18 jaar	een-oudergezin	een-persoons-huishouden	meer-persoons-huishouden	(echt)paar zonder kinderen, kostwinner jonger dan 65 jaar	(echt)paar alleen kinderen jonger dan 18 jaar	een-oudergezin
	1 000 euro					%				
Vermogen (bezittingen-schulden)	11	95	86	90	7	100	100	100	100	100
Bezittingen	16	247	241	277	9	100	100	100	100	100
bank- en spaartegoeden	10	19	18	16	7	81	92	93	93	78
effecten	12	12	11	9	8	16	28	28	32	14
eigen woning	217	265	252	266	241	34	69	71	82	36
onroerend goed, overig	135	178	176	192	.	4	9	10	9	4
roerende zaken enz.	19	29	32	25	.	3	5	4	3	3
ondernemingsvermogen	7	12	13	12	4	4	11	10	15	5
Schulden	126	157	157	190	140	26	61	65	78	31
hypotheekschuld eigen woning	127	155	154	188	140	24	59	63	77	30
schulden, overig	24	30	31	22	23	4	10	11	10	4

¹⁾ Het mediane bedrag is bepaald voor huishoudens met het betreffende vermogensbestanddeel.

Staat 5
Aandeel huishoudens vermogensbestanddeel naar vermogensklasse, 1 januari 2009*

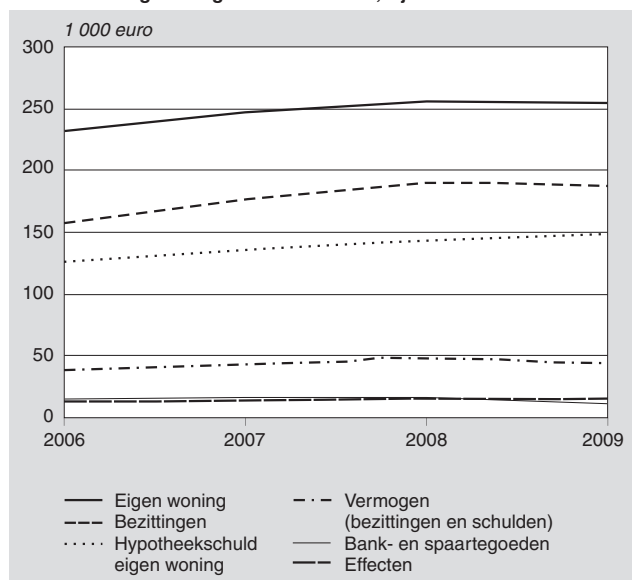
	Aantal huishoudens	Aandeel huishoudens met vermogensbestanddeel						
		totaal	bank- en spaartegoeden	effecten	eigen woning	onroerend goed, overig	hypotheek eigen woning	schulden, overig
	x 1 000	%						
Totaal particuliere huishoudens	7 226	100	88	23	56	7	47	8
Vermogen negatief	427	6	88	24	88	4	92	10
0 tot 5 000 euro	1 681	23	59	2	3	0	3	0
5 000 tot 10 000 euro	413	6	98	8	13	0	13	1
10 000 tot 20 000 euro	482	7	98	12	23	1	23	2
20 000 tot 50 000 euro	727	10	97	18	41	1	41	3
50 000 tot 100 000 euro	564	8	97	29	76	4	75	7
100 000 tot 200 000 euro	961	13	97	28	89	7	82	9
200 000 tot 500 000 euro	1 411	20	99	38	96	13	68	13
500 000 tot 1 miljoen euro	404	6	99	62	97	34	51	25
1 miljoen euro en meer	154	2	100	82	97	56	47	45

spaarrekening. De lage percentages in de laagste vermogensklassen zijn het gevolg van waarnemingsbeperkingen. Effectenbezit kwam vooral voor in de hogere vermogensklassen. Maar ook van de negatieve vermogens bezat bijna een kwart van de huishoudens effecten. In deze groep bevonden zich huishoudens met een hoog bedrag aan bezittingen, maar met nog grotere schulden. Bij de huishoudens in de vermogensklassen vanaf 50 duizend euro liep het woningbezit op van driekwart naar bijna honderd procent. Bezit van overig onroerend goed zoals zakenpanden of tweede woningen was er vooral in de hoogste vermogensklassen. Van de huishoudens met een vermogen van 500 duizend euro tot 1 miljoen euro had ruim een op de drie overig onroerend goed. Onder de miljonairs was dit er meer dan de helft.

4. Vermogensdaling in het begin van de kredietcrisis

Tussen 1 januari 2008 en 1 januari 2009 is het doorsnee vermogen van huishoudens gedaald van 47 duizend euro naar 43 duizend euro. Het kwam hiermee op hetzelfde niveau als op 1 januari 2007. Begin 2009 was het bezit aan effecten fors gedaald terwijl de bank- en spaartegoeden van de huishoudens gelijk bleven. Was het doorsnee bedrag aan effecten per 1 januari 2008 nog 16 duizend euro, aangevang 2009 was dit met een kwart gedaald tot 12 duizend euro. Dit vooral als gevolg van de eind 2008 ingetreden kredietcrisis. De besparingen van huishoudens bleven vrijwel gelijk. Ook de waarde van de eigen woning veranderde nog nauwelijks terwijl de doorsnee hypotheekschuld enigszins toenam. De eind 2008 inzettende kredietcrisis raakte vooralsnog alleen het effectenbezit.

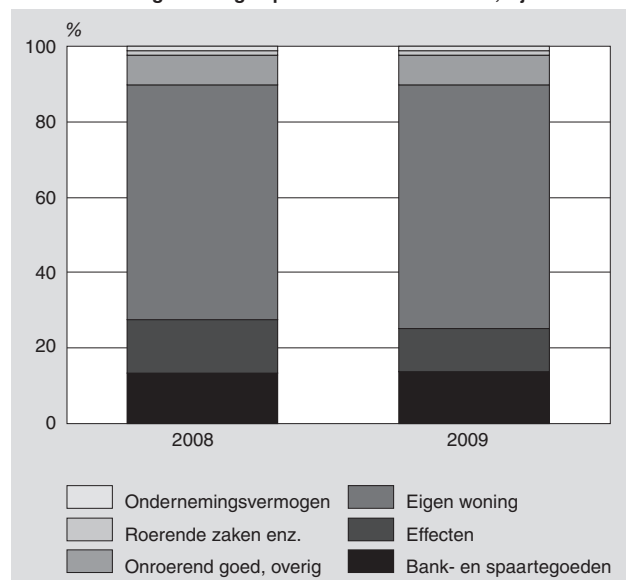
3. Ontwikkeling vermogensbestanddelen, 1 januari

Bij de samenstelling van bezittingen van huishoudens was het aandeel effecten met een vijfde afgenomen. Het aantal huishoudens met effecten daalde met 5 procent. Het aandeel spaartegoeden was met bijna 4 procent gestegen. Ook het aandeel van de eigen woningen in de bezittingen nam

toe, terwijl het aantal huishoudens met een eigen woning gelijk bleef. Het aandeel van het ondernemingsvermogen in de bezittingen is met 1,2 procent relatief klein. Ten opzichte van 1 januari 2008 nam dit het aandeel in de bezittingen toe met 8 procent. Ook het aantal huishoudens met ondernemingsvermogen nam toe.

4. Samenstelling bezittingen particuliere huishoudens, 1 januari

5. Belangrijkste uitkomsten

Het doorsnee vermogen per huishouden was begin 2009 43 duizend euro, 4 duizend euro lager dan een jaar eerder. De vermogensverdeling over de huishoudens is zeer scheef. Zelfstandigen en ouderen hadden de grootste vermogens. Zelfstandigen hadden daarbij ook de meeste bezittingen. Bijna zes op de tien huishoudens bezaten een eigen woning. De eigen woning was het belangrijkste bezit. Bijna een kwart van de huishoudens had effecten. Eind 2008 had de kredietcrisis alleen negatieve invloed op de effecten.

Technische toelichting

Vermogensstatistiek

De CBS-Vermogensstatistiek heeft betrekking op de samenstelling en verdeling van het vermogen van particuliere huishoudens in Nederland. De basisgegevens worden ontleend aan de administraties van de belastingdienst op het gebied van de loon- en inkomstenbelasting. Het CBS heeft de statistiek eerder samengesteld in de periode 1993–2000. Sindsdien is geen vermogensstatistiek meer gepubliceerd vanwege beperkingen in de brongegevens, vooral ook als gevolg van de invoering van het nieuwe belastingstelsel in 2001, maar ook door de toen opgelegde overheidstaakstellingen. De grote maatschappelijke en beleidsmatige vraag naar microgegevens over vermogen en vermogenscomponenten vormde voor het CBS evenwel

aanleiding om in 2008 deze statistiek weer op te pakken en opnieuw te ontwikkelen. Voor de vernieuwde vermogensstatistiek wordt gebruik gemaakt van de gegevens uit box 3 van de inkomstenbelasting en van gegevens over banktegoeden, effecten en WOZ-waarden afkomstig uit andere bronnen.

Thans zijn cijfers van de samenstelling en verdeling van het vermogen van huishoudens beschikbaar voor 2006, 2007, 2008 en 2009 (steeds per 1 januari, 2009 voorlopige cijfers).

Samenstelling van het vermogen

Onder vermogen wordt verstaan het verschil tussen bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan vooral uit banktegoeden, effecten, onroerend goed, ondernemingsvermogen en roerende zaken waaronder contant geld, verhuurde roerende zaken, trustvermogen, aandeel in onverdeelde boedel, vermogen belast met vruchtgebruik of beperkt eigendom. Kapitaal- en pensioenverzekeringen¹⁾ blijven buiten beschouwing. De schulden betreffen onder meer de hypotheek voor de eigen woning en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de tweede woning of ander onroerend goed en schulden volgens de Wet studiefinanciering.

Beperkingen in beschikbare bronnen

Een aantal vermogensbestanddelen wordt niet volledig waargenomen. Voor de huishoudens die geen inkomen uit box 3 hebben, zijn geen gegevens over schulden beschikbaar. Het gaat hier vooral om kortlopende leningen²⁾. De waarneming van de zogeheten 'kleine schulden' is daardoor niet volledig en wordt dus onderschat. Bij 'kleine schulden' gaat het om schulden in verband met consumptief krediet, schulden bij winkels en/of familie. Voor de huishoudens die geen aangifte inkomstenbelasting doen, worden ook de betaalrekeningen niet altijd waargenomen. Spaartegoeden met niet meer dan 15 euro rente en een saldo kleiner of gelijk aan 500 euro (per 31 december) worden eveneens niet waargenomen. Er is thans geen valide methodiek beschikbaar om deze ontbrekende gegevens aan te vullen. Deze tekortkomingen hebben voor het gebruik tot gevolg dat de omvang

van de 'kleine schulden' niet volledig wordt beschreven. De uitkomsten van de Vermogensstatistiek geven vooral zicht op bezittingen en schulden van grotere omvang.

Doelpopulatie

De doelpopulatie is de bevolking van Nederland in particuliere huishoudens op 31 december van een onderzoeksjaar. Uitgezonderd zijn personen die in instellingen, inrichtingen en tehuizen verblijven. De Vermogensstatistiek wordt samengesteld op basis van de steekproef van het Inkomenspanelonderzoek (IPO). Doordat voor de Vermogensstatistiek dezelfde steekproefeenheden worden gebruikt als voor het IPO corresponderen de aantallen huishoudens en is er verband tussen de IPO-inkomensgegevens uit vermogen en de omvang van de vermogensbestanddelen in de Vermogensstatistiek. Zo is er per huishouden een relatie te leggen tussen de rente uit banktegoeden uit het IPO voor jaar t bijvoorbeeld en de omvang van de bank- en spaartegoeden uit de vermogensstatistiek voor 1 januari van jaar t+1.

Literatuur

Brakel-Hofmans, M. van den (31 augustus, 2007). *Metten van inkomensongelijkheid*.

Jack Claessen (29 december 2009). *Procesbeschrijving statistiek Vermogens huishoudens*.

Noten in de tekst

- 1) Informatie over de waarde van de pensioenaanspraken is beschikbaar via de statistiek van de pensioenaanspraken.
- 2) Kortlopende leningen zijn alle kredieten waarvan de afgesproken looptijd doorgaans korter is dan een jaar, behalve deposito's. Hieronder vallen onder meer kortlopende leningen bij financiële instellingen, kortlopend consumptief krediet, rekening-courantverhoudingen (uitgezonderd giraal geld), wissels en schuldbekentenissen.

Baanvindduren, hoe snel vinden werklozen een baan?

Harry Bierings, Marcel Kerkhofs¹⁾ en Robert de Vries

Werklozen in 2009 vonden doorgaans minder snel een baan dan werklozen in 2008. Werd in 2009 voor 65 procent van de werklozen de baanvindduur geschat op minder dan een jaar, in 2008 gold dat nog voor 68 procent. Sinds 2003 was alleen het jaar 2004 nog slechter, toen naar schatting maar 60 procent van de werklozen binnen een jaar een baan vond. Van de werklozen in 2009 deden vooral vrouwen, ouderen, laag opgeleiden en niet-westerse allochtonen er doorgaans relatief lang over om een baan te vinden.

Deze uitkomsten zijn gebaseerd op een nieuw cijfer over baanvindduren dat is ontwikkeld door het CBS. Het geeft een indicatie van het functioneren van de arbeidsmarkt, als aanvulling op het werkloosheidspercentage dat het CBS regulier publiceert. Voor de interpretatie van het functioneren van de arbeidsmarkt maakt het namelijk uit of bij een bepaald werkloosheidspercentage sprake is van een steeds wisselende groep personen die snel in en uit werkloosheid stromen of dat het gaat om een weinig wisselende groep personen die langdurig werkloos blijft. De cijfers over baanvindduren geven deze aanvullende informatie.

1. Inleiding

De werkloosheidsduur wordt vaak gebruikt als een indicator van hoe goed de arbeidsmarkt functioneert. Op een slecht werkende arbeidsmarkt sluiten vraag en aanbod niet goed aan. De werkloosheidsduur zal dan langer zijn dan de 'normale' zoekduur die nodig is om een baan te vinden als vraag en aanbod wel in evenwicht zijn. Werkloosheidsduren bevatten aanvullende informatie op het werkloosheidspercentage dat eveneens een indicator van het functioneren van de arbeidsmarkt is. Immers eenzelfde werkloosheidspercentage kan horen bij een arbeidsmarkt met een grote groep mensen die zo nu en dan voor korte tijd werkloos zijn, maar ook bij een arbeidsmarkt met een kleine groep langdurig werklozen. De beleidsmatige consequenties van deze twee situaties zijn verschillend. Zo zal de eerste situatie uitnodigen om het proces te verbeteren waarmee werkzoekenden en werkgevers elkaar kunnen vinden. In de tweede situatie gaat het vooral om werklozen die niet de juiste kennis en vaardigheden hebben of niet actief zoeken naar werk. Voor deze groep ligt een meer op de werkzoekende gerichte actie in de vorm van scholing, werkgevening en dergelijke voor de hand.

In officiële statistieken is de gangbare maat voor werkloosheidsduur de 'duur tot peilmoment', ofwel de duur die mensen op het moment van waarnemen werkloos zijn (verstrekken werkloosheidsduur). De duur tot peilmoment is goed bruikbaar om bijvoorbeeld het aantal langdurig werklozen op een bepaald moment te meten. Het is echter wel zo dat

dergelijke statistieken een terugkijkend beeld in de tijd geven van de mensen die op een peildatum werkloos zijn. Zij zijn daarmee vergelijkbaar met bijvoorbeeld een statistiek als de gemiddelde leeftijd van de Nederlandse bevolking, maar geven geen inzicht in de levensverwachting van Nederlanders. Hetzelfde geldt voor werkloosheidsduur tot peilmoment; deze geeft niet aan hoe lang het duurt voordat een werkloze een baan heeft gevonden. Als indicator voor het huidige functioneren van de arbeidsmarkt is deze maat dan minder goed geschikt.

De duur tot peilmoment is ook om een andere reden niet goed bruikbaar om de huidige arbeidsmarktsituatie weer te geven. Dit heeft te maken met het feit dat de duurverdeling op peilmoment vertekend wordt waargenomen, waardoor ook het onderling vergelijken van groepen werklozen naar werkloosheidsduur wordt bemoeilijkt. Op de duurverdeling op peilmoment werken twee effecten tegen elkaar in, die per saldo een over- of ondervertegenwoordiging van lange werkloosheidsduren tot gevolg kan hebben. Een oververtegenwoordiging ontstaat doordat de kans om op peilmoment als werkloze te worden waargenomen groter is voor personen met gemiddeld genomen langere werkloosheidsduren. Als gevolg hiervan zijn in een steekproef van personen die op een bepaald moment werkloos zijn langere duren oververtegenwoordigd. Aan de andere kant is een ondervertegenwoordiging van lange duren het gevolg van het feit dat duren op peilmoment niet zijn afgesloten (onvoltooide duren). Het saldo-effect is niet te berekenen. Hoewel dat in theorie nul kan zijn, is dit niet aannemelijk. In een recessie ligt een ondervertegenwoordiging meer voor de hand vanwege de hoge instroom aan nieuwe werklozen, in een situatie van economische opbloei zal eerder het tegenovergestelde het geval zijn.

Een alternatieve statistiek is de 'verwachte werkloosheidsduur' totdat een baan is gevonden, geschat op basis van een duurmodel. Dit geeft het best antwoord op de vraag hoe lang iemand die nu werkloos is onder de *huidige omstandigheden* nog nodig heeft om een baan te vinden. In het vervolg wordt deze statistiek met 'baanvindduur' aangeduid. Deze statistiek heeft de hiervoor genoemde tekortkomingen die gelden voor de duur tot peilmoment niet. Zo is de verwachte duur niet vertekend door lange duren, omdat in de schattingsmethode met de oververtegenwoordiging van lange duren rekening is gehouden door de verstreken werkloosheidsduur als verklarende variabele mee te nemen. Omdat de verwachte voltooide duur wordt geschat, treedt ook een vertekening door onvoltooide duren niet op.

In dit artikel worden de uitkomsten van de baanvindduur gepresenteerd. Zij zijn het resultaat van een lopend ontwikkelproces en daarom nog experimenteel van karakter. Doel is om na afsluiting van het ontwikkelproces, regulier cijfers van deze nieuwe statistiek te gaan samenstellen. Voor een uitgebreide onderbouwing wordt verwezen naar Kerkhofs, Bierings en De Vries (2009).

2. Schatting van de baanvindduur

2.1 Methode

Om de duur te bepalen die een werkloze naar verwachting nog nodig heeft om een baan te vinden, is in dit onderzoek gebruik gemaakt van een duurmodel. Kern van het duurmodel is de uitstroomkans. Een voorbeeld van een duurmodel is het model dat de levensverwachting van mensen beschrijft. Ieder levend pasgeborene heeft een kans om in zijn eerste levensjaar te overlijden. Gegeven het feit dat hem dat niet overkomt en zijn eerste verjaardag haalt, heeft hij in zijn tweede levensjaar opnieuw een kans om te overlijden. Voor ieder levensjaar kan een sterftkans worden berekend. Deze kansen zijn niet gelijk. In het eerste jaar zijn deze vrij hoog, daarna worden ze snel kleiner, om dan rond het veertigste levensjaar weer toe te nemen. De sterftkans is dus afhankelijk van leeftijd. Als dit verband bekend is, dan valt daaruit de verdeling van levensduren te berekenen.

In dit onderzoek gaat het om de uitstroomkans van werklozen naar een baan. Wat de levensduur is in bovengenoemd voorbeeld, is hier de baanvindduur. De sterftkans komt dan overeen met de kans op het vinden van een baan. Deze kans is afhankelijk van allerlei achtergrondkenmerken van personen, waarvan wordt aangenomen dat zij de baanvindkans kunnen beïnvloeden. Door toepassing van een specifieke schattingsmethode kan het precieze verband tussen de baanvindkans en achtergrondkenmerken worden bepaald. Uit deze baanvindkans kan vervolgens de baanvindduur worden afgeleid (zie Kerkhofs, Bierings en De Vries, 2009).

2.2 Data

Voor het schatten van het duurmodel zijn alle personen gebruikt die op de eerste peildatum van de EBB werkloos waren of op de tweede, derde of vierde peildatum werkloos zijn geworden. Deze personen worden in de daaropvolgende

peilingen gevolgd om na te gaan of zij daarin nog steeds werkloos zijn of een baan hebben gevonden. Deze peilmomenten vinden om de drie maanden plaats. Op deze manier zijn werklozen met een tussenpauze van drie maanden gedurende een jaar gevolgd. Sommigen werklozen vinden in de loop van de periode werk. Anderen blijven werkloos. Daarnaast is van alle personen in de steekproef een aantal (persoons)kenmerken bekend, zoals leeftijd, geslacht en herkomst.²⁾ Dit is precies de informatie die nodig is om op basis van het duurmodel een schatting te verkrijgen van de baanvindduur. Het duurmodel schat de relatie tussen verschillende persoonskenmerken en de uitstroomkans. Op basis van deze schattingen wordt vervolgens voor iedere werkloze met zijn of haar specifieke kenmerken de verwachte baanvindduur berekend. In tabel 1 zijn de schattingsresultaten van het duurmodel weergegeven.

De waarnemingseenheden voor het model zijn de periodes tussen twee opeenvolgende EBB-peilingen voor zover de betreffende persoon aan het begin werkloos was en aan het eind van het interval nog steeds werkloos is of werk heeft gevonden. Gebruikt zijn alle waarnemingseenheden uit de EBB van 2003 tot en met 2009, in totaal 32 616. Deze zijn in staat 1 weergegeven. Voor personen die op twee opeenvolgende peilingen werkloos waren is bij de berekening van het interval tussen twee peilmomenten ervan uitgegaan dat zij de hele periode tussen die twee peildata werkloos zijn geweest.³⁾

Er zijn verschillende mogelijkheden om de uitkomsten van baanvindduren uit het duurmodel te presenteren. Dat kan op kwartaalbasis maar ook op jaarbasis. In dit artikel is voor jaarcijfers gekozen. Dit betekent dat alle werklozen in een jaar, bijvoorbeeld 2009, als uitgangspunt zijn genomen. De baanvindduur geeft dan aan hoe lang het duurt voordat werklozen uit 2009 doorgaans een baan vinden, ongeacht hoe lang ze al werkloos waren. De uitkomsten van de baanvindduur in paragraaf 3 zijn onderverdeeld in vier categorieën: een baanvindduur van 0 tot 3 maanden, 3 tot 6 maanden, 6 tot 12 maanden en 12 maanden of meer. Op deze manier kan worden aangegeven welk deel van de werklozen naar verwachting op korte termijn een baan vindt en welk deel er langer over doet.

Staat 1
Transities vanuit werkloosheid van personen die in de EBB (2003–2009) aan het begin van de periode werkloos zijn naar arbeidspositie aan het eind van de periode ¹⁾

	Arbeidsmarktpositie eind periode		
	werkend	werkloos	totaal
	<i>absoluut</i>		
Periode			
1–2	3 714	6 395	10 109
2–3	2 824	5 231	8 055
3–4	2 464	5 033	7 497
4–5	2 420	4 535	6 955
Totaal	11 422	21 194	32 616
	<i>rij-percentages</i>		
Periode			
1–2	36,7	63,3	100
2–3	35,1	64,9	100
3–4	32,9	67,1	100
4–5	34,8	65,2	100
Totaal	35,0	65,0	100

¹⁾ Periode = interval afgebakend door twee opeenvolgende metingen van een persoon in EBB.

3. Statistieken van baanvindduren

3.1 Conjunctuur

Staat 2 geeft de baanvindduur voor ieder jaar in de periode 2003–2009. Een conjunctuurpatroon is duidelijk zichtbaar. In de minder goede arbeidsmarktjaren 2004 en 2005 vond naar verwachting ongeveer 60 procent van de werklozen binnen 12 maanden een baan. In het goede arbeidsmarktjaar 2008 lag dit percentage op 68 en in het weer verslechterende arbeidsmarktjaar 2009 was dit weer teruggelopen naar 65 procent. In het economisch crisisjaar 2009 nam het aandeel werklozen met een baanvindduur van een jaar of langer weer toe, en wel met ruim 2 procentpunten ten opzichte van 2008. Deze stijging is vergelijkbaar met die van 2003 op 2004. In de tussenliggende periode van 2004 tot en met 2008 daalde de verwachte baanvindduur van jaar op jaar steeds verder.

Staat 2
Baanvindduur van werklozen

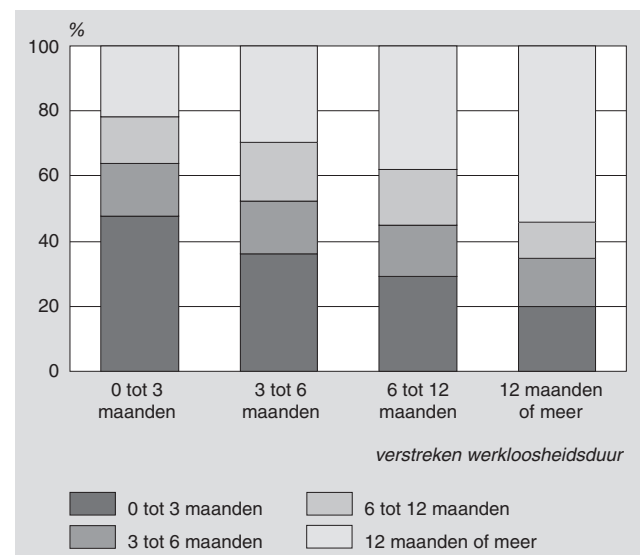
	Verwachte baanvindduur				totaal
	0 tot 3 maanden	3 tot 6 maanden	6 tot 12 maanden	12 of meer maanden	
	<i>x 1 000</i>				
2003	131	57	60	151	399
2004	133	72	82	192	479
2005	141	69	84	188	483
2006	129	61	73	149	412
2007	118	51	61	114	344
2008	115	42	48	99	304
2009	136	58	54	131	379
	%				
2003	32,8	14,4	15,0	37,8	100
2004	27,7	15,1	17,2	40,0	100
2005	29,3	14,3	17,4	39,0	100
2006	31,3	14,7	17,7	36,2	100
2007	34,3	14,7	17,8	33,2	100
2008	38,0	13,8	15,7	32,4	100
2009	35,9	15,4	14,2	34,6	100

3.2 Duurafhankelijkheid

Voor bijna 36 procent van de werklozen in 2009 was de verwachte baanvindduur minder dan drie maanden. Hierbij is er echter een wezenlijk verschil tussen degenen die nog maar kort zoeken naar werk en degenen die al langer zoeken. Dit blijkt als de baanvindduur wordt verbijzonderd naar de verstreken werkloosheidsduur⁴⁾ (figuur 1). Werklozen die nog maar kort op zoek waren naar een baan zullen doorgaans vrij snel werk vinden. Dit in tegenstelling tot degenen die al langer zoeken. Zo zal doorgaans maar een vijfde van de werklozen in 2009 die al minstens één jaar op zoek waren naar een baan binnen drie maanden werk hebben gevonden. Van de werklozen die nog maar kort zoeken naar werk (verstreken werkloosheidsduur 0 tot 3 maanden) zal bijna de helft binnen drie maanden werk hebben gevonden.

Dit patroon van duurafhankelijkheid, waarbij de lengte van de verstreken werkloosheidsduur de baanvindduur beïnvloedt, is in figuur 1 ook bij andere zoekduren goed zichtbaar. Waardoor deze duurafhankelijkheid ontstaat, is niet precies aan te geven. Een mogelijkheid is dat werkgevers louter op grond van de duur die mensen al naar werk zoeken al beslissen om iemand een baan aan te bieden. Een andere mogelijkheid is dat werklozen die al langer zoeken voor een werkgever minder gunstige eigenschappen hebben, zoals een scholingsachterstand.

1. Baanvindduur van werklozen naar verstreken werkloosheidsduur, 2009

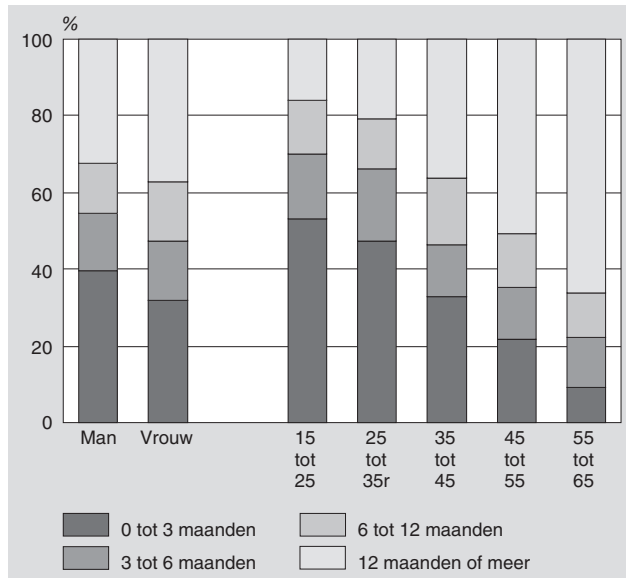
3.3 Geslacht, leeftijd en herkomst

Mannen die in 2009 werkloos waren, zullen doorgaans sneller een baan hebben gevonden dan vrouwen. Bijna 40 procent van de mannen vond binnen 3 maanden een baan; bij vrouwen was dit 32 procent. Bovendien zullen vrouwen vaker dan mannen meer dan één jaar nodig hebben om een baan te vinden. Deels wordt dit verschil veroorzaakt doordat de verwachte baanvindduur van herintreders relatief lang is (zie figuur 5). De groep herintreders bestaat voor het overgrote deel uit vrouwen.

De baanvindduur naar leeftijd laat zien dat vooral jongere werklozen relatief snel een baan zullen vinden. Van de 15- tot 25-jarige werklozen in 2009 had iets meer dan de helft binnen drie maanden werk, en 70 procent binnen een half jaar. Bij 25- tot 35-jarigen lag het aandeel met een baan binnen een half jaar op vrijwel hetzelfde niveau. De verwachte baanvindduur is voor 35- tot 45-jarigen echter al aanzienlijk korter. Van hen had 46 procent binnen 6 maanden een baan. En dit aandeel is nog lager voor de oudere leeftijdsgroepen. Vooral 55- tot 65-jarige werklozen doen er doorgaans lang over om een baan te vinden. Tweederde van de werklozen in deze leeftijdsgroep doet hier meer dan 12 maanden over. Bij 45- tot 55-jarigen gold dit voor iets meer dan de helft.

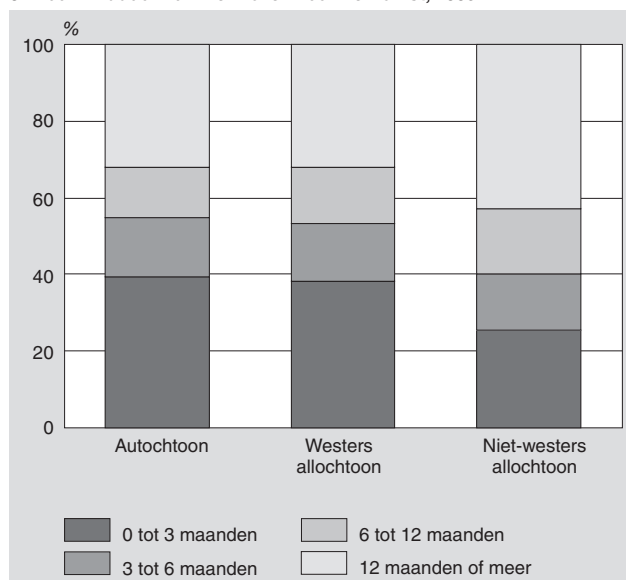
Over het algemeen is de arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtonen minder gunstig dan die van autochtonen. Zo was in 2009 11 procent van de niet-westerse allochtonen

2. Baanvindduur van werklozen naar geslacht en leeftijd, 2009

werkloos. Dat is bijna drie keer zo hoog als bij autochtonen, van wie 4 procent werkloos was. Voor niet-westerse allochtonen duurde het doorgaans ook langer voordat ze een baan vonden. Een kwart van de niet-westerse allochtonen die in 2009 werkloos waren, had een verwachte baanvindduur van minder dan 3 maanden. Bij zowel autochtonen als westerse allochtonen ligt dit percentage hoger, namelijk rond de 40 procent. Het verschil in opleidingsniveau tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen speelt daarbij een rol. Het behaalde opleidingsniveau van niet-westerse allochtonen, en dan met name van Turken en Marokkanen, blijft duidelijk achter bij die van autochtonen (CBS, 2009). Hoger opgeleiden hadden een kortere baanvindduur dan lager opgeleiden (figuur 4).

3. Baanvindduur van werklozen naar herkomst, 2009

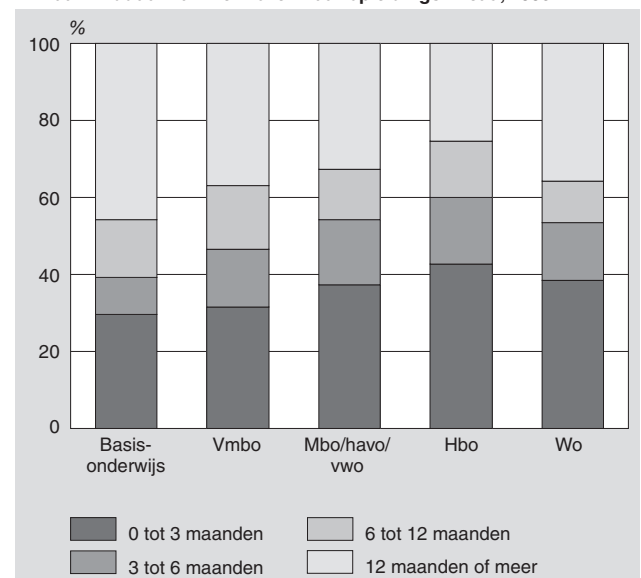

3.4 Opleidingsniveau

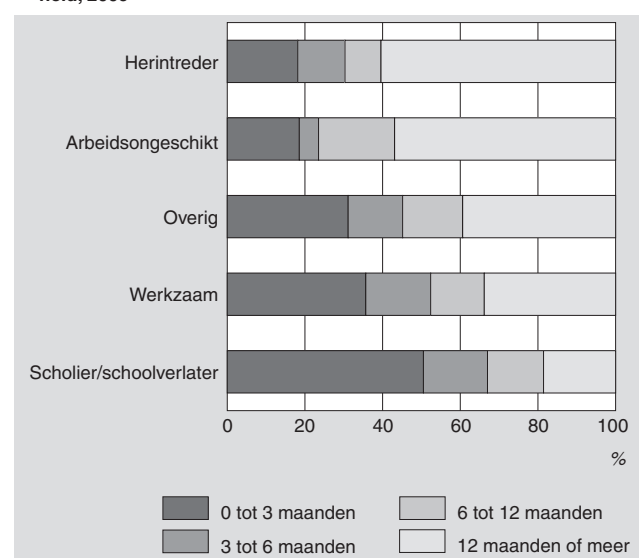
Werklozen met een diploma hoger beroepsonderwijs (hbo) hebben doorgaans de grootste kans om binnen drie maanden

den een baan te vinden. Van de werkloze hbo'ers in 2009 had naar verwachting 43 procent binnen drie maanden een baan. Een naar verhouding klein deel van de hbo'ers zal er langer dan een jaar over doen om een baan te vinden (25 procent). Voor werklozen uit het wetenschappelijk onderwijs gold een hoger percentage van 36. De baanvinkans is het kleinst voor de werklozen met alleen basisonderwijs of een vmbo-diploma. Vooral onder werklozen met uitsluitend basisonderwijs was het aandeel met een baanvindduur van meer dan 12 maanden hoog. Bijna de helft van hen had een jaar of meer nodig om een baan te vinden. Deels komt dit omdat de leeftijd van personen met alleen basisonderwijs gemiddeld hoger is, en de baanvindduur toeneemt met de leeftijd (zie figuur 2). Als voor deze verschillen in leeftijd wordt gecorrigeerd, blijft echter de baanvindduur voor personen met basisonderwijs het hoogst. Dit geeft aan dat zowel voor jongere als oudere werklozen geldt dat degenen met alleen basisonderwijs doorgaans langer nodig hebben om een baan te vinden.

4. Baanvindduur van werklozen naar opleidingsniveau, 2009

5. Baanvindduur van werklozen naar arbeidspositie vóór werkloosheid, 2009

3.5 Arbeidspositie vóór werkloosheid

Voor werklozen die voordat zij werkloos werden arbeidsongeschikt waren, was de verwachte baanvindduur naar verhouding lang. Ook zogenaamde herintreders die zich na lange tijd weer op de arbeidsmarkt aanbieden, hadden grote moeite om snel werk te vinden. Van de werklozen in 2009 uit deze twee groepen had nog geen 20 procent naar verwachting binnen drie maanden werk. Ongeveer 60 procent van de (voorheen) arbeidsongeschikten en herintreders zal er doorgaans meer dan één jaar over hebben gedaan om een baan te vinden. Gemiddeld was dit 36 procent voor werklozen in 2009 (staat 2).

Technische toelichting

Begrippen

Werk of een baan hebben alle personen (15 tot 65 jaar) die in Nederland wonen en betaald werk hebben van twaalf uur of meer per week. Werkloos zijn alle personen (15 tot 65 jaar) zonder werk, of met werk voor minder dan twaalf uur per week die actief op zoek zijn naar betaald werk voor twaalf uur of meer per week en die daarvoor direct beschikbaar zijn.

Specificatie van de baanvindkans

De achtergrondkenmerken die zijn gekozen in de specificatie van de baanvindkans zijn geslacht, leeftijd, herkomst, huishoudenssituatie, het aantal personen in een huishouden, opleiding (ook van partner), beroepsrichting, woonregio, werk partner, arbeidspositie vóór werkloosheid, zoekactiviteiten voor het vinden van een baan en duurzaamheid.

- De *leeftijd* is gemeten in jaren.
- Bij *herkomst* wordt een onderscheid gemaakt tussen autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Autochtonen zijn personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar ze zelf zijn geboren, allochtonen hebben tenminste één ouder die in het buitenland is geboren. Niet-westerse allochtonen zijn allochtonen uit Turkije, Afrika, Latijns-Amerika en Azië met uitzondering van Indonesië en Japan.
- Het kenmerk *huishoudenssituatie* onderscheidt alleenstaanden en paren van andere huishoudleden. Verder is naast het *aantal personen* in een huishouden ook nog het aantal kinderen naar leeftijd van het kind onderscheiden.
- Het *opleidingsniveau* heeft betrekking op de hoogst behaalde opleiding en is ingedeeld naar: basisonderwijs, vmbo, havo/vwo/mbo, hbo en wo. Het *opleidingsniveau* van de *partner* is ingedeeld als laag (basisonderwijs en vmbo), middelbaar (havo/vwo/mbo) of hoog.
- Voor *opleidingsrichting* is een indeling in economisch, technisch, verzorgend/sociaal en overig gebruikt.
- Voor een eventueel effect van de *woonregio* op de baanvindkans zijn 18 RBA-gebieden (Regionaal Bestuur van de Arbeidsvoorziening) onderscheiden: Groningen, Fries-

land, Drenthe, IJssel-Vecht/Twenthe, IJssel/Veluwe, Arnhem/Oost-Gelderland/Nijmegen/Rivierenland, Flevoland, Noord-Holland Noord, Zuidelijk Noord-Holland, Rijnstreek, Haaglanden, Rijnmond, Midden-Nederland, Zeeland, Midden- en West-Brabant, Noord-Oost Brabant, Zuid-Oost Brabant en Limburg.

- Het kenmerk *partner werkt* geeft aan of de partner een baan van 12 uur of meer per week heeft.
- De *arbeidspositie vóór werkloosheid* kent de categorieën “voorheen werkzaam”, “voorheen scholier”, “herintreder” en “overig”. Een herintreder is langer dan twee jaar geleden gestopt in de laatste baan vanwege de zorg voor gezin/huishouden. “Voorheen werkzaam” heeft betrekking op baanwisselaars. Zij hadden maximaal een jaar geleden nog een baan.
- Onder het kenmerk *zoekactiviteiten voor het vinden van een baan* zijn twee deeleffecten onderscheiden op de baanvindkans, namelijk (1) op het inwinnen van informatie en (2) op het contact hebben met een mogelijke nieuwe werkgever.
- Via het kenmerk *duurafhankelijkheid* is rekening gehouden met een eventueel zelfstandig negatief effect van de zoekduur op de baanvindkans. Dit doet recht aan de veronderstelling dat naarmate iemand langer werkloos is, hij of zij voor een werkgever minder gauw in aanmerking komt voor een baan.
- Ten slotte bevat de specificatie van de baanvindkans dummy-variabelen voor de maand en voor het jaar waardoor met een eventuele invloed van het seizoen of de conjunctuur rekening wordt gehouden.

Enquête Beroepsbevolking

De gepresenteerde cijfers zijn afkomstig van de Enquête Beroepsbevolking (EBB). De EBB betreft een steekproefonderzoek dat maandelijks wordt gehouden onder personen van 15 jaar of ouder in Nederland, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Hiervoor wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Literatuur

CBS (2009). *Jaarboek Onderwijs in cijfers 2009*. CBS: Den Haag.

Kerkhofs, M., Bierings, H. en R. de Vries. (2009). *Werkloosheidsduren op basis van de Enquête beroepsbevolking, 2002–2007*. Gepubliceerd op 19 mei 2009.

SZW (2009). *Plan van Aanpak Arbeidsparticipatie ouderen*. Den Haag.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Marcel Kerkhofs was ten tijde van het onderzoek werkzaam bij de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek.

- 2) Voor een volledig overzicht van onderscheiden kenmerken, zie tabel 1.
- 3) De precieze datum waarop een werkloze een baan heeft gevonden is uit de EBB evenmin bekend. In de schatting van het duurmodel zijn hiervoor geen aanvullende veronderstellingen gedaan, zodat in dit geval louter de informatie is gebruikt of in een betreffend interval de werkloosheidsduur is afgesloten door een baan.
- 4) Op het peilmoment zijn sommige werklozen nog maar

kort werkloos en anderen al een langere tijd. De tijd die werklozen al werkloos zijn, wordt de verstreken werkloosheidsduur genoemd. De verstreken werkloosheidsduur is in figuur 1 ingedeeld in vier klassen: 0 tot 3 maanden, 3 tot 6 maanden, 6 tot 12 maanden en 12 maanden of meer. Voor personen in deze vier klassen is in figuur 1 vermeld hoe lang het naar verwachting nog duurt voordat ze een baan hebben gevonden (baanvindduur).

Tabel 1
Modeluitkomsten voor de baanvindkans (EBB 2003–2009)

Constante	0,9710*	IJssel-Veluwe	-0,0718
Geslacht (<i>ref</i> = man)		Arnhem/O-Gelderland/Nijmegen/Rivierenland	-0,1711*
Vrouw	-0,0504*	Flevoland	-0,2118*
Leeftijd (<i>ref</i> = 35 tot 40 jaar)		Noord-Holland Noord	0,051
15 tot 20 jaar	0,4435*	Zuidelijk Noord-Holland	-0,069
20 tot 25 jaar	0,5662*	Rijnstreek	-0,040
25 tot 30 jaar	0,4096*	Haaglanden	-0,162*
30 tot 35 jaar	0,1660*	Rijnmond	-0,061
40 tot 45 jaar	-0,1763*	Zeeland	-0,182*
45 tot 50 jaar	-0,3567*	Midden en West Brabant	-0,128*
50 tot 55 jaar	-0,6903*	Noordoost Brabant	-0,099
55 tot 60 jaar	-1,0441*	Zuidoost Brabant	-0,169*
60 tot 65 jaar	-1,4443*	Limburg	-0,286*
Opleiding (<i>ref</i> = mbo, havo, vwo)		Soort werkloze (<i>ref</i> = voorheen werkzaam)	
Basisonderwijs	-0,1865*	Herintreder	-0,450*
Vmbo	-0,1399*	Voorheen scholier	-0,047
Hbo	0,1641*	Overig	0,026
Wo	0,1078*	Zoeken naar werk	
Overig (onbekend)	0,0315	In afgelopen 4 weken gezocht	-1,245*
Opleidingsrichting (<i>ref</i> = economisch)		Zoekactiviteiten (inwinnen van informatie)	0,059*
Techniek	0,1449*	Zoekactiviteiten (contact met nieuwe werkgever)	0,160*
Verzorgend/sociaal-cultureel	0,0806*	Jaardummies (<i>ref</i> = 2005)	
Overige	-0,0033	2003	-0,129*
Herkomstgroepering (<i>ref</i> = autochtoon)		2004	-0,200*
Westers allochtoon	-0,0825*	2006	0,149*
Niet-westers allochtoon	-0,4062*	2007	0,322*
Gezinssituatie (<i>ref</i> = alleen)		2008	0,340*
Paar	0,0322	2009	0,023
Ander lid	-0,1714*	Maandummies (<i>ref</i> = september)	
Aantal personen in huishouden ¹⁾	0,2907*	Januari	-0,291*
Aantal kinderen 0 tot 6 jaar ¹⁾	-0,3747*	Februari	-0,092
Aantal kinderen 6 tot 12 jaar ¹⁾	-0,1967*	Maart	-0,040
Aantal kinderen 12 tot 18 jaar ¹⁾	-0,0961	April	-0,037
Aantal kinderen 18+ ¹⁾	0,0295	Mei	-0,087
Partner werkt	0,0406	Juni	-0,103*
Opleiding partner (<i>ref</i> = midden)		Juli	-0,220*
Laag	-0,0531	Augustus	-0,181*
Hoog	0,0351	Oktober	-0,006
Woonregio (<i>ref</i> = Midden-Nederland)		November	-0,166*
Groningen	-0,4141*	December	-0,296*
Friesland	-0,1372*	Duurafhankelijkheid (<i>ref</i> = 3 tot 6 maanden)	
Drenthe	-0,2921*	0 tot 3 maanden	0,098*
IJssel-Vecht/Twente	-0,2053*	6 tot 9 maanden	-0,226*
		9 tot 12 maanden	-0,414*
		12 tot 18 maanden	-0,555*
		18 tot 24 maanden	-0,765*
		24 tot 36 maanden	-0,813*
		36 maanden en langer	-0,515*
		Log likelihood	-40 324
		χ^2 ²⁾	4 354
		Weibull duurzaamheidsduur	0,9709825*

* = parameter op 5%-niveau significant van nul.

¹⁾ Als natuurlijke logaritme.

²⁾ De χ^2 -waarde heeft betrekking op de statistische toets van de hypothese dat alle parameters behalve de constante term nul zijn. Bij de waarde 4 354 wordt deze hypothese geaccepteerd bij 95% significantie.

Een leven lang leren met cursussen en lange opleidingen

Marijke Hartgers en Astrid Pleijers

In 2007 volgde bijna 10 procent van de bevolking van 25 tot 65 jaar een opleiding die een half jaar of langer duurde, ruim 40 procent volgde een korte cursus van minder dan een half jaar. Vrouwen volgden vaker een lange opleiding dan mannen. Van de mensen met een betaalde baan volgde de helft één of meer cursussen, werklozen volgden meer lange opleidingen dan werkenden.

De deelname aan opleidingen en cursussen is over het algemeen lager naarmate mensen ouder zijn. Vooral iets oudere vrouwen volgden lange opleidingen. Mensen met betaald werk volgden het vaakst een lange opleiding of cursus om redenen die verband houden met het werk. Onder werklozen waren ruim zes op de tien mensen bezig met een werkgerelateerde lange opleiding of cursus, vooral om hun kansen op een baan te vergroten.

1. Inleiding

De economieën van de Europese Unie moeten steeds meer concurrenten het hoofd bieden vanwege de voortschrijdende globalisering. Technologische ontwikkelingen gaan bovendien zo snel dat opgedane kennis steeds korter bruikbaar is. Het is daarom niet alleen belangrijk dat mensen adequaat zijn opgeleid, maar ook dat ze hun competenties blijven ontwikkelen door zich voortdurend bij te scholen (Borghans et al, 2009). Een leven lang leren is echter niet alleen van belang voor de economie, het stimuleert ook de persoonlijke ontwikkeling van burgers en de culturele vooruitgang (Pleijers en Nieuweboer, 2009). Een leven lang leren staat dan ook prominent op de nationale en internationale beleidsagenda's. De Europese Unie heeft een *benchmark* indicator gedefinieerd en streefcijfers met de lidstaten vastgesteld ter bevordering van de kenniseconomie in de zogenoemde Lissabondoelstellingen (Europese Commissie, 2000; zie ook kader 'Een leven lang leren'). De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling blijft niet achter (OECD, 2003). Ook in Nederland worden stappen gezet om beleid rondom een leven lang leren vorm te geven (SER, 2002; Onderwijsraad, 2003; RWI, 2008).

In ons land is de statistische informatie over leeractiviteiten van volwassenen beperkt. Beleidsmakers hebben nog steeds weinig inzicht in de wijze waarop mensen na het verlaten van het initiële onderwijs verder leren. Er is vooral weinig bekend over activiteiten die buiten het door de overheid bekostigde onderwijs vallen. Het CBS maakt met behulp van de Enquête beroepsbevolking (EBB) en informatie uit de onderwijsregistraties jaarlijks de statistieken Niet-bekostigd onderwijs en Post-initieel onderwijs en levenlang leren (Van Herpen 2006; Hartgers, 2008). Daarnaast wordt eens in de vijf jaar een enquête gehouden onder bedrijven waarin wordt gevraagd naar de deelname aan bedrijfsopleidingen (Claessen & Nieuweboer, 2007). Om aan de vraag van de EU naar meer gedetailleerde, internationaal vergelijkbare informatie over leeractiviteiten van volwassenen te voldoen, worden alle landen van de Europese Unie vanaf 2011 ver-

plicht de Adult Education Survey (AES) uit te voeren. Om de vijf jaar zullen in alle EU-landen gegevens worden verzameld over de meest uiteenlopende vormen van onderwijs en leren: van deelname aan lange, universitaire opleidingen tot het meer informele leren van een collega op het werk.

Begin 2008 heeft het CBS al een *pilotstudie* AES uitgevoerd op basis van gegevens over 2007. In dit artikel worden de resultaten van dit onderzoek gepresenteerd. De pilotstudie gaat over de opleidingen, trainingen en cursussen die korter dan een half jaar duren. In de EBB worden dergelijke opleidingen minder goed belicht. In aanvulling daarop wordt vanuit de statistiek Post-initieel onderwijs en levenlang leren de deelname aan opleidingen van een half jaar of langer beschreven. De nadruk ligt op de verschillen tussen deelnemers aan lange en korte opleidingen en op de verschillen in de deelname naar arbeidsmarktpositie. In deze bijdrage worden de kenmerken van personen en opleidingen beschreven die voor beide typen opleiding (lang en kort) relevant zijn. In aansluiting op de Europese definitie van een leven lang leren zijn alleen de gegevens van de 25- tot 65-jarigen geanalyseerd.

In 2007 bestond de Nederlandse bevolking van 25 tot 65 jaar uit ruim 9 miljoen mensen. Van hen volgden ruim 854 duizend personen (9,5 procent) een lange opleiding, 3,7 miljoen personen (41,5 procent) volgden één of meer korte opleidingen of cursussen. Een aantal mensen volgde zowel een lange als één of meer korte opleidingen. Een lange opleiding is in dit artikel een opleiding die een half jaar

Een leven lang leren

De Europese Unie streeft ernaar de meest competitieve en dynamische kenniseconomie ter wereld te worden. Om dat te bereiken is een leven lang leren een belangrijk instrument. Om de onderwijsdeelname op Europees niveau te monitoren is de Europese indicator *Lifelong Learning* gedefinieerd. *Lifelong learning* wordt uitgedrukt als het percentage van de bevolking van 25 tot 65 jaar dat in een bepaald jaar een opleiding volgt. De gegevens komen uit de *Labour Force Survey* (LFS, in Nederland de EBB).

De EU heeft streefcijfers vastgesteld om de kenniseconomie te bevorderen, de zogenoemde Lissabondoelstellingen. Er is bijvoorbeeld afgesproken dat in 2010 in alle landen van de EU 12,5 procent van alle 25- tot 65-jarigen een opleiding volgt. Voor 2020 is de afspraak om een deelnamepercentage van 15 procent te bereiken. De Nederlandse regering heeft de doelstelling ambitieuzer geformuleerd: in 2020 zou de deelname aan onderwijs 20 procent moeten zijn. In Nederland lag het percentage onderwijsdeelname in 2007 op 16,6 procent (Eurostat). In dit percentage zijn dus alle cursussen en opleidingen die de EBB in dat jaar telde meegenomen, lange én korte opleidingen. Het aantal cursussen dat de AES telt is in het streefcijfer niet meegenomen, omdat dit aantal betrekking heeft op een veel langere referentieperiode en de AES bovendien niet jaarlijks wordt gehouden.

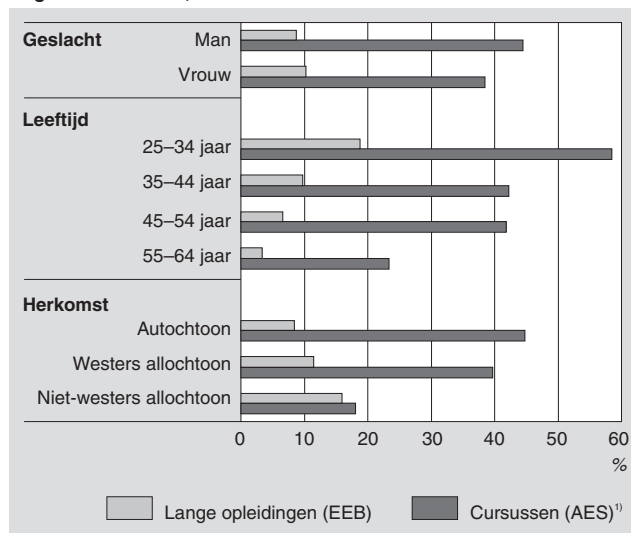
of langer duurt, een korte opleiding of cursus duurt korter dan een half jaar. Gegevens over lange opleidingen komen uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB), de gegevens over de cursussen zijn afkomstig uit de Adult Education Survey (AES). Meer informatie over de bronnen is te lezen in de technische toelichting.

2. Wie volgen cursussen en wie volgen lange opleidingen?

Er zijn verschillen tussen personen die deelnemen aan opleidingen, cursussen en trainingen en personen die dat niet doen. Personen boven de 50 jaar nemen bijvoorbeeld veel minder vaak deel aan scholingsactiviteiten dan jongeren, en mensen met een hoge opleiding volgen vaker een opleiding of cursus dan mensen met een lage vooropleiding. Maar ook tussen deelnemers aan opleidingen, cursussen en trainingen zijn er verschillen in achtergrondkenmerken. Zo volgden in 2007 vrouwen vaker een lange opleiding dan mannen, terwijl mannen vaker een cursus volgden. Mensen boven de 40 jaar volgden meer cursussen dan lange opleidingen.

Personen van niet-westers allochtone herkomst namen veel vaker dan autochtonen deel aan een lange opleiding. Hiervan is scholing die te maken heeft met de inburgering een belangrijk deel. Voor de cursussen is de verdeling anders. Autochtonen volgen veel vaker een cursus dan niet-westerse allochtonen.

1. Deelname aan cursussen en lange opleidingen naar enkele achtergrondkenmerken, 2007

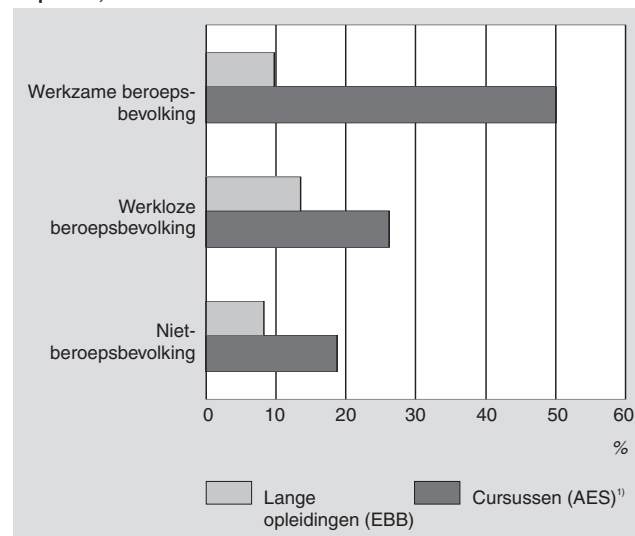
¹⁾ Deelname aan één of meer cursussen.

3. De arbeidsmarktpositie van deelnemers aan cursussen en lange opleidingen

De helft van de werkzame beroepsbevolking volgde in 2007 een cursus. Het betrof in veel gevallen cursussen die mensen voor het werk volgen, zoals bedrijfsopleidingen. Werklozen volgden juist vaker een lange opleiding. Mensen die niet tot de beroepsbevolking behoren, die geen werk heb-

ben van ten minste 12 uur per week en ook niet op zoek zijn naar dergelijk werk, namen gemiddeld het minst deel aan cursussen en lange opleidingen.

2. Deelname aan cursussen en lange opleidingen naar arbeidsmarktpositie, 2007

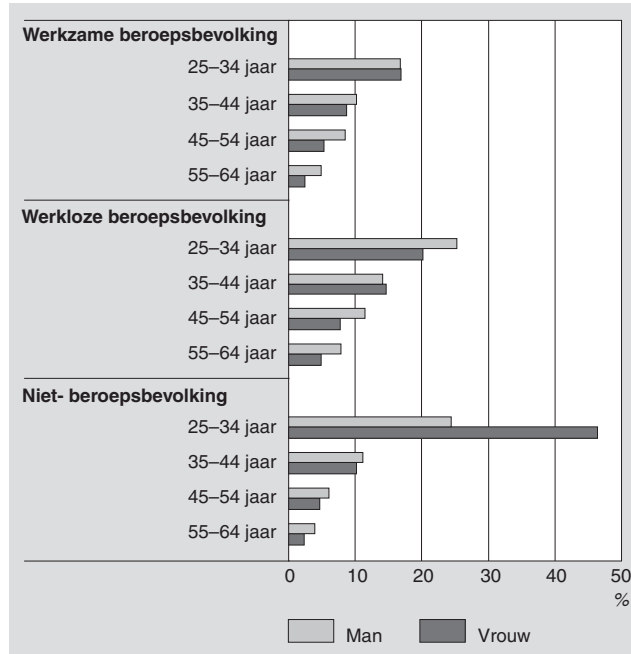
¹⁾ Deelname aan één of meer cursussen.

Een uitzondering hierop zijn de jonge mannen (25-34 jaar) en in mindere mate de jonge vrouwen die een opleiding volgden. Van de jonge mannen die niet tot de beroepsbevolking behoren volgde 46 procent een opleiding, van de vrouwen 24 procent. In de meeste gevallen gaat het om mensen die nog studeren (initiële opleiding). De veel hogere participatiegraad van de mannen heeft twee redenen. De eerste reden is dat de meeste jonge mannen behoorden tot de beroepsbevolking (93 procent van de 25-34-jarigen). Als zij hiertoe niet behoorden, was dat vooral omdat zij (nog) een opleiding volgden. Van de jonge vrouwen behoorde 80 procent tot de beroepsbevolking. Het hebben van (kleine) kinderen is voor een aantal van hen een reden om (tijdelijk) niet deel te nemen aan het arbeidsproces, terwijl zij evenmin een opleiding volgen (Merens en Hermans 2008, Souren en De Vries, 2009). De tweede reden dat mannen vaker een opleiding doen hangt samen met hun gemiddeld langere studieduur. In het hoger onderwijs studeren vrouwen gemiddeld sneller af dan mannen (CBS, 2009). Van het totale aantal mannen van 25 tot 35 jaar in de bevolking volgde 18,9 procent een lange opleiding, tegen 18,6 procent van de vrouwen van die leeftijd.

Naarmate mensen ouder zijn, volgen ze minder vaak een opleiding of cursus. Onder vrouwen is het aandeel cursusdeelnemers in vrijwel elke leeftijdscategorie hoger dan het aandeel mannen. Uitzondering hierop vormen de werklozen van 35 tot 45 jaar. Vrouwen in die groep nemen aanzienlijk minder vaak deel aan cursussen dan mannen. Het is aannemelijk dat deze beperkte deelname te maken heeft met het feit dat veel vrouwen van deze leeftijd werken willen combineren met de zorg voor jonge kinderen en daardoor vaak op zoek zijn naar een deeltijdbaan. Ze zullen hierdoor minder geneigd zijn om te investeren in het volgen van een cursus. In dezelfde leeftijdsgroep is er ook een relatief groot verschil in cursusdeelname van vrouwen en mannen in de niet-beroepsbevolking. Ook daar is het aandeel mannen dat

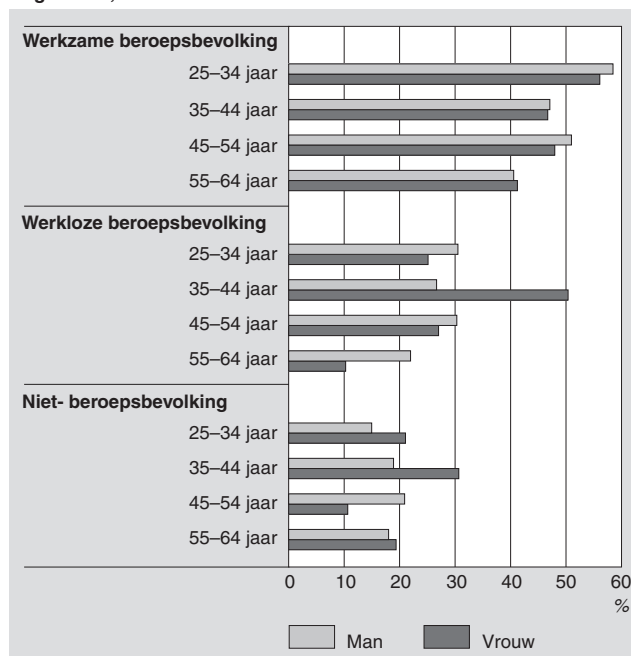
deelneemt aan een cursus relatief aanzienlijk groter. Onder oudere werkloze vrouwen is daarentegen de deelname aan cursussen weer veel hoger dan onder mannen. Hierbij gaat het om alle soorten cursussen, zowel werkgerelateerde als vrijetijdscursussen.

3. Deelnemers aan lange opleidingen naar arbeidsmarktpositie, leeftijd en geslacht, 2007

Bron: EBB.

4. Deelnemers aan cursussen naar arbeidsmarktpositie, leeftijd en geslacht, 2007

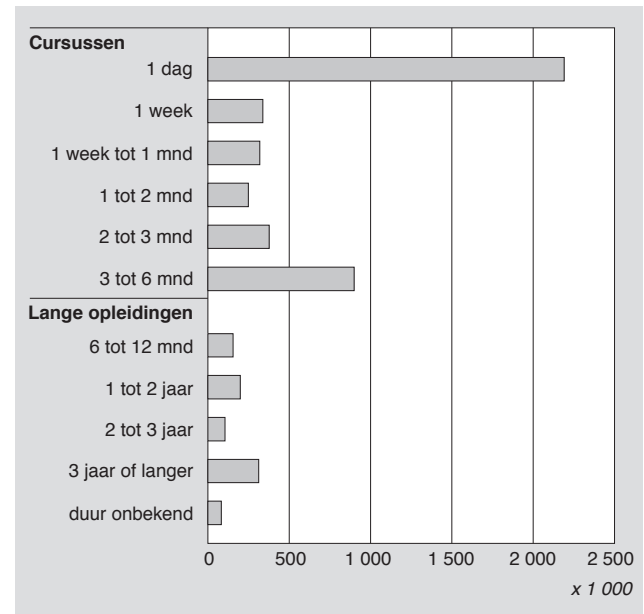

Bron: AES.

4. Duur en redenen voor het volgen van cursussen en lange opleidingen

Veel cursussen duurden maar een dag. Voorbeelden zijn

5. Deelnemers aan cursussen en lange opleidingen naar duur, 2007

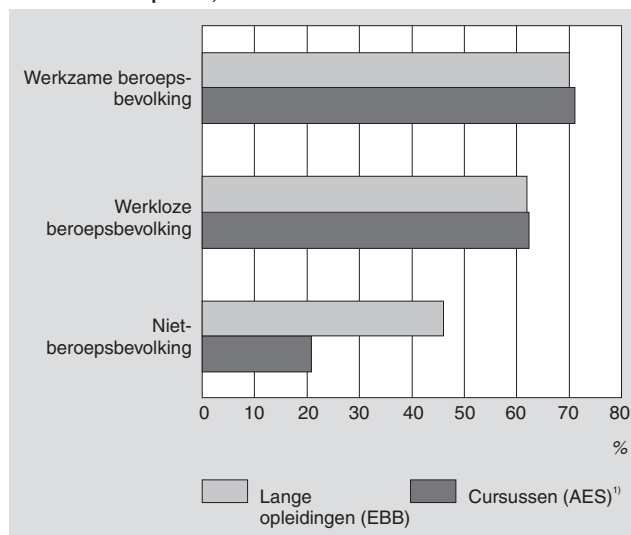
Bron: AES, EBB.

bedrijfsopleidingen in de automatisering zoals een cursus Word of Excel, of een workshop Effectief netwerken. Andere cursussen duurden drie tot zes maanden, bijvoorbeeld een cursus om het middenstandsdiploma te behalen, een cursus typen of webdesign, of een training persoonlijke effectiviteit. Van de lange opleidingen duurde ruim een derde drie jaar of langer. Vooral jongeren (25-34 jaar) volgden deze opleidingen: 56 procent van de deelnemers aan een opleiding van drie jaar of langer was 25 tot 35 jaar. Hiervan behoorde 69 procent tot de werkzame beroepsbevolking, 28 procent hoorde niet tot de beroepsbevolking. Zij zullen veelal nog bezig zijn met hun initiële opleiding. Opvallend is ook dat relatief veel oudere vrouwen nog vaak opleidingen van drie jaar en langer volgen.

Veel opleidingen worden gevolgd in verband met werk. Mensen die zo'n opleiding doen, hopen meer kans te maken op een (goede) betaalde baan, of op een beter betaalde, of interessantere baan of functie, maar het volgen van een opleiding is ook een manier om bij te blijven op het vakgebied. Een opleiding of cursus kan op eigen initiatief worden gevolgd of door de werkgever of uitkeringsinstantie verplicht gesteld. Daarnaast volgen mensen opleidingen en cursussen om in te burgeren in de Nederlandse samenleving, of domweg omdat ze het leuk vinden om te doen, zoals een cursus Italiaans voor op reis, fotografie, schilderen, Chinese of Thaise keuken.

Mensen die werken volgden hun opleiding of cursus het vaakst om redenen die verband houden met werk. Dit gold voor ongeveer 70 procent van de werkzame deelnemers aan zowel de cursussen als de lange opleidingen. Ook werklozen volgden cursussen én lange opleidingen om werkgerelateerde redenen (ruim 60 procent). De duur van de opleiding verschilt daarbij niet. Van de mensen die niet tot de beroepsbevolking hoorden deed een veel kleiner deel de opleiding of cursus in verband met de arbeidsmarkt (21 procent van de cursisten en 46 procent van de deelnemers aan lange opleidingen).

6. Aandeel werkgerelateerde cursussen en lange opleidingen naar arbeidsmarktpositie, 2007

¹⁾ Tenminste één werkaerelateerde cursus.

Mensen met een betaalde baan hebben over het algemeen een specifieke reden om deel te nemen aan een opleiding, en meestal is die werkgerelateerd. Als zij deelnemen aan een lange opleiding doen zij dit vooral omdat ze ander werk willen gaan doen. Ruim twee op de vijf mensen die werk hebben volgden om deze reden een lange opleiding. Een iets kleiner percentage gaf aan dat ze studeerden om bij te blijven. Van de werkenden die een cursus volgden, gaf ruim 70 procent aan dat zij dat deden om hun carrièremogelijkheden te vergroten. Relatief vaak speelt ook interesse een rol om een cursus te volgen.

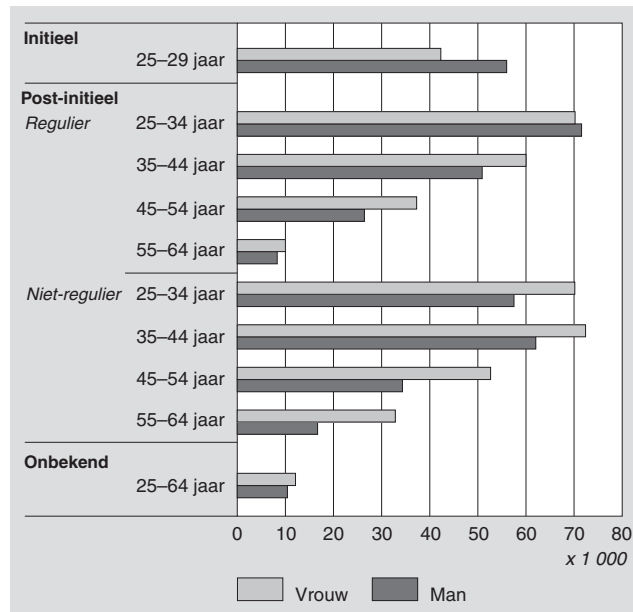
Ook werklozen vergroten de kans op werk door een opleiding of cursus te volgen. Bijna de helft van hen geeft deze reden aan bij deelname aan een opleiding, voor ruim vier op de tien is het de reden om een cursus te volgen.

5. Kenmerken van lange opleidingen

De lange opleidingen zijn behalve naar de duur van de opleiding nog te onderscheiden op ten minste twee andere dimensies: als initiële of post-initiële opleiding en als reguliere of niet-reguliere opleiding. Met initieel onderwijs worden alle voltijdopleidingen bedoeld (inclusief de beroepsbegeleidende leerweg in het middelbaar beroepsonderwijs) die iemand volgt vanaf de basisschool totdat hij of zij de arbeidsmarkt betreedt. Het initieel onderwijs wordt per definitie gerekend tot het reguliere onderwijs. Personen van 25 tot 65 jaar die nog initieel onderwijs volgen, doen voornamelijk hoger beroepsonderwijs, wetenschappelijk onderwijs, en in iets mindere mate middelbaar beroepsonderwijs. In 2007 volgden 98 duizend personen van 25 tot 30 jaar nog initieel onderwijs, 12 procent van het totale aantal deelnemers (25–64 jaar) aan lange opleidingen. Mannen waren sterker vertegenwoordigd dan vrouwen. Dit is, zoals hiervoor al is aangegeven, voor een deel te verklaren uit de gemiddeld langere studieduren van mannen.

Het post-initiële onderwijs wordt onderverdeeld in een regulier en een niet-regulier deel. Regulier onderwijs is te vergelijken met de opleidingen in het initiële onderwijs. De regu-

7. Verdeling van deelnemers aan lange opleidingen naar kenmerken, 2007

Bron: EBB.

liere opleidingen kosten ten minste zes uur per week en duren meestal langer dan een jaar. Alle deeltijdopleidingen die aan deze voorwaarden voldoen worden gerekend tot het post-initieel regulier onderwijs, de voltijdopleidingen alleen als de deelnemer daarvoor ten minste vijf jaar geen onderwijs heeft gevolgd. Voorbeelden van post-initiële reguliere opleidingen zijn accountancy, SPD en een havo-opleiding aan een ROC. De deelname aan post-initieel regulier onderwijs hangt sterk samen met de leeftijd: hoe ouder, hoe lager de deelname.

Van alle deelnemers aan post-initiële opleidingen (25 tot 65 jaar) doet bijna de helft een niet-reguliere opleiding. Van de vrouwen is dat precies de helft, van de mannen is het 43 procent. Deze opleidingen duren niet zo lang of nemen per week niet zo veel tijd in beslag. Ze worden ook relatief iets vaker gevolgd door mensen die tot de werkzame beroepsbevolking behoren. In deze categorie zitten opleidingen die mensen voor hun hobby doen, zoals een cursus Spaans voor de vakantie, kunstgeschiedenis en aquarelleren, maar ook veel werkgerelateerde opleidingen, zoals makelaardij, receptionist en schoonheidsspecialiste.

6. Cursusdeelnemers: specifieke kenmerken naar arbeidsmarktpositie

6.1 Redenen voor deelname cursus

Het verbeteren van carrièreperspectieven is voor veel werkenden de belangrijkste prikkel om een cursus te volgen, maar dat is niet de enige reden. Ruim vier op de tien cursusdeelnemers volgden een cursus om hun kennis te vergroten over een onderwerp dat hen interesseert. Eenzelfde aandeel omdat ze verwachtten er in hun dagelijks leven ook wat aan te hebben. Ruim 38 procent nam deel aan een cursus

omdat de werkgever hen daartoe verplichtte. Dat werklozen door het volgen van een cursus vooral hopen hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten (genoemd door ruim 41 procent van de cursusdeelnemers) is in overeenstemming met de verwachting. Een andere reden om een cursus te volgen is het halen van een certificaat (bijna 35 procent van de werklozen), en 30 procent volgde een cursus of omdat het UWV hen daartoe verplichtte. Relatief veel werklozen beleven plezier in het volgen van cursussen of willen onder de mensen zijn en volgden daarom een cursus (32 procent). Van de mensen die geen deel uitmaakten van de beroepsbevolking wilde de helft zich bijscholen om hun eigen algemene ontwikkeling te vergroten in een boeiend vakgebied. Bijna 44 procent van hen wilde iets leren waar ze in hun dagelijks leven iets aan hebben. Ruim 41 procent deed een cursus 'voor het plezier' of 'om nieuwe mensen te ontmoeten'.

6.2 Bruikbaarheid cursus

Over het algemeen gaven cursusdeelnemers met een betaalde baan aan dat ze de cursus als nuttig ervaren hadden: bijna 80 procent gaf aan heel veel of relatief veel van de verworven kennis en vaardigheden te (gaan) gebruiken in het werk of dagelijks leven. Toch konden ook relatief veel werkende cursusdeelnemers (ruim 43 procent) niet altijd zonder meer aangeven of een bepaalde cursus nuttig was. Drie op de tien vonden dat de cursus geen of weinig meerwaarde had voor het dagelijkse functioneren. Mensen zonder werk vonden een cursus eveneens vaak nuttig: voor bijna driekwart van deze groep was dat het geval. Bijna vier op de tien noemden een cursus die niet zinvol voor hen was. Cursusdeelnemers zonder (substantiële) baan die ook niet op zoek waren naar werk waren wat minder vaak tevreden over het nut van een cursus, maar toch hadden nog bijna zeven op de tien iets nuttigs van de cursus geleerd of verwachtte nog te kunnen leren (als de cursus nog niet beëindigd was).

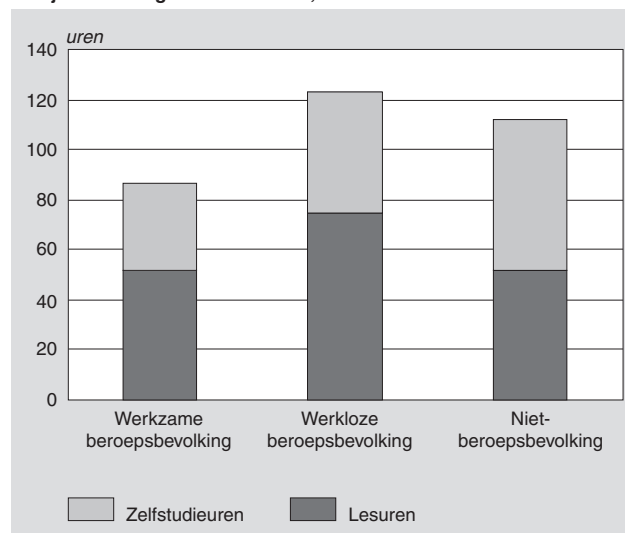
6.3 Tijdbesteding cursus

De studiebelasting was het hoogst voor de werkloze cursisten. Zij besteedden gemiddeld ruim 122 uur aan een cursus, waarvan 75 uur lessen en 47 uur zelfstudie. Cursisten die niet participeerden op de arbeidsmarkt besteedden eveneens veel uren aan cursussen: gemiddeld 112 uur. Zij besteedden naast de lessen de meeste uren aan een cursus thuis. Cursisten met een betaalde baan besteedden de minste tijd aan cursussen (86 uur). Ten opzichte van het aantal lessen spendeerden zij evenals de werkloze cursisten relatief weinig tijd aan zelfstudie. Ruim de helft van de werkende cursisten gaf aan een cursus onder werktijd te volgen.

Technische toelichting

Voor dit artikel is, voor zo ver het de opleidingen korter dan zes maanden (cursussen) betreft, gebruik gemaakt van de gegevens van een pilotonderzoek voor de Adult Education Survey (AES). Wat betreft de gegevens over lange opleidin-

8. Tijdbesteding aan cursussen¹⁾, 2007

Bron: AES.

¹⁾ Gemiddeld aantal uren per cursist.

gen (zes maanden en langer) is gebruik gemaakt van de Enquête beroepsbevolking (EBB).

De AES is een onderzoek naar leeractiviteiten van volwassenen dat in de toekomst eens per vijf jaar op basis van een Europese verordening in alle lidstaten van de Europese Unie zal worden uitgevoerd. De AES bevat onder meer gedetailleerde informatie over deelname van volwassenen aan een breed scala van opleidingen. In het voorjaar van 2008 heeft het CBS een AES pilotstudie verricht.

De EBB is een steekproefonderzoek dat maandelijks wordt gehouden onder personen van 15 jaar of ouder in Nederland, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Hiervoor wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. De EBB wordt uitgevoerd om informatie te verzamelen over de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. Hierbij worden ook vragen gesteld over de opleiding die wordt gevolgd.

Voor het AES *pilot*onderzoek is gebruik gemaakt van de huishoudensteekproef van de EBB. Uit elk huishouden in de EBB-steekproef is één willekeurige persoon van 25 tot 65 jaar geworven voor een schriftelijke AES-vragenlijst in de maanden februari–maart 2008. Vanwege de koppeling van het AES-databestand aan het EBB-bestand is het mogelijk om kenmerken van cursusdeelnemers uit de AES (doelvariabelen) af te zetten tegen achtergrondvariabelen uit de EBB. De referentieperiodes in de EBB en de AES zijn verschillend. In de EBB wordt gevraagd of een persoon op dit moment een opleiding volgt of in de afgelopen 4 weken een opleiding korter dan zes maanden heeft gevolgd. In de AES wordt gevraagd naar korte opleidingen (minder dan zes maanden) in het afgelopen jaar.

In verband met de populatie in het AES *pilot*onderzoek hebben de in dit artikel gepresenteerde cijfers betrekking op personen die op het moment van de enquête tussen 25 en 65 jaar zijn. Om aan te sluiten bij de referentieperiode van de AES hebben de gepresenteerde cijfers betrekking op 2007.

Begrippen

Post-initieel onderwijs

Tot het post-initieel onderwijs wordt alle deeltijdonderwijs gerekend, plus het voltijdonderwijs als in de periode daarvoor de onderwijsloopbaan voor ten minste vijf jaar is onderbroken. De CBS Statlinetabel 'Post-initieel onderwijs en levenlang leren' bevat gedetailleerde gegevens over het post-initieel onderwijs voor alle personen van 15 tot 65 jaar.

Lifelong learning en leven lang leren

Iedereen tussen de 25 en 65 jaar die volgens de EBB deelneemt aan een opleiding of cursus wordt meegeteld in de indicator *leven lang leren*. De Europese indicator voor leven lang leren, *lifelong learning* telt in principe dezelfde groep, maar omdat hiervoor een andere weging wordt gebruikt, wijken deze cijfers iets af van de indicator *leven lang leren* van het CBS (zie CBS Statlinetabel Post-initieel onderwijs en levenlang leren).

Regulier versus niet-reguliere opleidingen

Reguliere opleidingen zijn opleidingen die in duur en intensiteit te vergelijken zijn met de opleidingen uit het door de Ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bekostigde onderwijs. In de regel duren ze ten minste één jaar en kosten ze de deelnemer ten minste zes uur per week. Een uitzondering op deze regel vormen de assistentopleidingen in het mbo en (niet-bekostigde) opleidingen die daarop lijken. Deze opleidingen duren vaak maar zes maanden, maar worden wel tot het reguliere onderwijs gerekend.

Korte opleidingen (cursussen)

Korte opleidingen of cursussen zijn in dit artikel opleidingen die korter dan zes maanden duren. Het begrip korte opleiding of cursus is hier ruim opgevat. Hiermee worden niet alleen geplande periodes van training bedoeld waar kennis en vaardigheden (*face-to-face*) aan een groep worden overgedragen, maar ook schriftelijke cursussen, privé-lessen en workshops.

Literatuur

Borghans, L., Golsteyn, B., de Grip, A., & Nelen, A. (2009). *De betekenis van het leren op het werk*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). In opdracht van Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO), 's-Hertogenbosch.

CBS (2009). *Jaarboek Onderwijs in cijfers 2009* (tweede editie). Den Haag/Heerlen.

Claessen, J. & Nieuweboer, J. (2007). Bedrijfsopleidingen 2005: De belangrijkste resultaten. *Sociaaleconomische trends*, 4/2007.

Europese Commissie (2000). *Een memorandum over Levenslang leren*. Lissabon: Europese Commissie.

Hartgers, M. (2008). Meer dan een miljoen mensen in niet-bekostigd onderwijs. *CBS-Webmagazine*, 9 juni 2008.

Herpen, M. van (2006). Deelname aan postinitieel onderwijs, 1995–2005. *Sociaaleconomische trends*, 4/2006: 38–44.

Merens, A. & Hermans, B. (2008). *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag: SCP/CBS.

OECD (2003). *Adult Learning, Beyond Rhetorics*. Paris: Organisation of Economic Co-operation and Development.

Onderwijsraad (2003). *Werk maken van een leven lang leren*. Den Haag: Onderwijsraad.

Pleijers, A. & Nieuweboer, J. (2009). Deelname aan cursussen voor het werk hangt vooral samen met opleidingsniveau. *Sociaaleconomische trends*, 2/2009: 27–33.

RWI (2008). *Een open en flexibele infrastructuur voor Leven Lang Leren*. Den Haag: Raad voor Werk en Inkomen.

SER (2002). *Het nieuwe leren. Advies over een leven lang leren in de kenniseconomie*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

Souren, M. & Vries, J. de (2009). Arbeidsparticipatie van vrouwen: een vergelijking naar opleidingsniveau, leeftijd en herkomst. *Sociaaleconomische trends*, 4/2009: 7–12.

Tabel 1
Deelnemers van 25–64 jaar aan korte en lange opleidingen ¹⁾ naar achtergrondkenmerken, 2007

	Aantal personen dat tenminste één cursus heeft gevolgd (AES)			Aantal personen dat een lange opleiding heeft gevolgd (EBB)		
	<i>x 1 000</i>	%	% ²⁾	<i>x 1 000</i>	%	% ²⁾
Totaal	3 734	100	41,5	854	100	9,5
<i>Geslacht</i>						
Man	2 011	54	44,5	394	46	8,7
Vrouw	1 723	46	38,4	460	54	10,3
<i>Leeftijd</i>						
25–29 jaar	559	15	56,9	236	28	24,1
30–34 jaar	623	17	59,9	143	17	13,7
35–39 jaar	519	14	40,6	135	16	10,6
40–44 jaar	568	15	43,8	116	14	8,9
45–49 jaar	527	14	42,6	90	11	7,3
50–54 jaar	461	12	40,9	65	8	5,8
55–59 jaar	251	7	23,0	42	5	3,8
60–64 jaar	226	6	23,7	28	3	2,9
<i>Herkomstgroepering</i>						
Autochtoon	3 262	87	44,8	617	72	8,5
Westers allochtoon	309	8	39,7	89	10	11,5
Niet-westers allochtoon	163	4	18,1	144	17	15,9
Onbekend	0	0	0,0	5	1	11,8
<i>Opleidingsniveau (vooropleiding)</i>						
Laag- bao/vmbo	575	15	23,2	115	13	4,6
Middelbaar- havo/vwo/mbo2+	1 523	41	40,2	373	44	9,8
Hoog- hbo/wo	1 609	43	60,9	363	43	13,7
Onbekend	27	1	28,2	3	0	3,0
<i>Arbeidsmarktpositie</i>						
Werkzame beroepsbevolking	3 240	87	50,1	630	74	9,7
Werkloze beroepsbevolking	69	2	26,1	36	4	13,6
Niet-beroepsbevolking	425	11	18,7	189	22	8,3

¹⁾ Personen kunnen zowel een lange opleiding (zes maanden of langer), als één of meer cursussen (korter dan zes maanden) hebben gevolgd.

²⁾ Percentage van de overeenkomstige groep in de bevolking.

Aantal uitzendkrachten fors gedaald

Clemens Siermann

In 2009 waren er 156 duizend personen van 15 tot 65 jaar werkzaam als uitzendkracht in een baan van twaalf uur of meer. Dit waren er 41 duizend minder dan een jaar eerder, hetgeen de grootste daling in 14 jaar betekende. Drie kwart van de daling kwam door de verminderde vraag naar uitzendkrachten bij de industrie, de zakelijke dienstverlening en de bedrijfstak vervoer en opslag. Uitzendkrachten zijn in de regel jonger dan de gemiddelde werknemer. Ook zijn ze iets vaker man. Hun wekelijkse arbeidsduur is vergelijkbaar met die bij andere werknemers. Uitzendkrachten hebben vaak kortlopende contracten, toch werkt een op de drie uitzendkrachten al minimaal een jaar bij hetzelfde bedrijf.

1. Inleiding

In dit artikel wordt dieper ingegaan op de achtergrond van uitzendkrachten in de werkzame beroepsbevolking. Uitzendkrachten wijken af van andere werknemers in de zin dat ze niet in dienst zijn bij het bedrijf waar ze werken. Hun dienstverband is met een uitzendbureau. Uitzendwerk en uitzendcontracten zijn vaak van korte duur. Dit betekent dat er bijvoorbeeld meer personen werkzaam waren als uitzendkracht in een jaar dan in een specifieke week van dat jaar. Voor werknemers met een vast contract komen deze aantallen veel meer overeen. Slecht een op de tien werknemer met een vast contract is binnen een jaar gestart of gestopt met werken en was daarmee niet het gehele jaar werkzaam.

Dit artikel gaat over de uitzendkrachten die deel uitmaken van de werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar en die een uitzendbaan hebben van ten minste twaalf uur per week.

De gepresenteerde cijfers hebben betrekking op het gemiddelde aantal personen dat werkzaam is in een willekeurige werkweek in het betreffende jaar of kwartaal. Zoals al vermeld zijn uitzendcontracten vaak van korte duur en dit houdt in dat het aantal uitzendkrachten geen afspiegeling is van het totale aantal personen dat ooit in het jaar of kwartaal werkzaam was. Een jaarcijfer geeft dus een indicatie van hoeveel uitzendkrachten er gemiddeld door het jaar heen werkzaam waren.

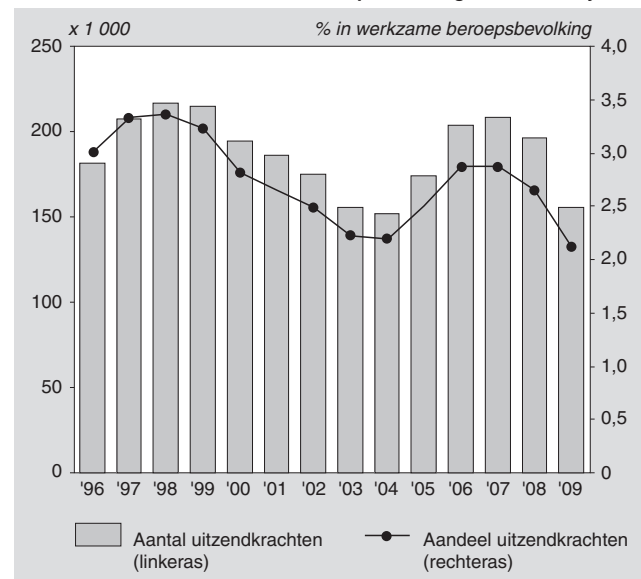
Het feit dat uitzendwerk vaak kortdurend is, impliceert niet dat een uitzendkracht per definitie een tijdelijk arbeidscontract heeft. In 1999 is de flexwet geïntroduceerd waarin is bepaald dat personen niet meer dan drie keer een tijdelijke arbeidsoverkomst bij eenzelfde werkgever mogen hebben. Daarna dient een vaste aanstelling te worden aangeboden. Een uitzendkracht is in dienst van het uitzendbureau en mag dus maximaal drie maal op tijdelijke basis voor hetzelfde uitzendbureau werken. Sinds 1999 is daarom een klein deel van de uitzendkrachten in vaste dienst van het uitzendbureau.

2. In 2009 grootste daling uitzendkrachten sinds veertien jaar

In 2009 werkten 156 duizend personen van 15 tot 65 jaar, ofwel 2,1 procent van de werkzame beroepsbevolking, als uitzendkracht. Dit waren 41 duizend minder dan een jaar eerder. De daling had al ingezet in 2008, toen het aantal uitzendkrachten 12 duizend lager uitkwam dan in 2007. In het topjaar 2007 waren er nog 209 duizend uitzendkrachten aan de slag.

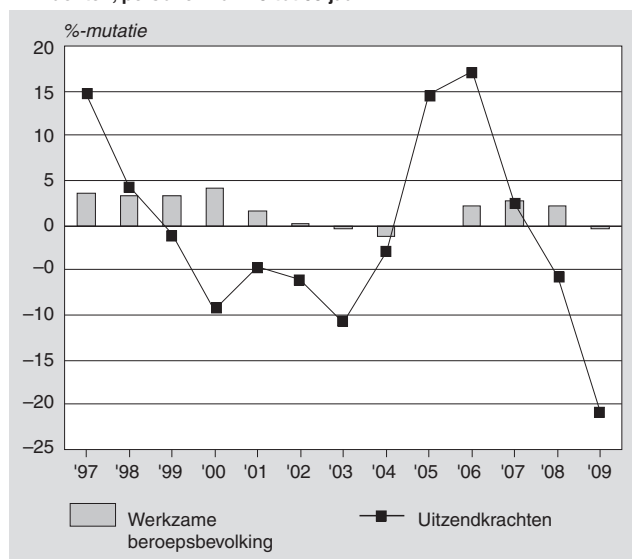
Uitzendwerk is sterk conjunctuurgevoelig: het aantal uitzendkrachten fluctueert met de groei respectievelijk krimp van de economie. In periode 1997–2009 waren er drie jaren waarin het aantal uitzendkrachten met meer dan 10 procent toenam. Deze groeicijfers werden gehaald in periodes van sterk economisch herstel: in 1997, maar ook in 2005 en 2006. Hier tegenover staan echter ook jaren waarin het aantal uitzendkrachten met meer dan 10 procent daalde. Met een krimp van ruim 20 procent was 2009 het jaar met het grootste baanverlies voor uitzendkrachten in de afgelopen veertien jaar.

1. Uitzendkrachten in werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar

Als gevolg van de schommelingen in aantal uitzendkrachten fluctueert ook het aandeel van uitzendkrachten in werkzame beroepsbevolking aanzienlijk. Trendmatig is daarbij wel een lichte daling waar te nemen. In absolute aantallen zijn de verschillen tussen de topjaren 1998 en 2007 met 217 respectievelijk 209 duizend uitzendkrachten relatief klein. Doordat echter in dezelfde periode de werkzame beroepsbevolking met 13 procent groeide, nam het aandeel uitzendkrachten in de werkzame beroepsbevolking af van 3,4 procent in 1998 tot 2,8 procent in 2007.

2. Ontwikkeling werkzame beroepsbevolking en aantal uitzendkrachten, personen van 15 tot 65 jaar

3. Vooral minder vraag in industrie, zakelijke dienstverlening en vervoer en opslag

De daling van het aantal uitzendkrachten met 41 duizend in de periode 2008–2009 is voor drie kwart terug te voeren op het verminderde vraag naar uitzendkrachten in de industrie, de zakelijke dienstverlening (bedrijfstakken K t/m O) en de bedrijfstak vervoer en opslag. Deze bedrijfstakken gezamenlijk waren in 2008 goed voor bijna de helft van de totale werkgelegenheid van uitzendkrachten. In 2009 liep de werkgelegenheid in deze bedrijfstakken terug van ruim

30 duizend tot 67 duizend uitzendkrachten. In de overige sectoren bleef het verlies aan werkgelegenheid beperkt tot 10 duizend arbeidsplaatsen.

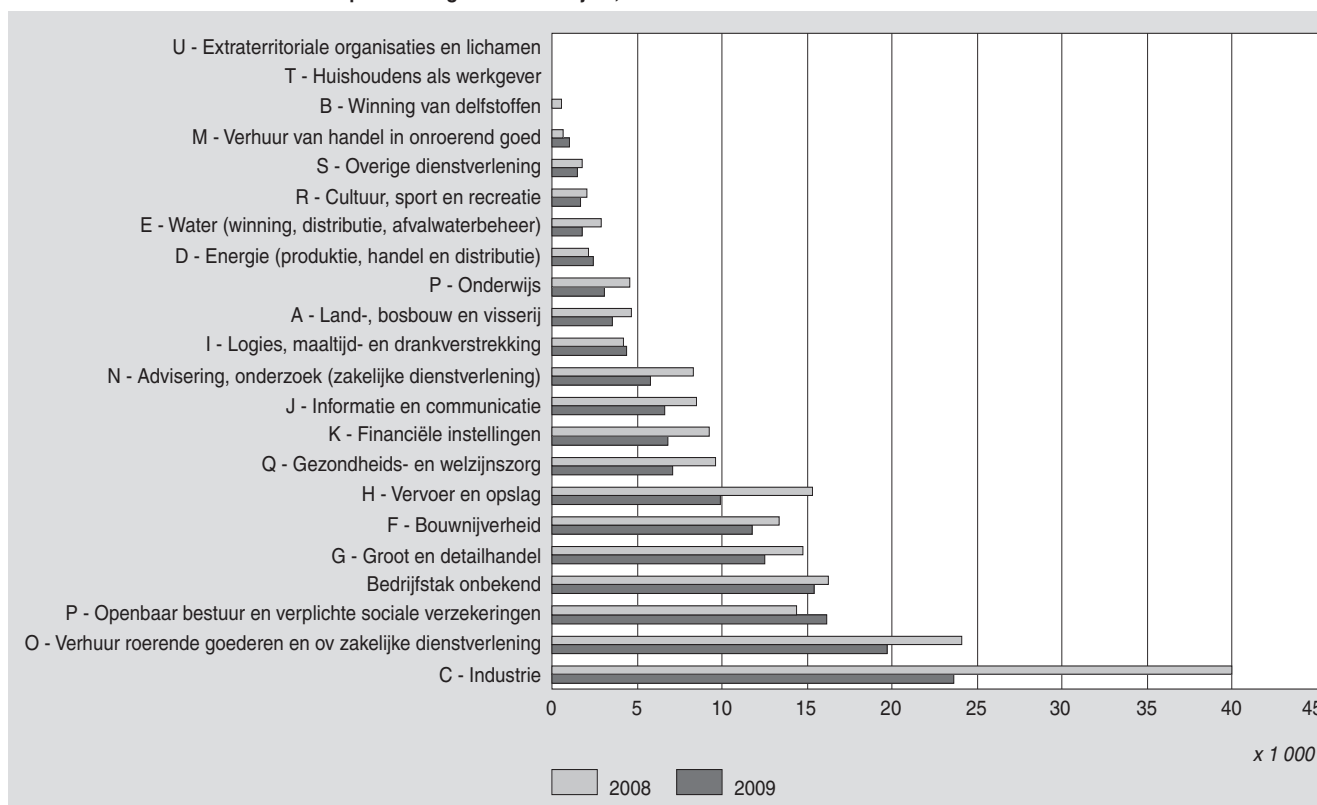
4. Uitzendkracht relatief vaak jong en man

Met een gemiddelde leeftijd van 33 jaar is een uitzendkracht beduidend jonger dan de gemiddelde werknemer die 40 jaar oud is. Bijna een derde van alle uitzendkrachten is zelfs jonger dan 25 jaar. Voor een belangrijk deel gaat het om scholieren en studenten die iets bijverdienen naast hun opleiding. Uitzendkrachten zijn ook iets vaker man dan vrouw.

Staat 1
Werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar naar positie in de werkring, 2009

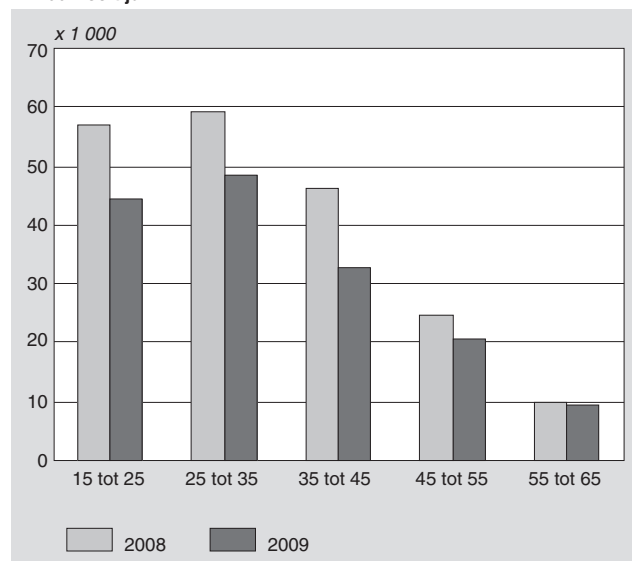
	Eenheid	Totaal	Werknemer			Zelfstandig	
			totaal	vast	flexibel		
					totaal		uitzendkracht
Gemiddelde leeftijd	jaar	40	40	41	32	33	44
Opleidingsniveau	%						
laag		24	24	23	37	38	20
middelbaar		43	43	43	44	45	41
hoog		33	33	34	19	18	39
Geslacht	%						
man		56	54	55	48	58	68
vrouw		44	46	45	52	42	32
Wekelijkse arbeidsduur (eerste werkring)	uur	34	32	33	27	32	43

3. Uitzendkrachten in werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar; waar werken ze?

Verder vinden we onder hen relatief weinig hoogopgeleiden. Dit hangt deels samen met het hoge percentage jongeren dat mogelijk hoger onderwijs volgt, maar dit nog niet heeft afgerond. Ten aanzien van de wekelijkse arbeidsduur zijn uitzendkrachten vergelijkbaar met werknemers met een vast contract: beide werken gemiddeld 32–33 uur per week. Het verlies aan werkgelegenheid voor uitzendkrachten in 2009 heeft vooral jongeren en mensen van 25 tot 55 jaar getroffen. Onder 55-plussers was er nauwelijks sprake van een terugloop in werkgelegenheid. Het gaat bij deze oudere uitzendkrachten om een betrekkelijk kleine groep van iets minder dan 10 duizend personen.

4. Uitzendkrachten in werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar naar leeftijd

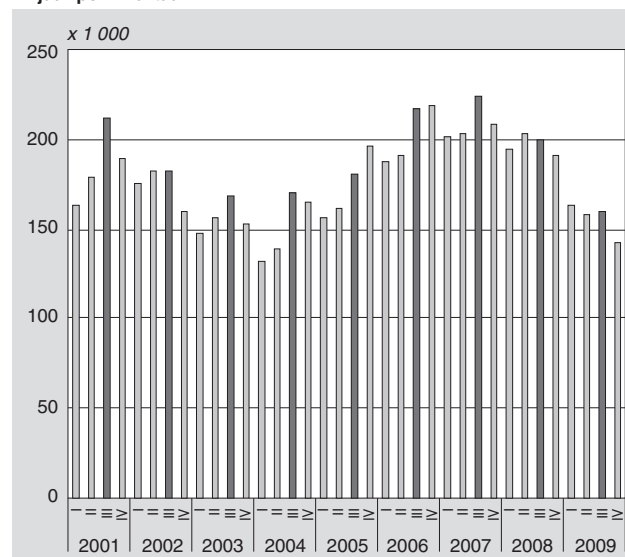

Naar geslacht was er sprake van een evenredige daling. De werkgelegenheid voor laagopgeleide uitzendkrachten ging met 23 procent iets sterker achter uit dan voor middelbaar en hoogopgeleiden uitzendkrachten (-20 procent). Dit hangt ermee samen dat de daling vooral bij jongeren plaatsvond.

Staat 3 Werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar naar duur arbeidsverleden in huidige baan, 2009

	Totaal	< 3 maanden	3 tot 6 maanden	6 tot 12 maanden	1 jaar of langer	Onbekend
<i>x 1 000</i>						
Totaal	7 373	254	266	473	6 269	108
Werknemer	6 417	237	243	429	5 418	87
vast	5 880	134	164	339	5 185	54
flexibel	537	103	78	90	232	32
w.o. uitzendkracht	156	38	28	31	56	3
Zelfstandige	956	17	23	44	851	21
%						
Totaal	100	3	4	6	85	1
Werknemer	100	4	4	7	84	1
vast	100	2	3	6	88	1
flexibel	100	19	15	17	43	6
w.o. uitzendkracht	100	24	18	20	36	2
Zelfstandige	100	2	2	5	89	2

5. Aantal uitzendkrachten in werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar per kwartaal

5. Uitzendwerk is gedeeltelijk seizoensgebonden

Het aantal uitzendkrachten fluctueert niet alleen over de jaren maar ook binnen een jaar. In het derde kwartaal wordt doorgaans meer uitzendwerk verricht dan in de overige drie kwartalen. De piek loopt in enkele jaren door naar het vierde kwartaal.

Staat 2 Uitzendkrachten van 15 tot 65 jaar in werkzame beroepsbevolking, 2001–2009

	Totaal	15 tot 25 jaar	
<i>x 1 000</i>			
Gemiddeld per maand	178	60	34
Juli–augustus	199	75	38
Overige maanden	174	57	33
Extra in zomermaanden	25	18	72

Staat 4
Werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar naar arbeidspositie drie maanden later, 2009 ¹⁾

	Totaal	Werknemers			Zelfstandig	
		totaal	vast	flexibel		
				totaal		uitzendkracht
	%					
<i>Drie maanden later</i>						
Werkzame beroepsbevolking	97	96	98	81	81	98
hetzelfde werk	93	93	96	63	61	96
ander werk	3	3	2	19	20	2
w.v. van flexibel naar vast				12	10	
Werkloze beroepsbevolking	1	1	1	6	9	1
Niet-beroepsbevolking	2	2	1	13	10	2

¹⁾ Werkzaam in het 1e t/m 3e kwartaal naar arbeidspositie in het 2e t/m 4e kwartaal.

De piek in het derde kwartaal is terug te voeren op zomermaanden juli en augustus. Over de afgelopen negen jaar waren in deze maanden gemiddeld ruim 25 duizend uitzendkrachten meer aan het werk dan in de overige maanden. Dit komt neer op +14 procent. Bijna driekwart van het extra werk in juli en augustus wordt verricht door jongeren in de leeftijd 15 tot 25 jaar.

6. Een derde uitzendkrachten langer dan een jaar in dienst

Uitzendwerk is meestal van korte duur. Toch was in 2009 ruim een derde van de uitzendkrachten een jaar of langer werkzaam in dezelfde werkkring. Nog eens een derde was tussen drie maanden en een jaar werkzaam bij hetzelfde bedrijf. Ten slotte, was iets minder dan een kwart korter dan drie maanden aan het werk in de huidige werkkring. Ter vergelijking: voor werknemers met een vast dienstverband was dit 2 procent.

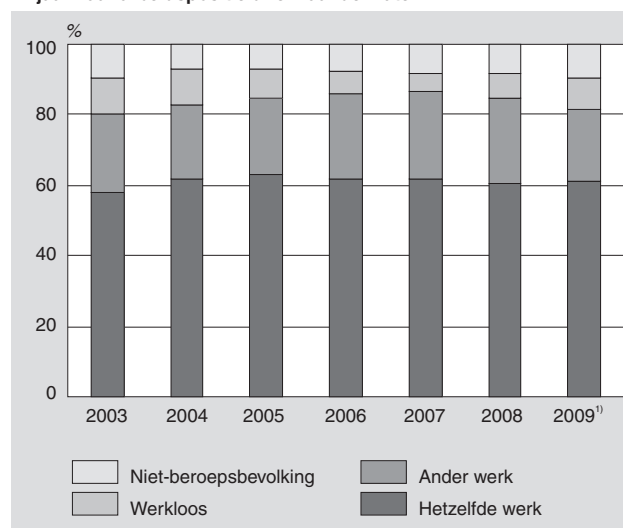
7. Een op de tien uitzendkrachten vindt in drie maanden tijd vast werk

Een andere manier om naar de dynamiek op de arbeidsmarkt te kijken is het vergelijken van de positie op de arbeidsmarkt tussen twee tijdstippen. In 2009 was 81 procent van alle uitzendkrachten in de werkzame beroepsbevolking drie maanden later nog werkzaam in een baan van tenminste twaalf uur per week. Drie kwart van hen bleef in dezelfde werkkring. Van alle werknemers in de werkzame beroepsbevolking was 96 procent drie maanden later nog steeds aan de slag; 97 procent van hen werkte in dezelfde werkkring.

Een op de vijf uitzendkrachten had drie maanden later een andere werkkring. In de helft van deze gevallen ging om een baan met een vast contract. Bijna een op de vijf uitzendkrachten was drie maanden later uitgestroomd uit de werkzame beroepsbevolking. Iets minder dan de helft van hen was werkloos.

Na 2007 is vooral de uitstroom naar werkloosheid gegroeid. In 2007 stroomde 14 procent van alle uitzendkrachten uit de werkzame beroepsbevolking. Vier op de tien gold als werkloos. In 2009 stroomde 19 procent van alle uitzendkrachten uit. Van hen werd bijna de helft werkloos. Het aandeel uitzendkrachten dat drie maanden later nog werkzaam was in dezelfde baan, bleef tussen 2007 en 2009 vrijwel constant.

6. Uitzendkrachten in werkzame beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar naar arbeidspositie drie maanden later

¹⁾ Cijfer heeft betrekking op de eerste drie kwartalen.

Vijftigplussers op de arbeidsmarkt¹⁾

Ferdy Otten, Koos Arts, Clemens Siermann²⁾, Jan Fekke Ybema³⁾

Steeds meer 50-plussers werken. De netto arbeidsparticipatie van 50- tot 65-jarigen is in Nederland tussen 1996 en 2008 opgelopen van 40 naar 55 procent. Bijna twee derde van deze toename is toe te schrijven aan vrouwen. Dat komt vooral door de instroom van jongere generaties vrouwen die vaker betaald werk hebben. Wel daalde in deze periode het gemiddelde aantal werkuren volgens contract onder de 50-plussers. Deze daling houdt verband met de toename van het aantal werkende vrouwen die merendeels in deeltijd werken. Maar ook beleidsmaatregelen zoals specifieke leeftijdsgebonden regelingen in het kader van een leeftijdsbewust personeelsbeleid spelen daarbij een rol. De gemiddelde leeftijd waarop werknemers in 2007 met pensioen gingen, was 62 jaar. Bijna acht op de tien werknemers gingen vóór hun 65^e met pensioen. Bedrijven verrichten nog maar beperkt inspanningen om ouderen langer aan het werk te houden. Hoewel werkende ouderen in toenemende mate aangeven langer te willen werken, zeggen nog steeds ruim zes op de tien niet tot hun 65e levensjaar te willen doorwerken.

1. Vergrijzing en arbeidsparticipatiebeleid

Nederland vergrijst. Ruim 15 procent van de bevolking is in 2010 65 jaar of ouder. Volgens recente prognoses van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) loopt dit aandeel op via één op de vijf in 2020 tot één op de vier in 2035. De levensverwachting van ouderen blijft verder toenemen, omdat de overlevingskansen steeds groter worden.

Deze demografische ontwikkelingen leiden enerzijds tot een afname van de beroepsbevolking en anderzijds tot een groter deel van de bevolking dat niet actief is op de arbeidsmarkt. Deze laatste groep zal bovendien vanwege de stijgende levensverwachting steeds langer een beroep doen op de sociale zekerheid. Zo wordt het beroep op de volksverzekering Algemene Ouderdomswet (AOW) steeds groter terwijl het aandeel premiebetalers, de belastingplichtigen jonger dan 65 jaar, steeds kleiner wordt. Oplossingen om de oplopende druk te verminderen kunnen worden gevonden in het beperken van het aantal en de hoogte van sociale zekerheidsuitkeringen en/of het verhogen van de af te dragen premies in combinatie met het uitbreiden van het aantal premieplichtigen.

Om de kosten voor het toenemende beroep op de AOW in toom te houden, wordt ingezet op maatregelen om meer ouderen langer te laten doorwerken. Zo werd in 2006 de fiscale bijdrage aan vervroegde uittreedings- (VUT) en pensioenregelingen afgeschaft en is eerder de fiscale arbeidskorting van werkende ouderen verhoogd. Ook wordt er in CAO-overeenkomsten tussen de sociale partners via afspraken over leeftijdsbewust personeelsbeleid steeds meer ingespeeld op langer doorwerken (Ministerie van So-

ciale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), 2007). Verder werden in het begin van de regeerperiode van het kabinet Balkenende-IV plannen gepresenteerd voor invoering van een flexibele AOW en beëindiging van het automatisch ontslag met 65 jaar voor werknemers. De intentie hiervan was de weg vrij te maken na het 65^e levensjaar in elk geval op vrijwillige basis verder te kunnen doorwerken.

Mede op advies van de Sociaal Economische Raad (SER, 2006) committeerde het kabinet Balkenende-IV zich bovendien aan de doelstelling de arbeidsparticipatie van de bevolking van 20 tot 65 jaar geleidelijk aan op te hogen naar uiteindelijk 80 procent in 2016. Op basis van een door het Centraal Economisch Planbureau (CPB; SER, 2006, p. 107) uitgevoerde berekening wordt gemikt op een leeftijdsgefaaseerde invulling, die uiteindelijk uitkomt op een arbeidsparticipatie van 92 procent voor mannen van 20 tot 55 jaar, 80 procent voor vrouwen van 20 tot 55 jaar en een participatie van 58 procent voor de ouderen van 55 tot 65 jaar. Volgens de Commissie Arbeidsparticipatie (2008), ook wel de Commissie Bakker, kan een hogere arbeidsparticipatie worden gerealiseerd door kleine deeltijdbanen groter te laten worden, mensen met een beperking weer een plek in het arbeidsproces te geven en de instroom van werkende vrouwen op de arbeidsmarkt verder te bevorderen. De Commissie Bakker acht het verder cruciaal dat mensen weer het besef krijgen dat het normaal is tot aan de pensioengerechtigde leeftijd door te werken.

In het advies van de Commissie Bakker is ook een trapsgewijze verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd naar het 67^e levensjaar voorgesteld. Vanwege de grote maatschappelijke gevoeligheid van deze kwestie werd hier in eerste instantie door de politiek geen verdere invulling aan gegeven (Kabinet, 2008). Maar als gevolg van de ingetreden kredietcrisis aan het eind van 2008 formuleerde het kabinet Balkenende-IV alsnog het voornemen een stapsgewijze verhoging eind 2009 wettelijk vast te leggen (SZW, 2009). Van dit voornemen kon alleen worden afgeweken als de Sociaal Economische Raad uiterlijk 1 oktober 2009 een aanvaardbaar alternatief op tafel zou weten te leggen. De opvattingen van kroonleden, werkgevers- en werknemersorganisatie bleken evenwel uiteen te liggen. Het kabinet heeft daaropvolgend een procedure opgestart die moet leiden tot de wettelijke verankering van verhoging van de AOW-leeftijd tot het 67^e levensjaar. Aanvullend wordt ook ingezet op eenzelfde verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd. Vanwege de demissionaire status van het kabinet (vanaf 23 februari 2010) is de afhandeling van het AOW-dossier echter onduidelijk.

Voor het toekomstige arbeidsmarktbeleid is het uitermate belangrijk zicht te hebben op de effecten van alle maatregelen op de arbeidsparticipatie van ouderen. Er is vraag naar cijfers over ontwikkelingen in de arbeidssituatie van ouderen, zoals het aantal werkende ouderen, de door hen gewerkte uren, het aantal ouderen dat voortijdig uit het arbeidsproces uitstroomt en de leeftijd waarop dit gebeurt. Daarnaast is er behoefte aan cijfers over het door bedrijven

gevoerde beleid om de inzetbaarheid van ouderen te verhogen. Ook lijkt het van belang inzicht te hebben in de opvattingen van ouderen over meer en langer werken. Het feitelijke gedrag van mensen wordt immers in belangrijke mate bepaald door onderliggende opvattingen (Ajzen & Fishbein, 1980). Wanneer het niet goed is gesteld met die opvattingen dan zal het niet goed vlotten met inspanningen om grotere groepen ouderen te activeren voor de arbeidsmarkt.

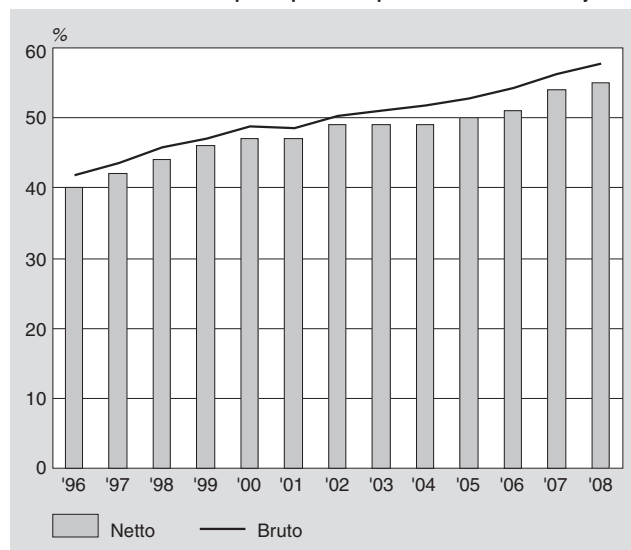
Tegen deze achtergrond, worden in dit artikel voor de periode 1996–2008 de ontwikkelingen in het arbeidspotentieel van ouderen beschreven aan de hand van objectieve en subjectieve kernindicatoren. Bij de objectieve kernindicatoren gaat het om de arbeidsdeelname (§ 2), de arbeidsduur (§ 3), de uitstroom uit arbeid (§ 5), en het door bedrijven gevoerde leeftijdsbewuste personeelsbeleid (§ 6). Bij de subjectieve indicatoren (meningen van werkenden) betreft het de vraag naar de bereidheid meer uren te werken en de bereidheid tot langer doorwerken (§ 4). Afgesloten wordt met een beschouwing waarin de uitkomsten in de huidige beleidsmatige context worden geplaatst en besproken.

De gegevens over de indicatoren zijn ontleend aan de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS, de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) die door de Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek (TNO) gezamenlijk met het CBS is uitgevoerd en Werkgevers Enquête Arbeid (WEA) van TNO.

2. Arbeidsparticipatie van 50-plussers

De netto arbeidsparticipatie van 50- tot 65-jarigen ofwel het aandeel van de werkzame, oudere beroepsbevolking in de totale bevolking van 50 tot 65 jaar is in de afgelopen twaalf jaar toegenomen. In 1996 had 40 procent van de bevolking van 50 tot 65 jaar ten minste twaalf uur per week betaald werk, in 2008 is dit geleidelijk aan opgelopen tot 55 procent.

1. Netto en bruto arbeidsparticipatie van personen van 50 tot 65 jaar

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

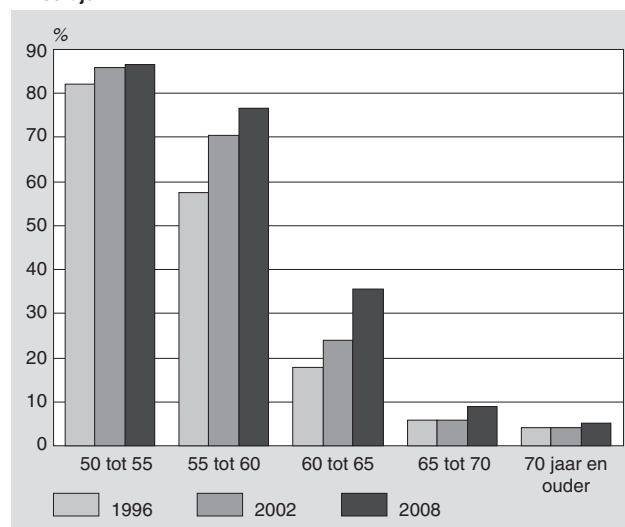
De bruto arbeidsparticipatie ofwel het aandeel van de werkzame en werkloze beroepsbevolking tezamen in de totale bevolking van 50 tot 65 jaar ontwikkelde zich vergelijkbaar. In absolute aantallen steeg het aantal werkende personen van 50 tot 65 jaar van ruim 900 duizend tot ruim 1,7 miljoen. Van de stijging met 800 duizend werkenden zijn er ongeveer 500 duizend toe te rekenen aan de gestegen arbeidsparticipatie. De overige 300 duizend komen voort uit het toegenomen aantal ouderen als gevolg van de vergrijzing (zie Technische toelichting).

Hoe hoger de leeftijd, hoe lager de arbeidsparticipatie echter is. Van de 50- tot 55-jarigen had in 2008 drie kwart een betaalde baan van ten minste twaalf uur per week, van de 55- tot 60-jarigen werkten iets meer dan zes op de tien en van de 60- tot 65-jarigen was nog maar een kwart substantieel aan de slag. Wel is dat laatste meer dan een verdubbeling ten opzichte van 1996. De sterkste stijging van de netto arbeidsparticipatie (met 22 procentpunt) deed zich evenwel voor bij de mensen in de leeftijd van 55 tot 60 jaar. Dat is op zich ook niet verwonderlijk, want juist in deze leeftijdsgroep zijn de mogelijkheden tot uittreding fors geremd door afbouw van vervroegde uittredingsregelingen. Ook in de leeftijdsgroepen 65 tot 70 jaar en 70-plussers is de arbeidsparticipatie toegenomen, hoewel het hier gaat om kleine aantallen. In 2008 gaat het om 40 duizend respectievelijk 22 duizend ouderen die ten minste twaalf uur per week werken (vooral mannen en zelfstandigen).

Oudere mannen

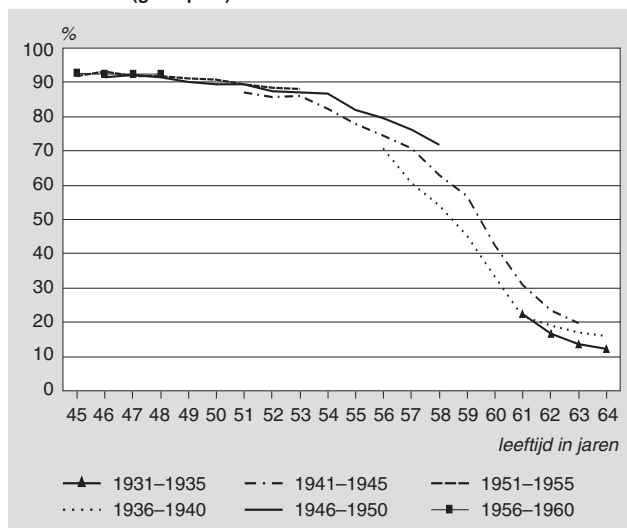
De 50- tot 55-jarige mannen komen met een netto arbeidsparticipatie van 87 procent in 2008 dicht in de buurt van het SER-streefcijfer van 92 procent (voor 20- tot 55-jarigen). De arbeidsparticipatie van mannen in de leeftijdsgroepen 55 tot 60 jaar en 60 tot 65 kwam in 2008 uit op 77 en 36 procent. Dat is in beide leeftijdsgroepen ongeveer 20 procentpunten meer dan in 1996. Hierdoor heeft de groep mannen van 55 tot 65 jaar de SER-doelstelling van 58 procent in 2016 al bijna bereikt. Een cohortbenadering laat zien dat er bij mannen relatief

2. Netto arbeidsparticipatie van mannen van 50 jaar en ouder naar leeftijd

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

3. Bruto arbeidsparticipatie van mannen naar geboortecohort, 1996–2008 (gestapeld)

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

bepaalde groei te verwachten is van de bruto arbeidsparticipatie door jongere generaties. Zo is de arbeidsdeelname van de groep mannen geboren in 1936–1940 hoger dan van de groep mannen geboren in 1931–1935. Dit patroon, dat de (bruto) arbeidsparticipatie van elk jonger geboortecohort bij dezelfde leeftijd op een hoger niveau ligt dan dat van het voorliggende, oudere cohort, loopt door tot het geboortecohort 1951 tot 1956. De bruto arbeidsdeelname van de nog jongere geboortecohorten verschilt hier niet meer van. Dit suggereert dat er in de komende jaren bij mannen in de leeftijd van 50 tot 65 jaar nog wel enige, beperkte groei in de arbeidsparticipatie zal plaatsvinden, maar dat die relatief snel zal afvlakken. Wel wordt door deze ontwikkeling het SER-criterium van 58 procent voor 55- tot 65-jarigen waarschijnlijk overschreden.

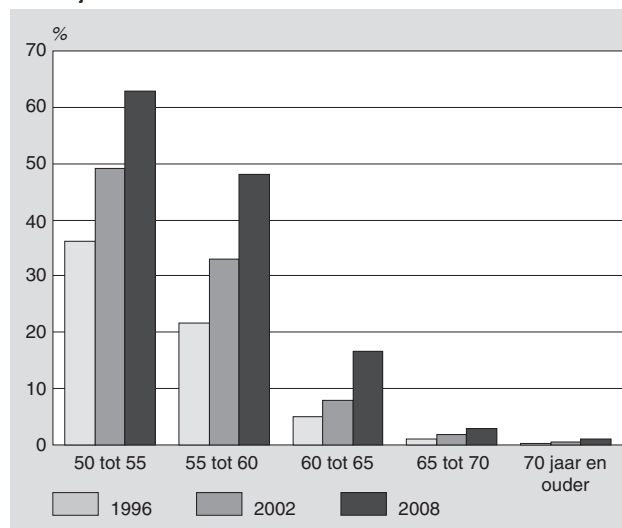
Oudere vrouwen

De netto arbeidsparticipatie van vrouwen in de leeftijdsgroepen 50 tot 55 jaar, 55 tot 60 jaar en 60 tot 65 jaar kwam in 2008 uit op achtereenvolgens 63, 48 en 17 procent. In de leeftijdsgroep 50 tot 55 jaar is de arbeidsparticipatie ten opzichte van 1996 bijna verdubbeld. Bij de 55- tot 60-jarigen is deze ruim verdubbeld en bij de 60- tot 65-jarigen zelfs verdrievoudigd.

Ondanks de forse toenames blijft de arbeidsparticipatie van oudere vrouwen in Nederland relatief laag. Zo ligt de participatie voor vrouwen in de leeftijdsgroep 55 tot 65 jaar in 2008 met 33 procent ver onder de SER-doelstelling van 58 procent in 2016. Ook de 50- tot 55-jarige vrouwen liggen met 63 procent arbeidsparticipatie nog flink onder het SER-criterium van 80 procent (voor 20- tot 55-jarige vrouwen).

De cohortbenadering laat bij vrouwen, in tegenstelling tot bij mannen, wel grote verschillen in de arbeidsparticipatie van cohorten zien. Uit figuur 5 komt duidelijk naar voren dat voor de opeenvolgende 5-jaars geboortecohorten de (bruto) arbeidsparticipatie van elk jonger geboortecohort bij dezelfde leeftijd op een aanmerkelijk hoger niveau ligt dan dat van het voorliggende, oudere cohort. Dit suggereert dat in de

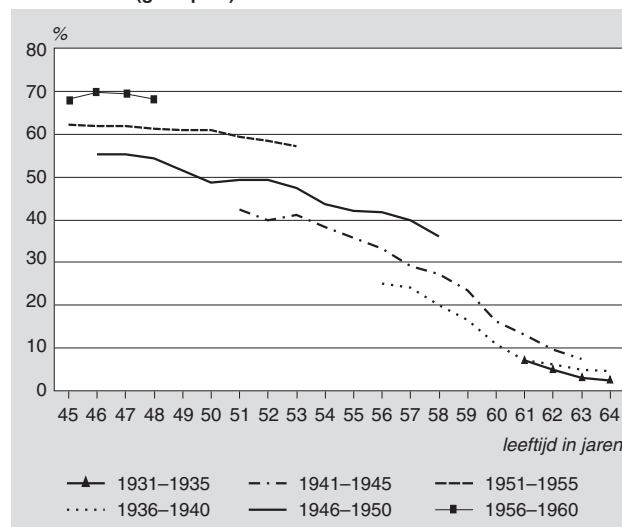
4. Netto arbeidsparticipatie van vrouwen van 50 jaar en ouder naar leeftijd

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

komende jaren de arbeidsparticipatie van de groep vrouwen van 50–64 jaar nog flink zal toenemen vanwege de gestage instroom van de jongere generatie met alsmaar hogere participatieniveaus. Of dat genoeg zal zijn om in 2016 al de door de SER gewenste 58 procent arbeidsparticipatie onder 55- tot 65-jarige vrouwen te realiseren, is onduidelijk. Maar de vooruitzichten lijken gunstig. Dat geldt ook voor de 50- tot 55-jarige vrouwen die naar 80 procent arbeidsparticipatie toe moeten

5. Bruto arbeidsparticipatie van vrouwen naar geboortecohort, 1996–2008 (gestapeld)

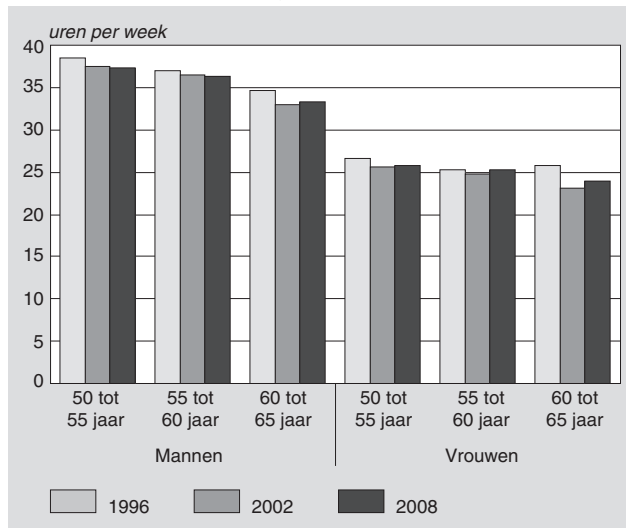

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

3. Contracturen en deeltijdwerk

Het gemiddelde aantal contracturen van de werknemers in de werkzame beroepsbevolking van 50 tot 65 jaar is in twaalf jaar gedaald. In 1996 kwam het gemiddelde aantal uit op 34,5 uur, in 2008 was dit 32,1 uur. Bij zowel mannen als vrouwen als ook bij de onderscheiden leeftijdsgroepen is het gemiddelde aantal contracturen in 2008 lager dan in 1996. Tus-

6. Gemiddeld aantal contracturen per week van werknemers in de werkzame beroepsbevolking van 50 tot 65 jaar

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

sen 2002 en 2008 zijn de verschillen evenwel klein. Bij mannen is vanaf 2002 het gemiddelde aantal uren nagenoeg gelijk gebleven, terwijl bij vrouwen de gemiddelden iets toenemen. Hoe hoger de leeftijd, hoe minder vaak mannelijke werknemers voltijds werken. Binnen elke leeftijdsgroep is het aandeel voltijdwerkers vooral tussen 1996 en 2002 gedaald. Vanaf 2002 lijkt het aandeel dat voltijds werkt te stabiliseren. Ook bij de vrouwen lijkt er vanaf 2002 nauwelijks nog sprake van een verdere afname van het voltijdwerken. Wel is het zo dat het aandeel voltijds werkende vrouwen in alle leeftijdsgroepen en in alle jaren beperkt is. In 2008 ligt het percentage rond de 20 procent. Het aandeel vrouwen dat wekelijks 20 tot 35 uur werkt onder de 50-plussers is wel verder toegenomen. In 2008 komt dit aandeel in de leeftijdsgroepen 50 tot 55 en 55 tot 60 jaar uit op bijna 60 procent en bij de 60- tot 65-jarigen op 50 procent.

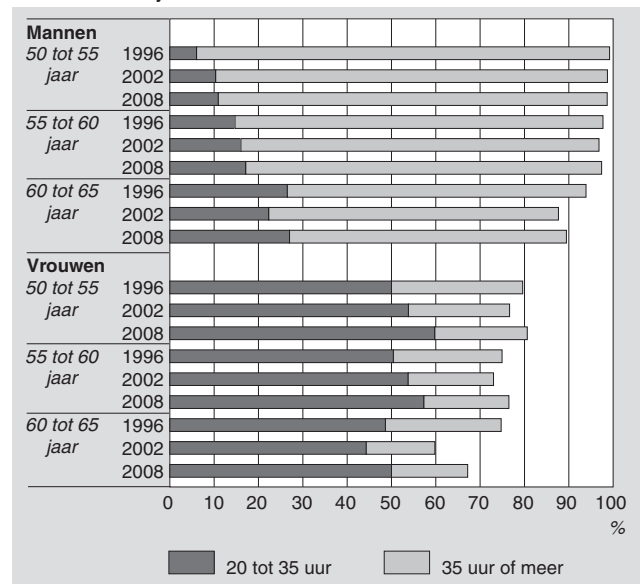
De afname van het gemiddelde aantal wekelijkse contracturen bij de 50-plussers houdt verband met de opmars van het deeltijdwerk en de sterke toename van het aantal werkende vrouwen die merendeels in deeltijd werken. Daarnaast spelen ook beleidsmaatregelen een rol zoals de algemene arbeidsduurverkortingen en specifieke leeftijdsgebonden regelingen in het kader van een leeftijdsbewust personeelsbeleid.

4. Meer en langer doorwerken

Meer, minder of evenveel uren

Tussen 1996 en 2008 is de wens van oudere werknemers om minder uren te gaan werken gedaald. Gaf in 1996 nog 16 procent van de oudere werknemers aan minder uren te willen werken, in 2008 was dit nog maar 9 procent. Het aandeel werknemers dat wekelijks meer uren wil werken, steeg marginaal van 3 naar 4 procent. Ongetwijfeld heeft gaandeweg de periode 1996–2008 een deel van de werknemers aan de toentertijd gekoesterde wens om korter te werken invulling kunnen geven. De toegenomen animo voor een

7. Aandeel deeltijders en voltijders in de werkzame beroepsbevolking van 50 tot 65 jaar

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

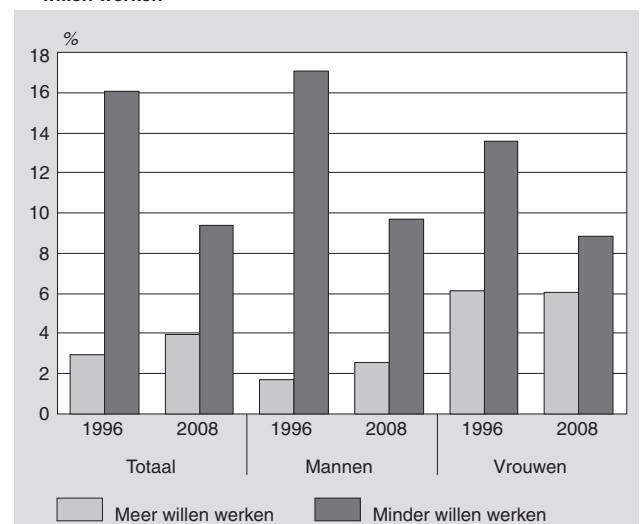
gelijk blijvende werkduur (van 81 naar 87 procent) is deels vanuit deze optiek verklaarbaar.

Bij de vrouwelijke werknemers is de wens om meer te werken groter dan bij mannen. Daarentegen is bij vrouwen de wens om minder te gaan werken kleiner dan bij mannen. Daarbij moet worden bedacht dat veel vrouwen, anders dan mannen, geen voltijd baan hebben. Zowel bij mannen als vrouwen geldt dat met het ouder worden de wens naar minder werkuren groter wordt. De wens naar meer werkuren wordt daarmee kleiner.

Willen en kunnen doorwerken tot 65 jaar

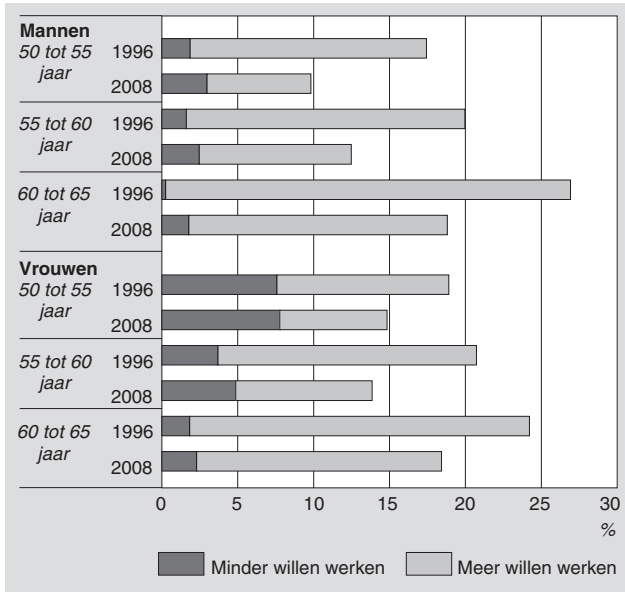
Het aandeel oudere werknemers dat zegt tot het 65^e jaar te willen doorwerken, is de laatste jaren flink gestegen, van 21 procent in 2005 naar 36 procent in 2008. De toename in

8. Werkzame beroepsbevolking van 50 tot 65 jaar naar meer of minder willen werken

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

9. Werkzame beroepsbevolking van 50 tot 65 jaar naar meer of minder willen werken en naar leeftijd

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

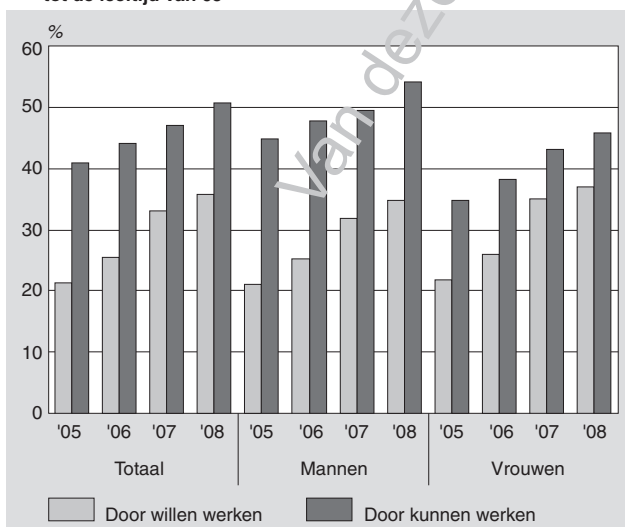
deze 'doorwerkvens' geldt voor zowel mannen als vrouwen. Het aandeel oudere werknemers dat zich ook daadwerkelijk in staat acht tot het 65^e jaar door te werken in de huidige functie is eveneens toegenomen, en wel van 41 naar 51 procent. Ook deze toename vinden we zowel bij mannen als bij vrouwen. Vrouwen achten zichzelf wel minder in staat om het huidige werk voort te zetten tot hun 65^e dan mannen.

5. Uitstroom uit arbeid

Met pensioen gaan

In 2007 gingen bijna 80 duizend werkenden met pensioen. Deze mensen hebben daarbij de overgang gemaakt van ar-

10. Werknemers van 50 tot 65 jaar die willen en kunnen doorwerken tot de leeftijd van 65

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

11. Aantal mensen dat met pensioen is gegaan en werkzame beroepsbevolking van 55 tot 65 jaar

Bron: CBS, Sociaal Statistisch Bestand en Enquête Beroepsbevolking.

beid als voornaamste inkomstenbron naar een situatie waarin pensioen de voornaamste bron van inkomsten is (zie Technische toelichting). Ongeveer twee derde deel van de pensioengangers bestond uit mannen en een derde deel uit vrouwen. Ongeveer een op de zeven was het jaar daarvoor als zelfstandige actief. Naast het met pensioen gaan zijn er ook andere uittreedroutes van ouderen uit arbeid. Zo kunnen ouderen arbeidsongeschikt of werkloos worden.

Van 2000 tot 2004 is het aantal mensen dat met pensioen is gegaan steeds toegenomen. Vanaf 2004 blijft het jaarlijkse aantal pensioengangers vrijwel gelijk. Daarentegen is de omvang van de totale werkzame beroepsbevolking van 55 tot 65 jaar in de periode 2000 tot en met 2007 steeds toegenomen enerzijds door een toename van de bevolking van 55 tot 65 jaar, anderzijds door een toegenomen arbeidsparticipatie van deze groep. Vanaf 2004 houdt de ontwikkeling van het aantal pensioengangers dus geen gelijke tred meer met de ontwikkeling van de werkzame beroepsbevolking van 55 tot 65 jaar.

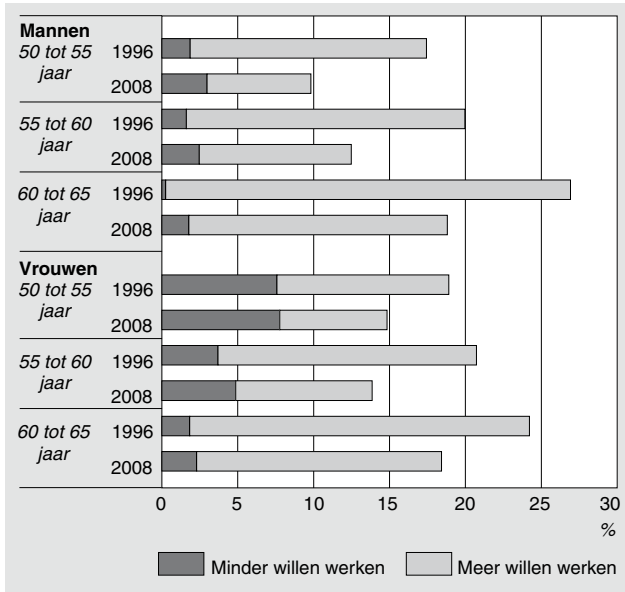
Pensioenleeftijd

De gemiddelde leeftijd waarop werknemers met pensioen gingen, was in de jaren 2000 tot en met 2006 steeds 61 jaar. In 2007 steeg die gemiddelde leeftijd naar 62 jaar door de invoering in 2006 van regelgeving gericht op inperking van vroegere pensioenregelingen. Daardoor is het aantal werknemers dat vóór het 60e levensjaar met pensioen ging, sterk afgenomen. gingen tussen 2004 en 2006 jaarlijks nog ongeveer 18 duizend werknemers voor hun 60e met pensioen, in 2007 waren dat er nog maar krap 8 duizend.

In 2007 gingen bijna acht van de tien werknemers voor hun 65^e met pensioen. Van de zelfstandigen die met pensioen gingen was maar ruim een kwart jonger dan 65. Daardoor lag de gemiddelde pensioenleeftijd bij zelfstandigen aanzienlijk hoger, namelijk op ruim 66 jaar.

Er zijn behoorlijke verschillen per bedrijfstak. In de landbouw en visserij lag de gemiddelde pensioenleeftijd van werknemers het hoogst met ruim 64 jaar. In de zorg is de pensioenleeftijd het laagst, gevolgd door het openbaar be-

9. Werkzame beroepsbevolking van 50 tot 65 jaar naar meer of minder willen werken en naar leeftijd

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.

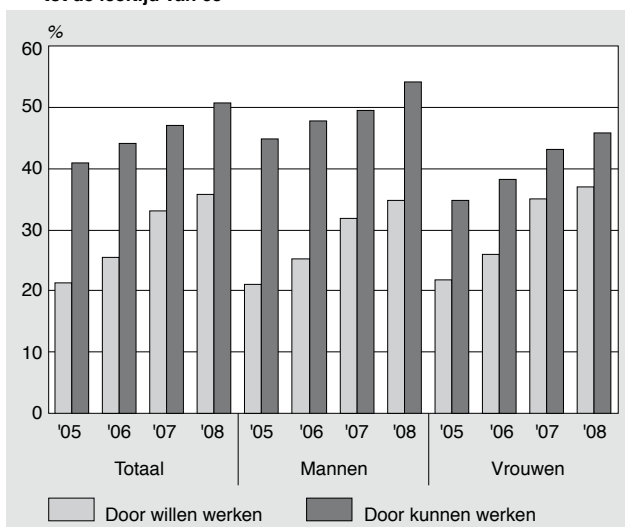
deze 'doorwerkvens' geldt voor zowel mannen als vrouwen. Het aandeel oudere werknemers dat zich ook daadwerkelijk in staat acht tot het 65^e jaar door te werken in de huidige functie is eveneens toegenomen, en wel van 41 naar 51 procent. Ook deze toename vinden we zowel bij mannen als bij vrouwen. Vrouwen achten zichzelf wel minder in staat om het huidige werk voort te zetten tot hun 65^e dan mannen.

5. Uitstroom uit arbeid

Met pensioen gaan

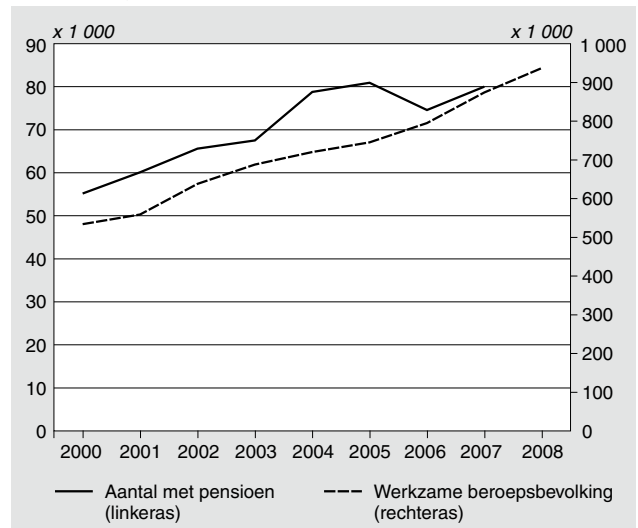
In 2007 gingen bijna 80 duizend werkenden met pensioen. Deze mensen hebben daarbij de overgang gemaakt van ar-

10. Werknemers van 50 tot 65 jaar die willen en kunnen doorwerken tot de leeftijd van 65

Bron: TNO/CBS, Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden.

11. Aantal mensen dat met pensioen is gegaan en werkzame beroepsbevolking van 55 tot 65 jaar

Bron: CBS, Sociaal Statistisch Bestand en Enquête Beroepsbevolking.

beid als voornaamste inkomstenbron naar een situatie waarin pensioen de voornaamste bron van inkomsten is (zie Technische toelichting). Ongeveer twee derde deel van de pensioengangers bestond uit mannen en een derde deel uit vrouwen. Ongeveer een op de zeven was het jaar daarvoor als zelfstandige actief. Naast het met pensioen gaan zijn er ook andere uittreedroutes van ouderen uit arbeid. Zo kunnen ouderen arbeidsongeschikt of werkloos worden.

Van 2000 tot 2004 is het aantal mensen dat met pensioen is gegaan steeds toegenomen. Vanaf 2004 blijft het jaarlijkse aantal pensioengangers vrijwel gelijk. Daarentegen is de omvang van de totale werkzame beroepsbevolking van 55 tot 65 jaar in de periode 2000 tot en met 2007 steeds toegenomen enerzijds door een toename van de bevolking van 55 tot 65 jaar, anderzijds door een toegenomen arbeidsparticipatie van deze groep. Vanaf 2004 houdt de ontwikkeling van het aantal pensioengangers dus geen gelijke tred meer met de ontwikkeling van de werkzame beroepsbevolking van 55 tot 65 jaar.

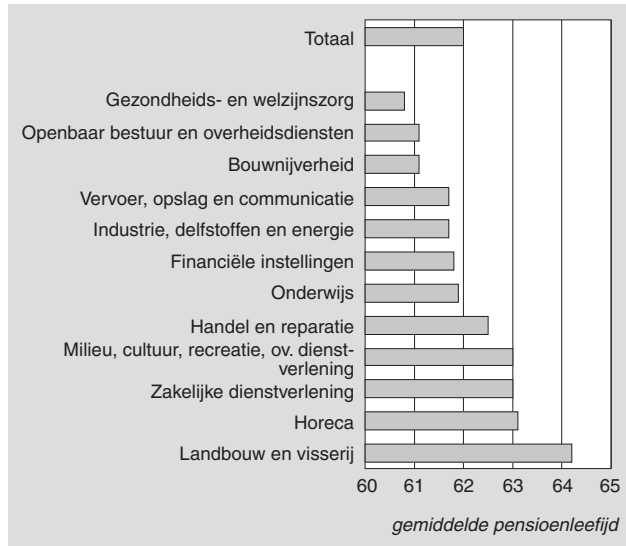
Pensioenleeftijd

De gemiddelde leeftijd waarop werknemers met pensioen gingen, was in de jaren 2000 tot en met 2006 steeds 61 jaar. In 2007 steeg die gemiddelde leeftijd naar 62 jaar door de invoering in 2006 van regelgeving gericht op inperking van vroegere pensioenregelingen. Daardoor is het aantal werknemers dat vóór het 60e levensjaar met pensioen ging, sterk afgenomen. Gingen tussen 2004 en 2006 jaarlijks nog ongeveer 18 duizend werknemers voor hun 60e met pensioen, in 2007 waren dat er nog maar krap 8 duizend.

In 2007 gingen bijna acht van de tien werknemers voor hun 65^e met pensioen. Van de zelfstandigen die met pensioen gingen was maar ruim een kwart jonger dan 65. Daardoor lag de gemiddelde pensioenleeftijd bij zelfstandigen aanzienlijk hoger, namelijk op ruim 66 jaar.

Er zijn behoorlijke verschillen per bedrijfstak. In de landbouw en visserij lag de gemiddelde pensioenleeftijd van werknemers het hoogst met ruim 64 jaar. In de zorg is de pensioenleeftijd het laagst, gevolgd door het openbaar be-

12. Gemiddelde pensioenleeftijd van werknemers per bedrijfstak, 2007

Bron: CBS, Sociaal Statistisch Bestand.

stuur en overheidsdiensten en de bouwnijverheid. Ruim één op de vijf werknemers die in 2007 met pensioen gingen was een jaar eerder werkzaam in de zorg of het openbaar bestuur en overheidsdiensten.

Andere uittreedroutes

In de periode 2000–2007 maakten gemiddeld per jaar 115 duizend mensen van 55 jaar en ouder de overstap van werk als voornaamste inkomstenbron naar niet-werk. Bij ongeveer zes op de tien ging het om de overgang van werk naar pensioen, een kwart ging van werk naar uitkering als voornaamste inkomstenbron en 15 procent stopte met werken zonder een uitkering te ontvangen.

In 2000 bestond ongeveer de helft van de uittreeders via een uitkeringsroute uit mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering. In 2007 was dat nog ongeveer een derde. Het aandeel met een uitkering in het kader van de Werkloosheidswet (WW) nam in deze periode echter toe.

6. Bedrijfsmaatregelen en langere inzetbaarheid van ouderen

De omvang van het oudere arbeidspotentieel is ook afhankelijk van de inspanningen van bedrijven om oudere werknemers langer voor hun bedrijf te behouden. Omdat de lichamelijke belastbaarheid van werkenden veelal afneemt naarmate ze ouder worden, is het de kunst om de belastende werkomstandigheden voor oudere werknemers dusdanig te verzachten dat hun kritische drempel niet overschreden wordt. Daarbij valt te denken aan het aanbieden van vaste arbeidsstructuren waar piekbelastingen, onregelmatig werk en overwerk zo veel mogelijk zijn uitgebannen. Ook een kortere werkweek, eventueel in combinatie met een minder fysiek of psychisch belastende arbeidsinhoud kunnen ertoe bijdragen dat oudere werknemers minder worden belast.

In de nieuw opgezette Werkgevers Enquête Arbeid (WEA;

Oeij, de Vroome, Sanders & van den Bossche, 2009) van TNO wordt bij ondernemingen met ten minste 10 werknemers gevraagd naar de inspanningen die men verricht om ouderen langer door te laten werken. Een opmerkelijke uitkomst is dat bijna de helft (tabel 1) van de middelgrote en grote bedrijven helemaal geen voorzieningen of maatregelen heeft getroffen om oudere werknemers te ontlasten van belastende werkomstandigheden. De bedrijfstakken horeca, zakelijke dienstverlening en overige dienstverlening spannen hier met percentages van achtereenvolgens 71, 61 en 64 procent de kroon.

De werkgevers die het meest genereus voorzieningen aanbieden, worden aangetroffen bij het openbaar bestuur, het onderwijs en de gezondheids- en welzijnszorg. De meest voorkomende maatregelen zijn daarbij gericht op vermindering van het aantal wekelijkse werkuren. Zo springen extra vrije dagen, deeltijduittreding en een kortere werkweek met percentages van achtereenvolgens 39, 25 en 22 procent er duidelijk uit. Dit zijn maatregelen die vaak zijn vastgelegd in CAO's (SZW, 2007). De meer op de werkinhoud gerichte maatregelen zoals aanpassing van de werkplek, ander takenpakket en ook wel taakverlichting worden veel minder vaak gebruikt. Maatregelen gericht op demotie van de werknemer blijken al helemaal niet gebruikelijk. Een terugval in salaris en in functie is binnen de meeste bedrijfstakken nauwelijks een serieuze optie. Alleen bij de financiële instellingen is de kans op een dergelijke terugval en dan vooral in de vorm van een lagere functie wat groter dan bij de rest.

7. Slotbeschouwing

Als gevolg van de vergrijzing zullen steeds meer ouderen uit het arbeidsproces uittreden. Dit proces verloopt niet gelijkmatig vanwege conjuncturele invloeden en effecten van beleidsmaatregelen gericht op het langer aan het werk houden van ouderen. Tussen 2000 en 2004 liep het aantal uittreeders op van ruim 90 duizend naar 130 duizend per jaar en dit aantal lijkt daarna te stabiliseren. In totaal gingen in de periode 2000–2007 bij de werkenden van 55 jaar of ouder gemiddeld zes op de tien uittreeders direct met pensioen, terwijl vier op de tien hun pensioen uiteindelijk via een omweg bereikten, zoals via een arbeidsongeschiktheidsuitkering. De gemiddelde leeftijd waarop werknemers in 2007 met pensioen gingen was 62 jaar. Bij bijna acht van de tien werknemers was de pensioenleeftijd lager dan 65 jaar.

Het jaarlijkse verlies aan substantieel arbeidspotentieel wordt ook weerspiegeld in de lage arbeidsparticipatie van ouderen in de leeftijd van 60 tot 65 jaar. Weliswaar is er sprake van een opgaande lijn maar de arbeidsdeelname van deze oudste groep is nog steeds laag. Bij mannen van 60 tot 65 jaar komt de netto arbeidsparticipatie in 2008 uit op 36 procent en bij de vrouwen op slechts 17 procent. Dit staat nog ver weg van het streefpercentage van 58 procent zoals aangegeven door de SER. Toch zijn er duidelijke aanzetten zichtbaar voor vergroting van het werkzame arbeidspotentieel van mensen in het laatste stadium van het arbeidszame leven. In de jongere leeftijdsgroepen (50 tot 55 jaar en 55 tot 60 jaar) en dan vooral bij de vrou-

wen, vallen namelijk flinke stijgingen in het aandeel werkzamen te noteren. Zeker bij oudere vrouwen zal de arbeidsparticipatie nog voor langere tijd verder toenemen vanwege de aanhoudende instroom van jongere generaties met steeds grotere aandelen werkenden. Bij de mannen lijkt die winst aanzienlijk kleiner en ook eerder uitgewerkt omdat bij hen de arbeidsparticipatie van de jongere leeftijdscohorten slechts beperkt hoger ligt dan bij de oudere cohorten. Gelet op het huidige tempo van de toename van de arbeidsparticipatie van vooral oudere vrouwen zal op de langere termijn de gewenste SER-arbeidsparticipatienorm bij de totale groep ouderen in de leeftijd van 55–64 jaar waarschijnlijk wel worden gehaald. Maar of dat al in 2016 zal zijn, is de vraag. Ook moet hierbij worden aangetekend dat de stijging in arbeidsdeelname waarschijnlijk gepaard gaat met een verdere afname in het aantal werkuren. De instromende, meer arbeidzame vrouwen werken namelijk voor het overgrote deel in deeltijd en dat heeft een dempende invloed op het gemiddelde aantal werkuren in de komende jaren.

Vanwege de lage participatiegraad vormt de groep 60- tot 65-jarigen de meest interessante en grootste uitdaging voor het beleid om sneller dan volgens de 'natuurlijke' aanwas de SER-streefwaarden te realiseren. Omdat in 2008 nog steeds ruim zes op de tien oudere werknemers niet willen doorwerken tot hun 65^e levensjaar blijft het echter de vraag in hoeverre specifieke beleidsinspanningen hier daadwerkelijk effectief in kunnen zijn. Gezondheidsproblemen, zware fysieke belasting, hoge taakeisen en een slecht sociaal klimaat op het werk dragen ertoe bij dat een deel van de werknemers hun werk niet tot hun 65^e willen of kunnen voortzetten (Ybema, Geuskens & Oude Hengel, 2009). Daarmee is het gevoel van urgentie om bij werk- en gezondheidsgerelateerde problemen toch eerder te stoppen met werken, dus niet weggenomen. Nu de uit-treedomogelijkheden via VUT- en prepensioenregelingen grotendeels zijn afgesloten, is er verhoogde kans dat ouderen uiteindelijk toch via andere routes gaan uitstromen, die voor hun eigen welvaartspositie minder gunstig zijn. Uitstroomroutes via bijvoorbeeld de werkloosheidswet en bijstand komen dan meer in beeld. Het is een feit dat de gezondheid en belastbaarheid van mensen kleiner worden naarmate ze ouder worden. Zeker voor werkenden die fysiek zware beroepen uitoefenen zoals bouwvakkers en vrachtwagenchauffeurs maar ook voor werkenden met emotioneel zwaar belastende beroepen zoals verpleegkundigen geldt dat met het vorderen van de leeftijd gezondheidsklachten meer gaan opspelen (Smulders, Houtman & van den Bossche, 2009).

Van beleidswege wordt er dan ook op aangestuurd in de overeenkomsten tussen de sociale partners afspraken op te nemen over een leeftijdsbewust personeelsbeleid. Bij een leeftijdsbewust personeelsbeleid gaat het om maatwerkmaatregelen op het vlak van scholing, taakaanpassing, functieverandering, aanpassing van arbeidsomstandigheden en aanpassing van de werktijden. De maatregelen hebben ten doel de belastbaarheid van ouderen in het arbeidsproces te verbeteren en daarmee de voorwaarden te scheppen voor een arbeidscarrière die tot aan het 65e levensjaar kan doorlopen. Uit onderzoek van SZW naar CAO-afspraken (SZW, 2007) is gebleken dat er in vergelijking

met enkele jaren geleden op onderdelen duidelijke voorde-ningen zijn gemaakt. De meeste CAO's bevatten inmiddels afspraken om werknemers langer aan het werk te houden, veelal op het vlak van aanpassing van werktijden en arbeidsduurverkorting. Maar veel verder gaat het nog niet, zo laten ook de uitkomsten op basis van de WEA zien. Uit de WEA komt duidelijk naar voren dat maatregelen, gericht op een minder belastende arbeidsinhoud, nog maar mondjesmaat worden genomen. Impopulaire ingrepen zoals demotie in salaris en in functie komen heel weinig voor. Het afsprakenpakket rondom leeftijdsbewust personeelsbeleid in toekomstige CAO-afspraken moet dan ook verder worden uitgebouwd en geconcretiseerd, zo is de conclusie van SZW (2007).

Na het mislukte SER-overleg in oktober 2009 heeft het kabinet Balkenende-IV besloten zelf concrete invulling te gaan geven aan de eerdere plannen van de Commissie Bakker om de AOW-leeftijd, en aanvullend ook de wettelijke pensioenleeftijd, te verhogen tot het 67^e levensjaar. De inzet heeft ten doel de arbeidsparticipatie van ouderen drastisch te verhogen. Nu het kabinet Balkenende-IV vanaf 23 februari 2010 demissionair wordt voortgezet, is het maar de vraag of en op welke wijze het AOW-dossier zijn verdere beslag krijgt. De tijd zal uitwijzen in hoeverre en hoe snel de arbeidsdeelname van ouderen door toegesneden, flankerende beleidsmaatregelen op het gewenste niveau wordt gebracht. De hier besproken indicatoren lijken in elk geval een bruikbaar instrument om de verdere ontwikkelingen in de arbeidssituatie van ouderen te monitoren.

Technische toelichting

Decompositie toegenomen aantallen werkenden

In 1996 bestond de bevolking van 50 tot 65 jaar uit 2,37 miljoen mensen, in 2008 uit 3,23 miljoen. Het aantal werkenden is in deze periode met 830 duizend mensen gestegen (van 0,95 miljoen naar 1,78 miljoen). Bij een gelijkblijvende arbeidsparticipatie zouden in 2008 1,29 miljoen werkenden zijn ($3,23/2,37 \times 0,95$). Dat zijn er 340 duizend meer dan in 1996. Deze stijging komt geheel voor rekening van de vergrijzing. De overige 490 duizend werkenden (830 duizend min 340 duizend) komen voor rekening van de toegenomen arbeidsparticipatie.

Met pensioen gaan

Gegevens over gepensioneerden zijn afkomstig uit het Sociaal Statistisch Bestand (Arts en Hoogteijling, 2002).. "Met pensioen gaan" is geoperationaliseerd aan de hand van de sociaaleconomische positie van personen. Deze positie wordt bepaald door de maandinkomsten van de (eventueel) verschillende inkomstenbronnen die iemand heeft, met elkaar te vergelijken. Het hoogste bedrag is in principe bepalend voor de sociaaleconomische positie. Met pensioen gaan is gedefinieerd als de transitie van de positie werkzaam eind september van een bepaald jaar naar de positie pensioen eind september van een jaar later.

Literatuur

Ajzen, I., & Fishbein M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Arts, C.H. & Hoogteijling E.M.J. (2002). Het sociaal statistisch bestand 1998 en 1999. *Sociaaleconomische maandstatistiek* 12, 13–21.

Centraal Bureau voor de Statistiek. *Kerncijfers van de bevolkingsprognose 2006–2050*.

Centraal Bureau voor de Statistiek. *Gezonde levensverwachting*.

Commissie Arbeidsparticipatie (Commissie Bakker) (2008). *Naar een toekomst die werkt*. Rotterdam: Commissie Arbeidsparticipatie.

Kabinet (2008). *Kabinetsreactie op hoofdlijnen op het rapport van de Commissie Arbeidsparticipatie*.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2007). *Perspectief op langer doorwerken: een onderzoek naar cao-afspraken tussen sociale partners met betrekking tot langer doorwerken*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2009). *Wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Wet inkomstenbelasting 2001 en de Wet op de loonbelasting 1964 in verband met verhoging van de leeftijd waarop recht op ouderdomspensioen ontstaat*.

Oeij, P.R.A, Vroome, E.M.M. de, Sanders, J.M.A.F & Bossche S.N.J. van den (2009). *Werkgevers Enquête Arbeid 2008; methodologie en beschrijvende resultaten*. Hoofddorp: TNO.

Sociaal-Economische Raad (2006). *Welvaartsgroei door en voor iedereen. Advies over het sociaal-economisch beleid op middellange termijn*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

Smulders, P., Houtman, I. & Bossche S. van den (2009). Zwaar werk en vervroegd pensioen. *Economisch-Statistische Berichten*, 94 (4572), 682–684.

Ybema, J.F., Geuskens, G., & Oude Hengel, K. (2009). *Oudere werknemers en langer doorwerken: Secundaire analyses van de NEA, het NEA-cohortonderzoek en de WEA*. Hoofddorp: TNO.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Dit artikel is een afgeslankte versie van een meer uitgebreid hoofdstuk over de arbeidsparticipatie van ouderen dat in juli 2010 in de gezamenlijke TNO-CBS-publicatie onder de nog voorlopige titel 'Alle hens aan dek' zal verschijnen.
- ²⁾ Ferdy Otten, Koos Arts en Clemens Siermann zijn werkzaam bij het CBS, Heerlen.
- ³⁾ Jan Fekke Ybema is werkzaam bij TNO kwaliteit-van-leven, Hoofddorp.

Tabel 1
Voorzieningen/maatregelen van middelgrote en grote bedrijven om oudere werknemers langer te laten doorwerken naar bedrijfsklasse, 2008

	Geen maatregelen	Deeltijd vervroegde uitstroom	Vrijstelling onregelmatig werk	Vrijstelling overwerk	Kortere werkweek	Extra vrije dagen	Aanpassing werktijden	Stimulering scholing/cursussen
	%							
Totaal bedrijfsklasse ¹⁾	48	25	11	11	22	39	13	6
Industrie en delfstoffen	42	29	18	18	19	44	14	5
Bouwnijverheid	45	31	8	14	22	49	7	3
Handel	55	19	10	13	17	34	13	3
Horeca	71	5	5	9	14	18	13	1
Vervoer, opslag en communicatie	47	26	13	9	18	40	20	3
Financiële instellingen	52	22	8	7	25	37	12	10
Zakelijke dienstverlening	61	13	4	7	14	29	8	5
Openbaar bestuur	22	55	29	17	41	64	25	17
Onderwijs	21	46	3	5	47	45	14	12
Gezondheids- en welzijnszorg	37	33	25	14	28	56	21	8
Overige dienstverlening	64	17	5	5	15	23	12	5
	%							
	Taakverlichting	Ander takenpakket	Teruggang in salaris	Teruggang in functie	Aanpassing werkplek	Stimuleren gezondheidsbeleid	Gemiddeld aantal maatregelen	
	%							
Totaal bedrijfsklasse ¹⁾	16	11	1	2	6	6	1,7	
Industrie en delfstoffen	20	12	2	3	11	9	2,0	
Bouwnijverheid	20	10	0	1	6	7	1,8	
Handel	13	8	1	4	6	3	1,4	
Horeca	9	5	0	0	2	3	0,9	
Vervoer, opslag en communicatie	15	10	0	1	6	7	1,7	
Financiële instellingen	10	7	3	8	2	9	1,6	
Zakelijke dienstverlening	8	8	2	2	2	4	1,1	
Openbaar bestuur	24	24	2	6	19	18	3,4	
Onderwijs	41	19	0	1	7	7	2,5	
Gezondheids- en welzijnszorg	12	14	0	3	7	8	2,3	
Overige dienstverlening	9	5	0	2	6	6	1,1	

Bron: TNO, Werkgevers Enquête Arbeid.

¹⁾ De steekproef bevatte te weinig middelgrote en grote bedrijven in bedrijfsklasse Landbouw en visserij om deze bedrijfsklasse te onderscheiden.

Ontwikkelingen in de economische zelfstandigheid van vrouwen

Marion van den Brakel

Vrouwen zijn steeds vaker economisch zelfstandig. Het aandeel vrouwen van 15 tot 65 jaar dat met werken minstens het bijstandsniveau van een alleenstaande verdient, is in de periode 2000–2008 gestegen van 39 naar 46 procent. Het aandeel economische zelfstandige mannen bleef in deze periode op 70 procent steken. Het verschil tussen vrouwen en mannen is daarmee kleiner geworden.

Dat geldt echter niet voor de kloof in het inkomensniveau tussen de economisch zelfstandige vrouwen en mannen. In 2008 waren de inkomsten uit betaald werk bij de vrouwen gemiddeld 2,4 keer hoger dan het bijstandsniveau van een alleenstaande. Bij de mannen was dat bijna 4 keer. Dit verschil is sinds 2000 constant.

Het onderscheid tussen mannen en vrouwen in de mate van economische zelfstandigheid neemt vooral toe vanaf 30 jaar, de leeftijd waarop veel vrouwen minder gaan werken door de komst van kinderen. Vanaf 55 jaar neemt het verschil tussen mannen en vrouwen weer wat af.

1. Inleiding

Het verhogen van de arbeidsparticipatie en daarmee het stimuleren van een eigen inkomensverwerving van vrouwen is al jaren een van de voornaamste doelstellingen van het Emancipatiebeleid (Tweede Kamer, 2007/2008). Naast het belang dat de overheid hecht aan een zelfstandig bestaan (een baan en eigen inkomen) voor vrouwen, is ook de arbeidskracht van deze groep steeds meer nodig om de economische effecten van de vergrijzing van de samenleving op te vangen. Niet alleen zouden er daartoe meer vrouwen de arbeidsmarkt moeten betreden, ook het aantal uren dat vrouwen werken zou omhoog moeten.

Het streven naar een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen in zowel personen als uren hangt sterk samen met het willen bereiken van een grotere mate van economische zelfstandigheid voor deze groep. Iemand wordt economisch zelfstandig genoemd als de persoonlijke inkomsten uit arbeid of eigen onderneming minimaal 70 procent van het netto minimumloon bedragen. Dat is het bijstandsniveau van een alleenstaande. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft als doel dat in 2010 minstens 60 procent van de vrouwen economisch zelfstandig is. Voor de mate waarin zij economisch zelfstandig moeten zijn, ofwel hoeveel hun inkomsten boven de bijstand moeten uitkomen, bestaat net als voor de wekelijkse arbeidsduur echter (nog) geen concrete streefwaarde.

In dit artikel wordt op basis van het Inkomenspanelonderzoek het niveau van economische zelfstandigheid van vrouwen vergeleken met dat van mannen. Hoeveel minder economisch zelfstandig zijn vrouwen ten opzichte van mannen? Is het verschil tussen vrouwen en mannen veranderd vanaf 2000? En klimmen vrouwen en mannen evenveel op de ladder van economische zelfstandigheid?

2. Trends in economische zelfstandigheid

Steeds meer vrouwen economisch zelfstandig

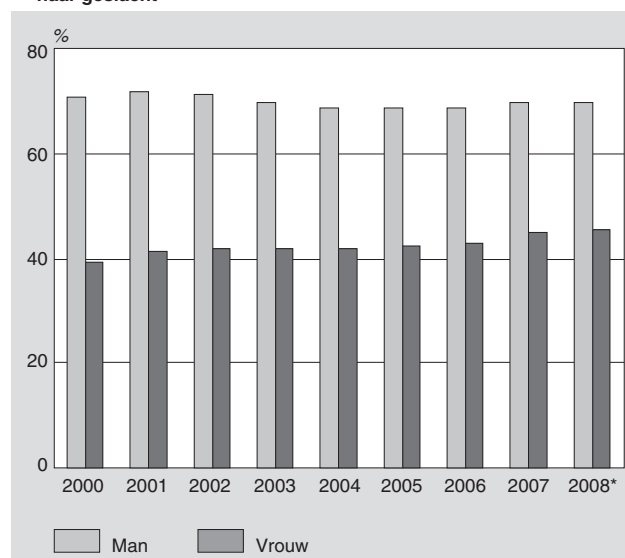
Het aandeel economisch zelfstandige vrouwen nam tussen 2000 en 2008 toe van 39 procent naar 46 procent. Bij mannen bleef het aandeel schommelen rond de 70 procent. De kloof tussen mannen en vrouwen is in deze periode dus aanmerkelijk kleiner geworden.

Het verschil in het aandeel economische zelfstandigen bij mannen en vrouwen komt deels doordat veel vrouwen na de komst van kinderen korter gaan werken en soms zelfs stoppen met werken, terwijl maar heel weinig mannen dat doen. Het verschil is echter kleiner geworden, doordat deze rolpatronen veranderen. Vrouwen melden zich steeds vaker op de arbeidsmarkt. Gesteund door het gunstige economische tij, kwamen vooral in 2006 en 2007 meer vrouwen aan het werk (Beckers, Hermans en Portegijs, 2009). Ook gaan steeds minder vrouwen korter werken na de geboorte van hun eerste kind (Leufkens, 2009).

Economische zelfstandigheid

Iemand is economisch zelfstandig wanneer zijn of haar inkomsten uit betaald werk (arbeid of eigen onderneming) meer dan 70 procent van het nettominimumloon bedragen. Dit is het bijstandsniveau van een alleenstaande. In 2008 lag de grens voor economische zelfstandigheid op 834 euro per maand. Uitkeringen, huurtoeslag, kinderbijslag, ontvangen partneralimentatie en inkomsten uit vermogen dragen niet bij tot economische zelfstandigheid. De meting van economische zelfstandigheid wordt beperkt tot personen van 15 tot 65 jaar.

1. Aandeel economisch zelfstandigen, personen van 15 tot 65 jaar, naar geslacht

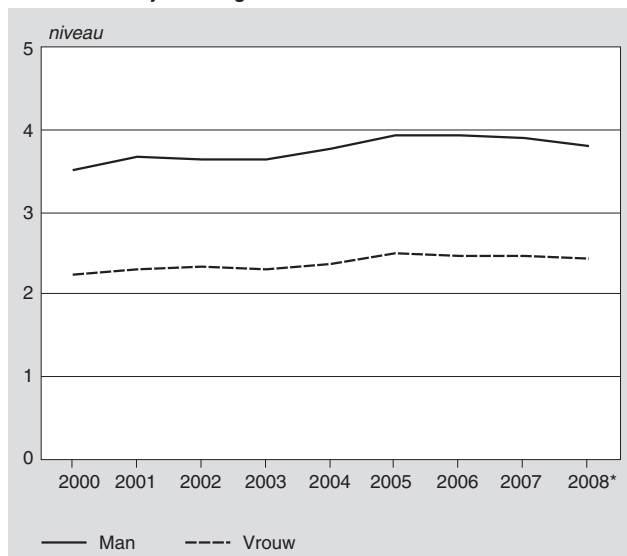
Man-vrouwverschil in mate van economische zelfstandigheid onveranderd

Niet iedereen is in dezelfde mate economisch zelfstandig: bij de een steekt het inkomen uit betaald werk verder boven het bijstandsniveau uit dan bij de ander. Hoe is het nu gesteld met de mate van zelfstandigheid bij vrouwen vergeleken met mannen? Het blijkt dat het niveau van economische zelfstandigheid in de periode 2000–2008 zowel bij mannen als vrouwen is toegenomen. Deze, weliswaar lichte, groei was voor mannen en vrouwen vergelijkbaar en vond voor beide groepen plaats tussen 2003 en 2005. Oorzaak was niet zozeer een toegenomen inkomstenniveau van werkende mannen en vrouwen, maar veeleer een in die periode minder harde stijging van het bijstandsniveau van een alleenstaande dan in de jaren ervoor en erna. Vrouwen zijn niettemin in veel mindere mate economisch zelfstandig dan mannen. In 2008 bedroegen de inkomsten uit betaald werk van vrouwen die economisch zelfstandig waren gemiddeld 2,4 maal het bijstandsniveau van een alleenstaande. Bij de economisch zelfstandige mannen was dat 3,8, ruim anderhalf keer zo groot. Het sekseverschil was gedurende de hele periode 2000–2008 constant.

Niveau (mate) van economische zelfstandigheid

Het niveau van of de mate waarin iemand economisch zelfstandig is wordt weergegeven door de verhouding van zijn of haar inkomsten uit betaald werk (arbeid of eigen onderneming) en het bijstandsniveau van een alleenstaande. Een verhouding gelijk aan 3 geeft dus aan dat iemand driemaal het bijstandsniveau van een alleenstaande verdient. De mate van economische zelfstandigheid wordt hier alleen berekend voor economisch zelfstandige personen van 15 tot 65 jaar.

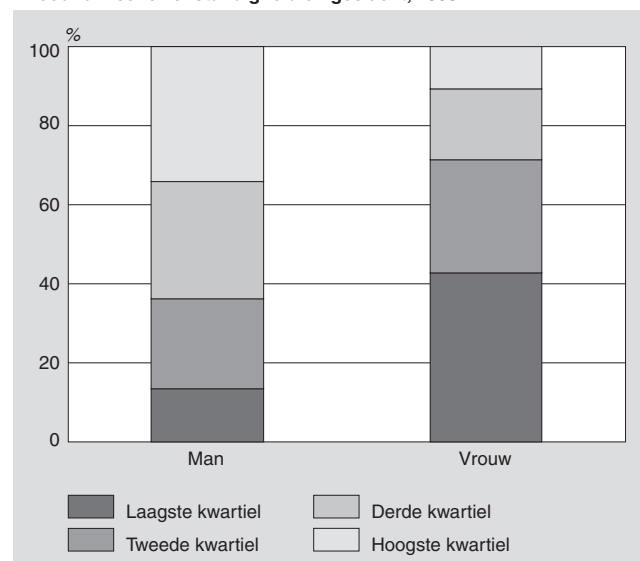
2. Niveau economische zelfstandigheid bij economisch zelfstandigen van 15 tot 65 jaar naar geslacht

Vrouwen vaak laag op de ladder van economische zelfstandigheid

Het verschil tussen mannen en vrouwen is ook duidelijk te zien aan de 'ladder van economische zelfstandigheid'. Vrouwen bevinden zich veel vaker dan mannen laag op deze ladder. Zo behoren drie op de acht vrouwen tot de laagste 25%-groep van economische zelfstandigheid.¹⁾ Bij mannen is dat slechts een op de acht. Ook is maar 11 procent van de vrouwen in de hoogste 25%-groep te vinden, tegenover 34 procent van de mannen. Dit laatste ondersteunt deels het feit dat er sprake is van een ondervertegenwoordiging van vrouwen in hogere posities (Mereus, Hermans en Beckers e.a., 2009).

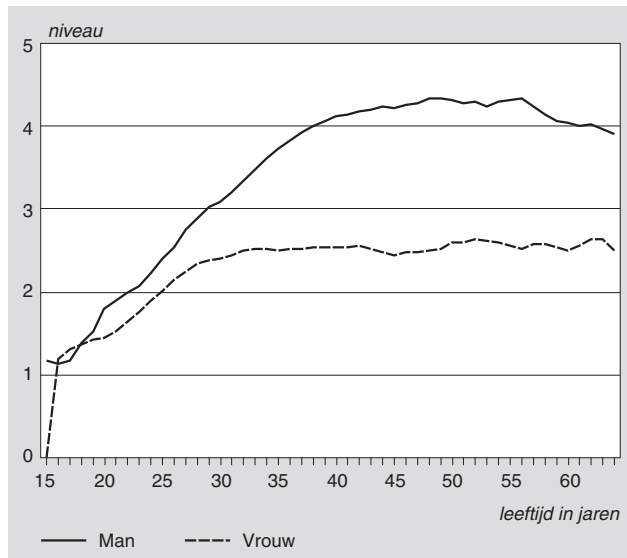
3. Economisch zelfstandigen van 15 tot 65 jaar naar 25%-groepen van economische zelfstandigheid en geslacht, 2008*

Groei mate van economische zelfstandigheid stopt bij vrouwen op hun 30ste

De levensfase van mensen is een belangrijke bepalende factor voor de mate waarin zij economisch zelfstandig zijn. Het niveau van economische zelfstandigheid groeit bij vrouwen het snelst tot circa 30 jaar, de leeftijd waarop veel vrouwen kinderen krijgen. Daarna blijft de verhouding tussen inkomsten uit betaald werk en het bijstandsniveau van een alleenstaande vrijwel stabiel. Bij mannen neemt de mate van economische zelfstandigheid sterk toe tot hun veertigste. Ook daarna is er nog sprake van enige groei, maar na het 55e levensjaar neemt het niveau van economische zelfstandigheid rap af. Vanaf die leeftijd gaan vooral mannen meer in deeltijd werken, bijvoorbeeld door gebruik te maken van leeftijdgebonden regelingen die zich ondermeer richten op vermindering van de wekelijkse arbeidsduur. Hierdoor neemt het inkomen af en bijgevolg ook het gemiddelde niveau van economische zelfstandigheid. In de leeftijdsgroep vanaf 55 jaar is ook het aandeel economisch zelfstandigen beduidend lager dan onder jongere mensen (tabel 1).

4. Niveau economische zelfstandigheid bij economisch zelfstandigen van 15 tot 65 jaar naar geslacht en leeftijd, 2008*

Alleenstaande moeders economisch zelfstandiger naar mate de kinderen ouder worden

Naast leeftijd is ook de samenstelling van het huishouden van invloed op de economische zelfstandigheid. Zo neemt bijvoorbeeld onder alleenstaande moeders het aandeel economisch zelfstandigen toe naarmate het jongste kind ouder wordt, evenals de mate van economische zelfstandigheid. Dat geldt echter niet voor samenwonende of gehuwde moeders (zie ook tabel 2). Evenzo neemt de gemiddelde wekelijkse arbeidsduur van alleenstaande moeders toe naarmate het jongste kind ouder wordt, terwijl samenwonende of gehuwde moeder moeders vaak niet geneigd zijn hun arbeidsduur dan te veranderen (Beckers e.a. 2009, Portegijs en Keuzenkamp 2008).

Alleenstaande mannen hebben een lager niveau van economische zelfstandigheid dan de gemiddelde man, bij vrouwen geldt het omgekeerde. Bij mannen geeft de doorslag dat zich onder hen veel jongeren bevinden, die nog relatief lage inkomsten uit arbeid of eigen onderneming hebben. Bij alleenstaande vrouwen weegt juist de relatief hoge wekelijkse arbeidsduur het zwaarst. Dit laatste verklaart ook

Staat 1
Niveau economische zelfstandigheid bij economisch zelfstandigen van 15 tot 65 jaar naar huishoudtype en geslacht ¹⁾, 2008*

	Man	Vrouw
Totaal ¹⁾	3,9	2,5
Eenpersoonshuishouden	3,3	2,7
Meerpersoonshuishouden	4,1	2,4
(echt)paar, zonder kinderen	3,8	2,6
(echt)paar, uitsluitend minderjarige kinderen	4,3	2,3
jongste kind 0– 5 jaar	4,1	2,4
jongste kind 6–11 jaar	4,6	2,3
jongste kind 12–17 jaar	4,6	2,3
(echt)paar, minstens één meerderjarig kind	4,3	2,3
eenoudergezin, uitsluitend minderjarige kinderen	4,2	2,3
jongste kind 0– 5 jaar	4,8	2,3
jongste kind 6–11 jaar	4,2	2,2
jongste kind 12–17 jaar	4,0	2,5
eenoudergezin, minstens één meerderjarig kind	3,8	2,4
overig meerpersoonshuishouden	3,5	2,3

¹⁾ Alleen personen uit de huishoudenskern, dat wil zeggen de hoofdkostwinner en zijn/haar eventuele partner, zijn opgenomen.

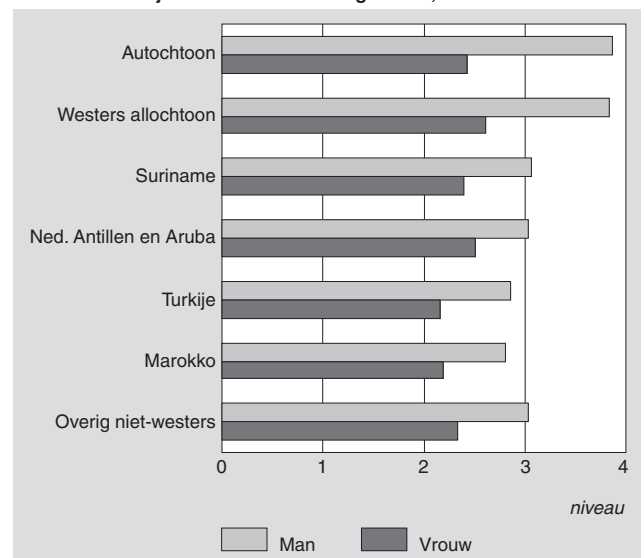
waarom bij alleenstaanden het minste verschil tussen mannen en vrouwen bestaat in de mate van economische zelfstandigheid.

Sekseverschil in niveau economische zelfstandigheid het kleinst bij niet-westerse allochtonen

Zowel bij autochtone als bij allochtone economisch zelfstandigen bestaan forse sekseverschillen in de verhouding tussen inkomsten uit betaald werk en het bijstandsniveau. De verschillen bij autochtonen en westerse allochtonen zijn echter groter dan bij niet-westerse allochtonen. Wel is deze laatste groep beduidend minder vaak economisch zelfstandig (tabel 3). Dat geldt vooral voor Turkse, Marokkaanse en de overige niet-westerse vrouwen. Bij Surinaamse vrouwen en in mindere mate ook bij Antilliaanse en Arubaanse vrouwen is het procentuele verschil in economische zelfstandigheid met de mannen een flink stuk kleiner.

Dat het niveau van de economische zelfstandigheid bij niet-westerse allochtonen weinig verschilt tussen mannen en vrouwen komt doordat de wekelijkse arbeidsduur van niet-westers allochtone vrouwen gemiddeld relatief hoog is (Beckers e.a., 2009). Dit geldt wederom wat meer voor Surinaamse en Antilliaanse en Arubaanse vrouwen. Onder de niet-westers allochtone vrouwen is deze groep niet alleen het vaakst (tabel 3), maar ook het meest economisch zelfstandig. Behalve dat zij meer uren per week werken, komt dit ook doordat zij hoger opgeleid zijn dan Turkse en Marokkaanse vrouwen (Lautenbach en Otten, 2007).

5. Niveau economische zelfstandigheid bij economisch zelfstandigen van 15 tot 65 jaar naar herkomst en geslacht, 2008*

3. Mobiliteit in economische zelfstandigheid

In de vorige paragraaf stonden standcijfers en trends in economische zelfstandigheid centraal. Deze paragraaf staat in het teken van mobiliteit in economische zelfstandigheid. Worden en blijven mannen en vrouwen even vaak economisch zelfstandig? En stijgen of dalen mannen en

vrouwen evenveel op de ladder van economische zelfstandigheid? Om antwoorden op deze vragen te krijgen, vormen mensen die in 2004 tot het panel van het IPO behoorden het vertrekpunt (zie Toelichting). Van deze mensen is bekeken of zij in 2008 economisch zelfstandig waren, en zo ja, in welke mate. Economische zelfstandigheid en de mate waarin mensen dit zijn, hangt sterk samen met hun leeftijd, hun herkomst en het type huishouden waartoe zij behoren (zie paragraaf 2). Daarom zijn de resultaten van deze paragraaf gecorrigeerd voor deze kenmerken via multiële classificatieanalyse (zie Toelichting).

Mannen zijn na vier jaar vaker (nog) economische zelfstandig

Mannen weten vaker een positie van economische zelfstandigheid te behouden dan vrouwen. Van de mannen die in 2004 economisch zelfstandig waren, is 93 procent dit vier jaar later nog steeds. Bij vrouwen is dat 86 procent. Ook zijn mannen die in 2004 niet economisch zelfstandig waren dit vier jaar later vaker wel dan niet economisch zelfstandige vrouwen: 33 procent tegenover 21 procent. Relatief veel niet-economisch zelfstandige vrouwen zijn moeders met jonge kinderen. Zij verkiezen vaak bewust de zorg voor hun gezin boven (het uitbreiden van) betaald werk (zie ook tabel 2).

Staat 2
Aandeel economisch zelfstandigen in 2008* naar economische zelfstandigheid in 2004 en geslacht

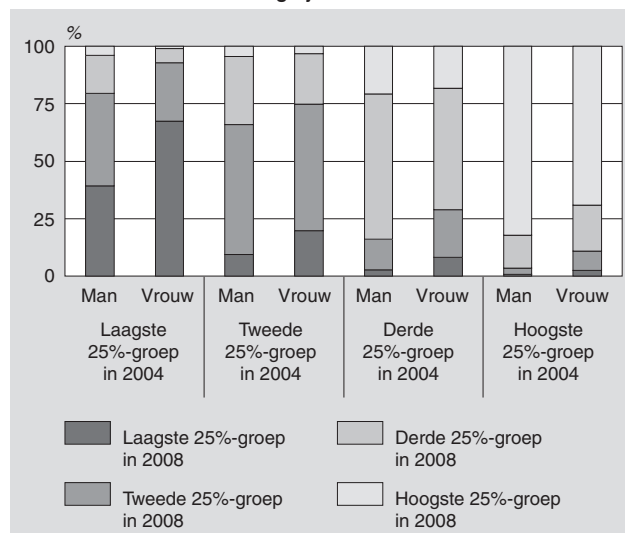
	Ongecorrigeerd		Gecorrigeerd ¹⁾	
	man	vrouw	man	vrouw
	%			
Totaal	76	50	76	50
Niet economisch zelfstandig in 2004	36	21	33	21
Economisch zelfstandig in 2004	91	86	93	86

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd, huishoudtype en herkomst.

Vrouwen tonen minder opwaartse mobiliteit

Vrouwen klimmen minder op de ladder van economische zelfstandigheid dan mannen. Dit geldt vooral voor de opwaartse mobiliteit vanuit een lager niveau van economische zelfstandigheid: voor vrouwen is die mobiliteit beduidend minder dan voor mannen. Zo stromen economisch zelfstandige vrouwen behorend tot de laagste 25%-groep van economische zelfstandigheid²⁾ in 2004 veel minder vaak door naar een hogere 25%-groep dan mannen uit de laagste 25%-groep (33 procent tegenover 61 procent). Dit duidt erop dat de carrière van mannen met nog relatief lage inkomsten uit arbeid of eigen onderneming harder groeit dan die van vrouwen. Ook vanuit de tweede 25%-groep stromen mannen in vier jaar tijd wat vaker door naar een hogere 25%-groep. Het merendeel van zowel mannen als vrouwen bevindt zich in 2008 nog steeds in de tweede 25%-groep. Vrouwen vallen wat vaker terug naar de laagste 25%-groep. Ook in de derde en in de hoogste 25%-groep is de neerwaartse mobiliteit in economische zelfstandigheid van vrouwen groter dan van mannen.

6. Aandeel in 25%-groepen van niveau economische zelfstandigheid in 2008* naar 25%-groepen in 2004, personen die zowel in 2004 als 2008 economisch zelfstandig zijn

4. Dynamiek in economische zelfstandigheid

Van jaar op jaar verandert de mate waarin mensen economisch zelfstandig zijn voor werkende mannen en vrouwen ongeveer evenveel. De enorme toename van ongeveer 10 procent in 2001 had te maken met de herziening in het belastingstelsel, die voor veel mensen een vooruitgang inhield. De toename in 2005 was het gevolg van een relatief kleine stijging in het bijstandsniveau van een alleenstaande (zie ook paragraaf 2). In 2007 gingen vrouwen er qua inkomsten uit arbeid of eigen onderneming gemiddeld meer op vooruit dan mannen. Evenzo nam de gemiddelde arbeidsduur van vrouwen na 2005 toe, terwijl die van mannen vrijwel gelijk bleef (Beckers e.a., 2009). In 2008 was er voor zowel mannen als vrouwen sprake van een achteruitgang in economische zelfstandigheid.

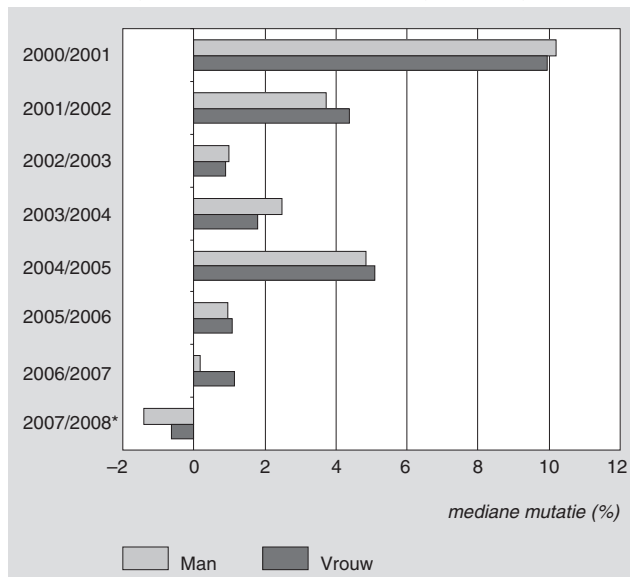
Ontwikkeling niveau van economische zelfstandigheid

De mutatie in economische zelfstandigheid is de procentuele verandering tussen twee jaren in de verhouding tussen inkomsten uit arbeid of eigen onderneming en het bijstandsniveau van een alleenstaande. Het gaat hier om de mediane³⁾ mutatie in economische zelfstandigheid. Dit is de middelste van de naar grootte gerangschikte verandering in economische zelfstandigheid van personen. Precies de helft van de populatie ondervindt een lagere of even grote verandering.

5. Conclusies

De overheid tracht in haar emancipatiebeleid op diverse manieren meer vrouwen (meer) aan het werk te krijgen. Zo moeten diverse belastingmaatregelen in de inkomstenbelasting, vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt, ervoor zorgen dat werken loont. Ook zet de overheid in op het verbeteren van de combinatie van arbeid en zorg, door bij-

7. Ontwikkeling niveau economische zelfstandigheid naar geslacht

voorbeeld uitbreiding van het ouderschapsverlof en betaalbare en beschikbare kinderopvang. Daarnaast mikt de overheid op een betere verdeling van vrouwelijk en mannelijk talent over verschillende posities, functies en inkomens. Meer vrouwen in topposities, minder beroepenscheiding en minder beloningsverschillen zijn de streefdoelen.

In de Emancipatiemonitor 2008 werd geconcludeerd dat de instrumenten die de overheid in haar emancipatiebeleid hanteert om de arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid van vrouwen te verhogen, tot nog toe onvoldoende vruchten afwerpen. Zo zullen bijvoorbeeld de streefcijfers voor de nettoarbeidsparticipatie van vrouwen (65 procent in 2010) en het aandeel economisch zelfstandige vrouwen (60 procent in 2010) niet worden gehaald (Merens, 2009). Vooral de niet-westerse vrouwen, anders dan van Surinaamse of Antilliaanse afkomst, blijven hier fors achterlopen. Toch is in het geheel het aandeel economisch zelfstandige vrouwen duidelijk gegroeid vanaf 2000 en is de verwachting dat dit aandeel de komende jaren nog flink toe gaat nemen. De oudere niet-werkzame vrouwen in de bevolking zullen immers steeds meer vervangen worden door jongere generaties werkende vrouwen (Ottens en Siermann, 2009).

Wat betreft de mate waarin vrouwen economisch zelfstandig zijn, is het emancipatiebeleid tot dusver minder effectief. Zo zijn mannen in beduidend hogere mate economisch zelfstandig dan vrouwen. In 2008 waren de inkomsten uit arbeid of eigen onderneming van mannen gemiddeld bijna 4 keer hoger dan het bijstandsniveau van een alleenstaande. Bij vrouwen was dat maar 2,4 keer. Deze kloof tussen mannen en vrouwen is vanaf 2000 vrijwel niet veranderd. Ook slaagden niet-economisch zelfstandige vrouwen er tussen 2004 en 2008 minder vaak in economisch zelfstandig te worden dan niet-economisch zelfstandige mannen. Bovendien klommen mannen in die periode harder op de ladder van economische zelfstandigheid dan vrouwen, vooral vanuit de laagste niveaus van economische zelfstandigheid. Mannen met – ten opzichte van het bijstandsniveau – relatief lage inkomsten uit arbeid of eigen onderneming maken kennelijk sneller carrière dan vrouwen. Wel

profiteerden vrouwen meer van de economische vooruitgang in 2006 en 2007.

Het sekseverschil in niveau van economische zelfstandigheid neemt flink toe vanaf de leeftijd van 30 jaar, de leeftijd waarop veel vrouwen minder gaan werken door de komst van kinderen. Zolang hun kinderen minderjarig zijn, passen werkende gehuwde moeders hun arbeidsduur zelden aan waardoor zij ook nauwelijks economisch zelfstandiger worden. Pas vanaf 55 jaar neemt het verschil tussen mannen en vrouwen weer wat af, doordat vooral mannen dan minder uren gaan werken. Tussen mannen en vrouwen van niet-westerse afkomst bestaat het minste verschil in de mate waarin zij economisch zelfstandig zijn. Dit komt doordat niet-westerse allochtone vrouwen, hoewel hun arbeidsparticipatie flink lager is dan die van autochtone vrouwen, een relatief hoge wekelijkse arbeidsduur hebben.

Toelichting

Inkomenspanelonderzoek

De resultaten van dit artikel zijn gebaseerd op gegevens uit het Inkomenspanelonderzoek (IPO). Het IPO is een panel(steekproef)onderzoek dat een beeld geeft van de samenstelling en verdeling van het inkomen van personen en huishoudens in Nederland. De inkomensgegevens zijn voornamelijk afkomstig van de belasting- en toeslagenadministratie van de Belastingdienst. Deze zijn aangevuld met gegevens over huurtoeslag, studiefinanciering en tegemoetkoming in de schoolkosten. Kinderbijslag wordt toegerekend op basis van de samenstelling van het huishouden. Het CBS publiceert jaarlijks inkomenscijfers op basis van het IPO, waarbij zowel personen als huishoudens als inkomenseenheden dienen.

Het IPO-panel bestaat sinds 1989. Jaarlijks vindt een opschooning van het panel plaats door via bijtrekking uit nuljarigen en immigranten te compenseren voor overledenen en emigranten. Het IPO-panel bestond in 2008 uit circa 90 duizend personen. Samen met hun huishoudleden vormen zij de totale jaarlijkse IPO-steekproef, die in 2008 uit circa 260 duizend personen bestond. De uitkomsten van paragraaf 2 van dit artikel zijn samengesteld op basis van de gehele jaarlijkse IPO-steekproeven (leden van het panel en hun huishoudleden). In de paragrafen 3 en 4 is uitgegaan van alleen het panel van een jaar (bijvoorbeeld 2004), waaraan de gegevens over economische zelfstandigheid van een volgend jaar (bijvoorbeeld 2008) gekoppeld zijn. Personen in tehuizen of inrichtingen zijn in dit artikel buiten beschouwing gelaten.

Multipel classificatieanalyse (mca)

Mca kan opgevat worden als een speciale vorm van regressieanalyse waarin de categoriale onafhankelijke variabelen getransformeerd zijn tot variabelen met twee categorieën (dummy's). De regressiecoëfficiënten zijn zodanig lineair getransformeerd dat ze het verschil tussen het (gecorrigeerde) groepsgemiddelde en het algemene gemiddelde weergeven (Lolle, 2007). De mca-analyse geeft zowel de

ongecorrigeerde als de voor controlekenmerken gecorrigeerde groepsgegevens. Zo'n groepsgegevens is dan bijvoorbeeld het percentage economisch zelfstandigen in 2008 onder de vrouwen die niet economisch zelfstandig waren in 2004. Zulke percentages worden telkens zowel ongecorrigeerd als gecorrigeerd voor de controlekenmerken leeftijd, huishoudtype en herkomst gepresenteerd.

Reguliere, kleinste kwadratenregressie wijst uit dat er eerste-orde interactie-effecten bestaan tussen (het niveau van) economische zelfstandigheid in 2004 en de controlekenmerken (leeftijd, herkomst en huishoudtype). Strikt genomen moeten de percentages daarom gepresenteerd worden voor de afzonderlijke categorieën van elk van de controlekenmerken. Omwille van de overzichtelijkheid is hier in de hoofdttekst echter van afgeweken: de strekking van de conclusies verandert namelijk niet. Omdat de eerste-orde interactie-effecten voor leeftijd en huishoudtype het sterkst zijn, zijn de tabellen 4 en 5 de resultaten naar deze controlekenmerken apart opgenomen.

Literatuur

Beckers, I., B. Hermans en W. Portegijs (2009). Betaalde arbeid. In: A. Merens en B. Hermans, red., *Emancipatiemonitor 2008* (p.77–114). Den Haag: Sociaal en Cultureel Plan Bureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lautenbach, H. en F. Otten (2007). Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding. *Socialeconomische trends*, 2007/2, 7–11.

Leufkens, K. (2009, 31 augustus). Steeds minder vrouwen gaan korter werken na geboorte eerste kind. *CBS-webmagazine*.

Lolle, H. (2007, september). Multiple Classification Analysis (MCA). An, unfortunately, nearly forgotten method for doing linear regression with categorical variables. ECPR Conference Paper, Pisa.

Merens, A. (2009). Epiloog. In: A. Merens en B. Hermans, red., *Emancipatiemonitor 2008* (p. 275–286). Den Haag: Sociaal en Cultureel Plan Bureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Merens, A., B. Hermans en I. Beckers (2009). Politieke en maatschappelijke besluitvorming. In: A. Merens en B. Hermans, red., *Emancipatiemonitor 2008* (p. 193–219). Den Haag: Sociaal en Cultureel Plan Bureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Otten, F. en C. Siermann (2009, 14 oktober). Vrouwen motor achter groeiende arbeidsdeelname ouderen. *CBS-webmagazine*.

Portegijs, W. en S. Keuzenkamp, red. (2008). *Nederland deeltijdland. Vrouwen en deeltijdwerk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Tweede Kamer (2007/2008). *Meer kansen voor vrouwen. Emancipatiebeleid 2008–2011*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007/2008, 30420, nr. 50.

Noten in de tekst

- 1) Een indeling van economisch zelfstandigen in 25%-groepen ontstaat door deze mensen olopend naar niveau van economische zelfstandigheid te ordenen en ze vervolgens in vier groepen van gelijke omvang in te delen. De 25 procent personen met de laagste niveaus van economische zelfstandigheid worden hier aangeduid als de laagste 25%-groep, de 25 procent personen met de hoogste niveaus van economische zelfstandigheid als de hoogste 25%-groep.
- 2) Om veranderingen in het niveau van economische zelfstandigheid te onderzoeken, zijn de mensen die zowel in 2004 als in 2008 economisch zelfstandig waren ingedeeld in 25%-groepen in 2004 respectievelijk 2008.
- 3) Met de keus van de mediaan wordt bereikt, dat positieve en negatieve uitschieters nauwelijks invloed hebben op de uitkomst.

Tabel 1
Aandeel economische zelfstandigen, personen van 15 tot 65 jaar, naar leeftijd en geslacht, 2008*

	Totaal	Man	Vrouw
	%		
Totaal	58	69	46
15 tot 25 jaar	20	23	17
25 tot 35 jaar	75	83	67
35 tot 45 jaar	73	88	58
45 tot 55 jaar	70	85	54
55 tot 65 jaar	44	61	28

Tabel 2
Aandeel economische zelfstandigen, personen van 15 tot 65 jaar, naar huishoudtype en geslacht ¹⁾, 2008*

	Man	Vrouw
	%	
Totaal ¹⁾	79	51
Eenpersoonshuishouden	64	51
Meerpersoonshuishouden	83	50
(echt)paar, zonder kinderen	74	49
(echt)paar, uitsluitend minderjarige kinderen	92	54
jongste kind 0–5 jaar	92	57
jongste kind 6–11 jaar	92	50
jongste kind 12–17 jaar	89	54
(echt)paar, minstens één meerderjarig kind	85	45
eenoudergezin, uitsluitend minderjarige kinderen	77	51
jongste kind 0–5 jaar	77	44
jongste kind 6–11 jaar	79	51
jongste kind 12–17 jaar	75	59
eenoudergezin, minstens één meerderjarig kind	76	53
overig meerpersoonshuishouden	81	50

¹⁾ Alleen personen uit de huishoudenskern, dat wil zeggen de hoofdkostwinner en zijn/haar eventuele partner, zijn opgenomen.

Tabel 3
Aandeel economische zelfstandigen, personen van 15 tot 65 jaar, naar herkomst en geslacht, 2008*

	Totaal	Man	Vrouw
	%		
Autochtoon	60	72	48
Westers allochtoon	54	65	44
Niet-westerse allochtoon	42	53	31
Suriname	55	59	51
Ned. Antillen en Aruba	48	56	40
Turkije	39	55	22
Marokko	36	48	24
overig niet-westers	38	49	26

Tabel 4
Aandeel economisch zelfstandigen in 2008* naar leeftijd, economische zelfstandigheid in 2004 en geslacht

	Ongecorrigeerd		Gecorrigeerd ¹⁾	
	man	vrouw	man	vrouw
	%			
15 tot 35 jaar	67	55	69	53
niet economisch zelfstandig in 2004	44	35	47	36
economisch zelfstandig in 2004	95	87	92	84
35 tot 55 jaar	90	58	89	59
niet economisch zelfstandig in 2004	43	22	44	23
economisch zelfstandig in 2004	96	89	96	88
55 tot 65 jaar	74	42	74	43
niet economisch zelfstandig in 2004	18	10	20	11
economisch zelfstandig in 2004	87	84	86	84

¹⁾ Gecorrigeerd voor huishoudtype en herkomst.

Tabel 5
Aandeel economisch zelfstandigen in 2008* naar huishoudtype, economische zelfstandigheid in 2004 en geslacht

	Ongecorrigeerd		Gecorrigeerd ¹⁾	
	man	vrouw	man	vrouw
	%			
Alleenstaand	66	52	66	52
niet economisch zelfstandig in 2004	31	21	28	20
economisch zelfstandig in 2004	89	89	90	91
Paar zonder kinderen	74	49	75	49
niet economisch zelfstandig in 2004	37	20	35	22
economisch zelfstandig in 2004	85	85	86	82
Paar met kinderen	83	50	83	51
niet economisch zelfstandig in 2004	40	20	39	20
economisch zelfstandig in 2004	96	86	96	86
Eenoudergezin	58	50	59	50
niet economisch zelfstandig in 2004	29	25	28	26
economisch zelfstandig in 2004	89	88	88	88
Overig	70	46	70	46
niet economisch zelfstandig in 2004	38	24	36	23
economisch zelfstandig in 2004	89	84	90	85

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en herkomst.

Wie verliezen hun baan bij faillissementen?

Caroline Bloemendal

Faillissementsontslag treft vooral jongeren in kortdurende banen. Ook allochtonen krijgen relatief vaak te maken met faillissementsontslag. Mannen verliezen relatief iets vaker dan vrouwen hun baan bij bedrijfsbeëindiging door een faillissement. De kenmerken van personen die met faillissementsontslag te maken krijgen, zijn niet veel anders in tijden van hoogconjunctuur dan in tijden van laagconjunctuur.

1. Inleiding

Door de huidige economische crisis is het aantal personen dat ontslagen wordt fors toegenomen (Sprangers & Timmermans, 2009). Vooral ontslag vanwege faillissement komt veel vaker voor dan vóór de recessie. Het aantal bedrijven dat in de eerste zes maanden van 2009 over de kop ging, is zelfs meer dan verdubbeld ten opzichte van het eerste halfjaar van 2008 (Lalta & Boer, 2009).

Ontslag kan ingrijpende gevolgen hebben voor zowel de loopbaan als het welbevinden van werknemers, vooral als niet op korte termijn een nieuwe baan gevonden wordt (Echtelt, 2010). In het bijzonder oudere werknemers vinden moeilijk een nieuwe baan (Corpeleijn, 2009).

Voor dit artikel zijn ontslagen in de periode 1999–2007 onderzocht, die betrekking hadden op faillissementen in de periode 1999–2008. Nagegaan zal worden welke banen hierbij verloren gaan en wat de persoonskenmerken zijn van personen die bij faillissementsontslag hun baan verliezen. Hierbij wordt alleen ingegaan op de banen en persoonskenmerken van werknemers omdat het in dit onderzoek gaat om beëindigingen van dienstverbanden. Zelfstandigen zijn dus niet meegenomen.

Faillissementsontslag is gerelateerd aan bedrijfseconomische calamiteiten. Werknemers verliezen hun baan om bedrijfseconomische redenen, niet per definitie omdat zij niet functioneren. Daarom zal de samenstelling van de groep ontslagenen vermoedelijk lijken op de totale populatie werknemers. Echter, uit eerder onderzoek naar massaontslag (Scheele et al., 2008) bleek al dat ontslagen werknemers geen representatieve afspiegeling vormen van het betreffende segment van de werkende bevolking. Werknemers met hogere inkomens, mannen, ouderen, jongeren en werknemers van niet-westerse herkomst zijn oververtegenwoordigd. Bij massaontslag wordt meestal slechts een deel van de werknemers ontslagen, terwijl bij faillissementsontslag vrijwel alle werknemers hun baan verliezen. Er wordt daarom vermoed dat de groep baanbeëindigingen voorafgaand aan een faillissement een betere afspiegeling van de beroepsbevolking vormt dan die in het kader van een massaontslag.

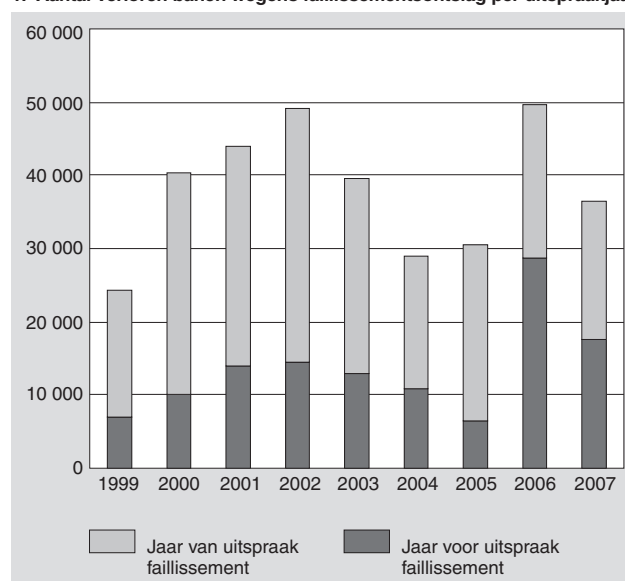
2. Wat wordt onder faillissementsontslag verstaan?

In dit artikel worden onder faillissementsontslag alle baanbeëindigingen gerekend die plaats vinden in het jaar waarin

het bedrijf failliet werd verklaard of in het jaar daarvoor. De reden om ook de baanbeëindigingen in het jaar voorafgaand aan het faillissement erbij te nemen, is dat er doorgaans enige tijd verloopt tussen het moment waarop het bedrijf in financiële problemen raakt en de uitspraak van het faillissement. Het aantal beëindigde banen in het jaar voorafgaand aan de uitspraak is meestal hoger dan het banenverlies in het jaar van de uitspraak. Het eerste banenverlies is bovendien selectiever: eerst gaan de mensen eruit met tijdelijke contracten en personen waarover het bedrijf niet tevreden is. Een aantal werknemers zoekt een andere baan en neemt zelf ontslag vanwege de slechte financiële situatie van het bedrijf. Het is van belang ook deze baanbeëindigingen mee te nemen, omdat er wel degelijk sprake is van onvrijwillige baandynamiek als gevolg van de slechte bedrijfseconomische situatie.

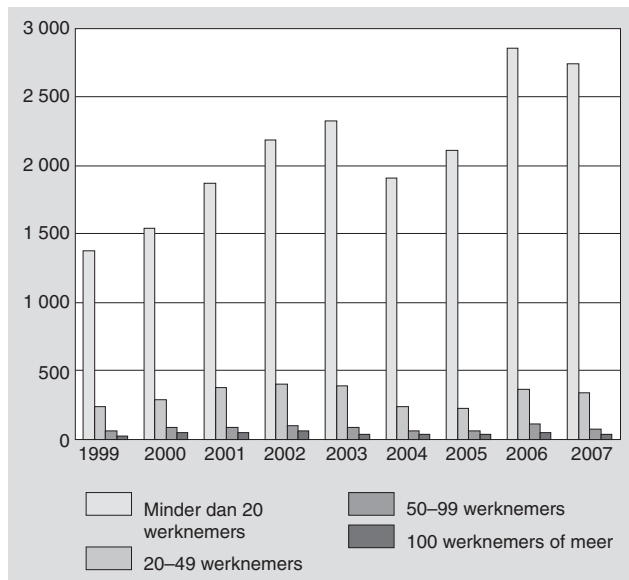
Overigens worden uitzendbanen die verloren gaan bij het faillissement van het bedrijf bij wie de uitzendkrachten op dat moment werkzaam zijn, in dit onderzoek niet meegeteld als faillissementsontslag. Dit is niet mogelijk, omdat deze banen niet geïdentificeerd kunnen worden. Als een uitzendbureau zelf failliet gaat, dan kunnen de personen die daar werkzaam waren wél geïdentificeerd worden en dit banenverlies is dan ook wel in dit onderzoek meegenomen.

1. Aantal verloren banen wegens faillissementsontslag per uitspraakjaar

De meeste bedrijven die failliet gaan, behoren tot het midden- en kleinbedrijf. Zowel in het jaar van de uitspraak als het jaar voorafgaand aan de uitspraak bestaat het aantal ontslagenen per bedrijf voor het grootste deel dan ook uit minder dan vijftig werknemers. Het overgrote deel hiervan betreft zelfs minder dan twintig ontslagenen. Dat vooral kleine bedrijven failliet gaan, is in overeenstemming met bevindingen uit eerder onderzoek. Zo vond Luttikhuis (2006) dat driekwart van de gefailleerde bedrijven minder dan vijf man personeel in dienst had ten tijde van de faillietverklaring.

2. Aantal verloren banen per faillissement

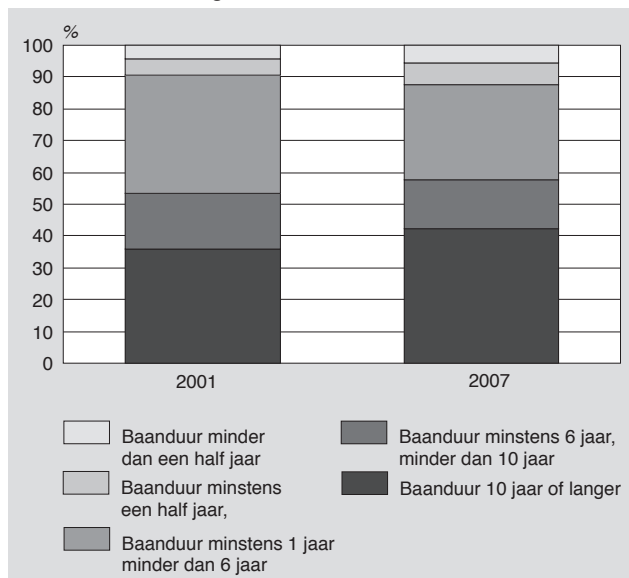

3. Kenmerken verloren banen als gevolg van faillissementen

Veel kortdurende banen

Ongeveer de helft van de door faillissement beëindigde banen waren kortdurende banen, dat wil zeggen met een duur korter dan een jaar. Ongeveer een derde van de beëindigde banen duurde zelfs korter dan een half jaar. Dat juist veel kortdurende banen verdwijnen, heeft niet direct te maken met de leeftijd van het bedrijf, aangezien veruit de meeste bedrijven die failliet gaan langer dan een jaar bestaan. Wellicht heeft het (gedeeltelijk) te maken met de onrust vanwege de slechte financiële situatie die er al enige tijd voor het faillissement was. Het is ook mogelijk dat een bedrijf in een korte tijd snel gegroeid is en daardoor in de problemen is gekomen.

3. Faillissementsontslag naar baanduur

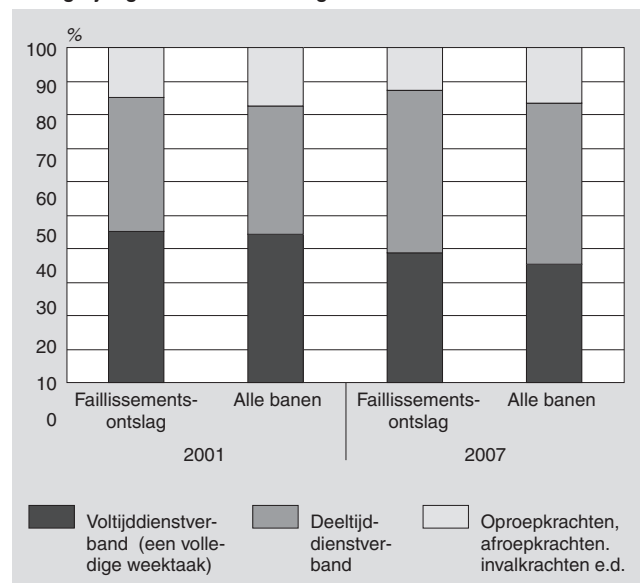
Vooraf binnen de uitzendbranche worden veel kortdurende banen beëindigd wegens een faillissement; de meeste beëindigde banen in de uitzendbranche duurden korter dan een half jaar. Dit is niet verwonderlijk, aangezien die branche vanwege de aard van het werk een zeer hoog verloop heeft¹⁾ (Kee, 2008).

In deze kortdurende banen zijn het bovenal jongeren die ontslagen worden: ongeveer 70 tot 80 procent van de personen met een baanduur van nog geen zes maanden was jonger dan 35 jaar, bijna de helft was jonger dan 25 jaar. Dit is op zichzelf niet vreemd. Jongeren zijn over het algemeen korter actief op de arbeidsmarkt en veranderen relatief vaak van baan (WRR, 2007).

Evenveel voltijd- als deeltijdbanen gaan verloren

Veertig procent van de personen die hun baan verloren in verband met een faillissement hadden een voltijd-dienstverband. Nog eens 40 procent had een deeltijd-dienstverband en ongeveer 20 procent was oproepkracht, afroepkracht of was geen vaste arbeidsduur overeengekomen. Deze verhoudingen wijken niet veel af van de verdeling onder alle banen.

4. Vergelijking faillissementsontslag met alle banen naar dienstverband

Branches met veel faillissementsontslagen

In alle jaren verloren vooral personen die werkzaam waren in de overige industrie, handel en reparatie en zakelijke dienstverlening hun baan als gevolg van faillissement. Vooral in de periode 2001–2003 gingen veel banen verloren in de zakelijke dienstverlening. Dit ging voor een groot deel om ICT-gerelateerde bedrijven. In die sector begon dan ook de recessie na het barsten van de internet-luchtbel (Theeuwes, 2009). Ook de bouwnijverheid is kwetsbaar voor faillissementsontslag. In 2002 was er bovendien relatief veel baanverlies bij uitzendbureaus.

Staat 1
Vergelijking faillissementsontslag met alle banen naar bedrijfssectoren

	2001		2007	
	faillissementsontslag	alle banen	faillissementsontslag	alle banen
	%			
Landbouw, bosbouw en visserij	1,1	2,5	2,5	2,2
Delfstoffenwinning	0,0	0,1	0,0	0,1
Sociale werkvoorziening	0,0	1,1	0,0	1,0
Overige industrie	14,4	10,1	10,8	7,9
Energie- en waterleidingbedrijven	0,0	0,3	0,0	0,3
Bouwnijverheid	8,5	4,9	10,7	4,2
Handel en reparatie	15,5	16,1	15,9	15,6
Horeca	2,7	4,8	5,7	4,9
Vervoer, opslag en communicatie	9,3	5,7	7,5	5,3
Financiële instellingen	6,0	3,8	5,6	3,8
Uitzendbureaus	9,8	10,9	6,7	11,4
Schoonmaakbedrijven	0,6	2,5	4,8	2,1
Overige zakelijke dienstverlening	26,7	11,1	21,8	12,8
Openbaar bestuur	0,0	5,8	0,0	5,4
Onderwijs	1,1	5,0	1,1	5,3
Gezondheids- en welzijnzorg	2,2	11,4	3,8	13,1
Milieu, cultuur, recreatie, overige dienstverlening	2,1	4,0	3,0	4,5

Faillissementsontslagen per provincie

Vooraf in Noord-Brabant, Zuid-Holland, Noord-Holland en Gelderland gingen veel banen verloren door faillissementsontslag. Dit is niet vreemd, aangezien daar ook de meeste bedrijven gevestigd zijn (www.Statline.nl). Opvallend is dat er ook in Utrecht relatief veel banen verloren gaan, terwijl daar relatief weinig inwoners te maken krijgen met faillissementsontslag. Door de jaren heen zijn er vrij veel fluctuaties in het aantal faillissementsontslagen per provincie, maar er zijn geen opvallende verschillen in tijden van hoog- en laagconjunctuur.

4. Kenmerken personen met baanverlies als gevolg van faillissementsontslag

Vooraf jongeren verliezen baan door faillissement

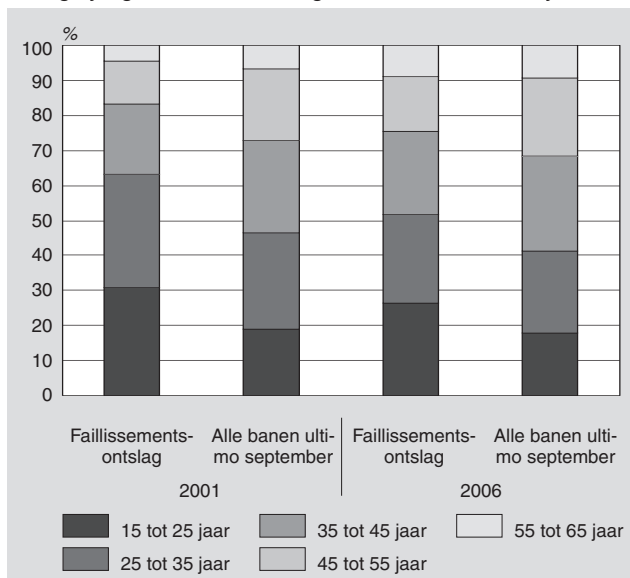
Faillissementsontslag treft vooral jongeren: 50 tot 60 procent van de personen die hun baan verliezen vanwege een faillissement is

jonger dan 35 jaar. Ongeveer 30 procent is zelfs jonger dan 25 jaar. Ter vergelijking: van alle werkenden is ruim 40 procent jonger dan 35 jaar, minder dan 20 procent is jonger dan 25 jaar. De exacte verhoudingen van de leeftijdsgroepen wijzigen iets van jaar op jaar, maar er is geen duidelijk verschil tussen faillissementsontslag in perioden van hoogconjunctuur (perioden 1999–2000 en 2006–2007) en laagconjunctuur (periode 2001–2005).

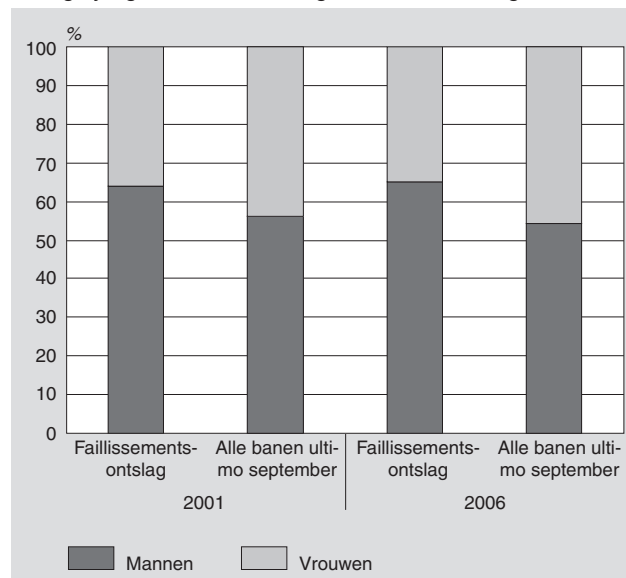
Iets meer mannen dan vrouwen slachtoffer van faillissementsontslag

Mannen vullen minder dan 60 procent van de banen in. Van de personen die hun baan verloren wegens een faillissement was 60 tot 70 procent een man. Het grotere aandeel mannen in faillerende bedrijven zou te maken kunnen hebben met het feit dat vrouwen in andere branches werken dan mannen. Mannen werken relatief veel vaker in de industrie en iets vaker in de zakelijke dienstverlening dan vrouwen (Beckers, Hermans & Portegijs, 2009). Zoals eerder vermeld, gingen in deze branches relatief veel banen verloren.

5. Vergelijking faillissementsontslag met alle banen naar leeftijd

6. Vergelijking faillissementsontslag met alle banen naar geslacht

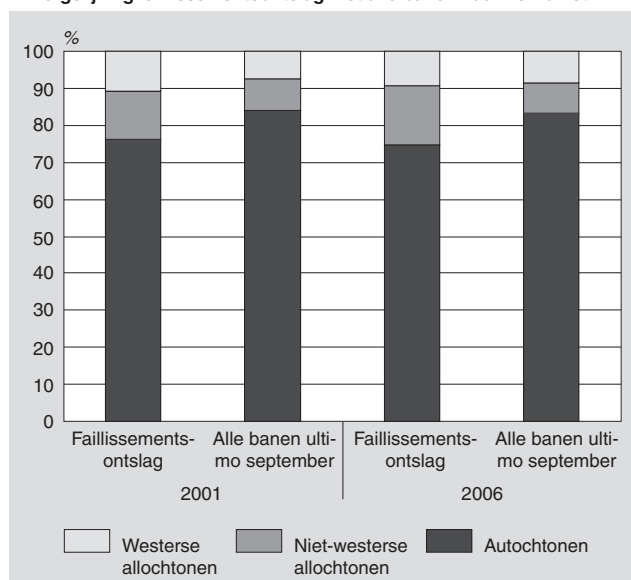

De man-vrouwverhouding bij ontslag verschilt niet of weinig in perioden van hoog- en laagconjunctuur.

Niet-westerse allochtonen relatief vaak dupe van faillissementsontslag

De meeste personen die hun baan verliezen door een faillissement zijn autochtonen, zowel in een laagconjunctuur als in een hoogconjunctuur. Niet-westerse allochtonen krijgen echter vaker te maken met faillissementsontslag dan op basis van hun aandeel in alle banen verwacht zou worden. Dit zal ten dele te maken hebben met de branches waarin allochtonen en autochtonen werkzaam zijn. Niet-westerse allochtonen werken relatief minder vaak in de niet-commerciële dienstverlening en vaker in de zakelijke dienstverlening, waar relatief veel faillissementsontslagen plaats vinden (Melser, Van Cruchten en Van Toor, 2004). Een andere verklaring is dat autochtonen kansrijker zijn dan allochtonen bij het vinden van een nieuwe baan, waardoor ze wellicht eerder weg zullen gaan bij de eerste tekenen van financiële malaise bij het bedrijf (Scheele, Van Gaalen & Van Rooijen, 2008).

7. Vergelijking faillissementsontslag met alle banen naar herkomst

5. Conclusie

Vooraf kleinere bedrijven gaan failliet. Meestal verliezen dan ook minder dan twintig personen per bedrijf hun baan als gevolg van faillissementsontslag. In het jaar voor de faillissementsuitspraak is dit aantal doorgaans groter dan in het jaar van de uitspraak.

Bij ongeveer de helft van het baanverlies vanwege een faillissement in de periode 1999–2008 gaat het om kortdurende banen. De verhouding van het soort dienstverband wijkt niet veel af van de verdeling onder alle banen.

Jongeren en allochtonen blijken relatief vaak te maken te krijgen met faillissementsontslag. Mannen verliezen relatief iets vaker dan vrouwen hun baan als gevolg van faillissementsontslag, maar de selectiviteit is niet groot. De kenmer-

ken van personen die met faillissementsontslag te maken krijgen, zijn niet veel anders in tijden van hoogconjunctuur dan in tijden van laagconjunctuur.

Technische toelichting

Bronnen

Dit artikel is gebaseerd op definitieve gegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Het SSB is een stelsel van koppelbare registers en enquêtes die onderling op elkaar zijn afgestemd en consistent gemaakt. Per jaargang worden meer dan 40 registers gebruikt. Daarnaast is ook informatie opgenomen uit enkele enquêtes.

Een belangrijke variabele waarvan gebruik is gemaakt, is de uitspraakdatum van het faillissement. Deze variabele is afkomstig van rechtbankgegevens. De rechtbankgegevens hebben betrekking op een juridische eenheid. Via het Algemeen Bedrijfsregister is hier een bedrijfsidentificatienummer (BEID) aan toegekend waaraan vervolgens de baangegevens van het betreffende bedrijf zijn gekoppeld. De gegevens over faillissementsontslag in de periode 2005–2007 zijn nog voorlopig. De baangegevens uit het SSB zijn vanaf 2006 uit de polisadministratie afkomstig. Dit heeft er onder andere toe geleid dat de standplaats niet meer beschikbaar is, waardoor de provincie waarin een persoon werkt niet meer herleidbaar is. Over de jaren vóór 2001 zijn geen gegevens beschikbaar over de aard van het dienstverband.

Operationalisatie faillissementsontslag

Onder faillissementsontslag worden baanbeëindigingen verstaan wegens een faillissement van een bedrijf. Een bedrijf is hier een BEID of een juridische eenheid daarvan, waarover een Nederlandse rechtbank in een verslagjaar of het daarop volgende jaar een faillissement heeft uitgesproken. Een faillissement wordt uitgesproken over een juridische eenheid. Een BEID kan meerdere juridische eenheden vertegenwoordigen. Dit kan als gevolg hebben dat het net lijkt of het gehele bedrijf failliet is gegaan, terwijl het slechts een gedeelte van het bedrijf betreft. Het is dan niet mogelijk om in het SSB-bestand te zien of een beëindigde baan bij het failliete deel of het niet-failliete deel hoort.

Een speciaal geval is de doorstart. Indien een bedrijf een doorstart maakt, geldt er geen arbeidsverhouding tussen de werkgever en de oude werknemers. Die kunnen eventueel wel (gedeeltelijk) bij het doorgestarte bedrijf weer in dienst komen, maar dit hoeft niet. Volgens de Kamer van Koophandel krijgt een bedrijf bij een doorstart meestal wel, maar soms geen nieuw Kamer van Koophandel-nummer en een dus nieuwe BEID:

- Meestal worden alleen de activa overgenomen. Als dit het geval is, wordt een nieuw Kamer van Koophandel-nummer aangemaakt. In dit geval worden de schulden dus niet meegenomen.
- Als er sprake is van een volledige overname van activa en passiva (komt bijna niet voor) dan blijft het nummer hetzelfde.

Literatuur

Beckers, I., Hermans, B. & Portegijs, W. (2009). Betaalde arbeid. In: *Emancipatiemonitor 2008* (SCP/CBS).

Corpeleijn, C. (2009). Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers. In: *Sociaal-economische trends*, 2^e kwartaal 2009.

Echtelt, P. (2010). Een baanloos bestaan: De betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden. Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau.

Gaalen, R. van & Rooijen, J. van. (2009). CBS-berichten: Participatie en inkomen na collectief en individueel ontslag om bedrijfseconomische redenen. In: *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*.

Kee, P. (2008). Dynamiek in de statistiek: arbeidsmarktdynamiek. In: *Dynamiek in de sociale statistiek: Nieuwe cijfers over de sociaal-economische levensloop* (symposiumbundel).

Lalta, V. & Boer, D. (2009). Faillissementen in handel en zakelijke dienstverlening meer dan verdubbeld. In: *Webmagazine CBS* (www.cbs.nl).

Luttikhuis, A.P.K. (2006). Insolventierecht in cijfers en mo-

dellen: Werkgelegenheid en toezicht. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Melser, C., Cruchten, J. van & Toor, L. van. (2004). *Waar zijn allochtone werknemers in dienst?* In: *Sociaal-economische trends*, 2^e kwartaal 2004.

Scheele, D., Gaalen, R. van & Rooijen, J. van. (2008). *Werk en inkomsten na massaontslag: de zekerheid is niet van de baan*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Sprangers, A. & Timmermans, R. (2009). Tweemaal zoveel ontslagen door crisis. In: *Webmagazine CBS* (www.cbs.nl).

Theeuwes, J. (2009). Massaontslagen hoeven niet te ont-aarden in massawerkloosheid. *Me Judice*, 2 (11 februari).

WRR (2007). *Investeren in werkzekerheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Noot in de tekst

- ¹⁾ Hierdoor zal de overschatting van het aantal baanbeëindigingen wegens faillissementsontslag in deze branche hoger zijn dan in andere sectoren.

Lichamelijke belasting op het werk en ziekteverzuim

Jannes de Vries

Ziekteverzuim is hoger onder werknemers met een hoge lichamelijke arbeidsbelasting en lager onder jongeren, hoogopgeleiden en mannen. Daarnaast is het ziekteverzuim hoger in gezondheidszorg- en hulpverleningsberoepen en lager onder commerciële dienstverleners, leidinggevenden en (vak-)specialisten. De verschillen tussen beroepsgroepen worden deels verklaard door de mate van lichamelijke belasting.

1. Inleiding

De mate van lichamelijke arbeidsbelasting verschilt sterk tussen beroepen. Zo is onder bijvoorbeeld metselaars, timmerlieden en ziekenverzorgenden de lichamelijke arbeidsbelasting erg hoog (Kösters 2008). Lichamelijke arbeidsbelasting speelt ook een rol bij de mate waarin werknemers denken door te kunnen werken tot hun 65e (Korvorst en De Vries 2009). Het kan ook een rol spelen bij de mate waarin werknemers zich ziek melden op het werk (De Vries, Mol en Van den Bossche 2010). Ziekteverzuim kan een voorbode zijn van volledige uitval uit het arbeidsproces. In dit artikel wordt daarom gekeken naar de samenhang tussen lichamelijke arbeidsbelasting en ziekteverzuim.

Tot lichamelijke belasting worden naast kracht zetten, een ongemakkelijke werkhouding en repeterende bewegingen, ook de chemische en biologische belasting (zoals blootstelling aan stoffen en besmettingsgevaar op de werkplek), de fysische belasting (zoals lawaai en trillingen op de werkplek) en gevaarlijk werk gerekend.

In de volgende paragraaf wordt eerst gekeken in welke mate verschillende vormen van lichamelijke arbeidsbelasting in 2008 vóórkomen onder werknemers in Nederland (die minimaal 1 uur per week werken) en daarna in hoeverre de lichamelijke arbeidsbelasting samenhangt met verschillende persoonskenmerken en het beroep. Paragraaf 3 besteedt vervolgens aandacht aan ziekteverzuim en de samenhang daarvan met lichamelijke arbeidsbelasting, persoonskenmerken en beroep. Het artikel eindigt met een technische toelichting.

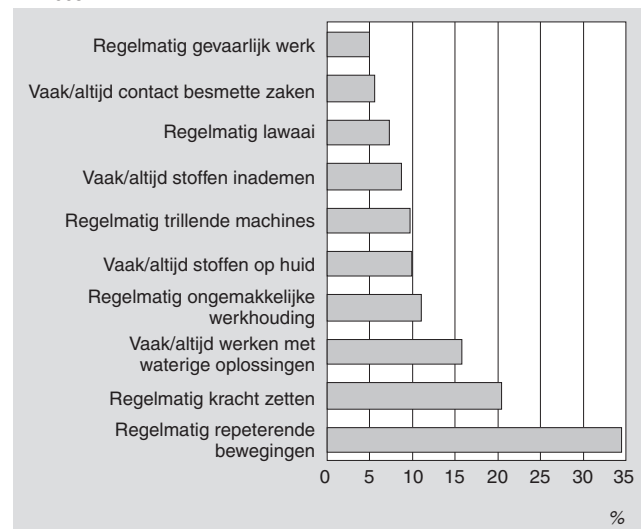
2. Vóórkomen van lichamelijke arbeidsbelasting

Maken van repeterende bewegingen meest genoemde vorm van lichamelijke belasting

In het onderzoek worden tien verschillende vormen van lichamelijke arbeidsbelasting onderscheiden (zie ook de Technische toelichting). Hiervan komt het maken van repeterende bewegingen het meest voor. Ruim een derde van de werknemers gaf in 2008 aan hier regelmatig mee te ma-

ken te hebben. Dit wordt gevolgd door kracht zetten, dat door een vijfde van de werknemers werd ervaren. Bij repeterende bewegingen gaat het erom dat men vaak dezelfde bewegingen moet maken, met bijvoorbeeld armen, handen of vingers. Voorbeelden van kracht zetten zijn tillen, sjouwen of het gebruik van gereedschap waarbij men veel kracht moet zetten. Gevaarlijk werk en het werken met mogelijk besmette mensen, dieren of materiaal komen relatief weinig voor. Met gevaarlijk werk wordt bijvoorbeeld uitglijden, vallen of de confrontatie met geweld bedoeld. Bij 5 procent van de werknemers is daar regelmatig sprake van. Daarnaast komt 6 procent van de werknemers altijd of vaak in contact met mogelijk besmette personen, dieren of materiaal.

1. Werknemers (15–54 jaar) die lichamelijke arbeidsbelasting ervaren, 2008

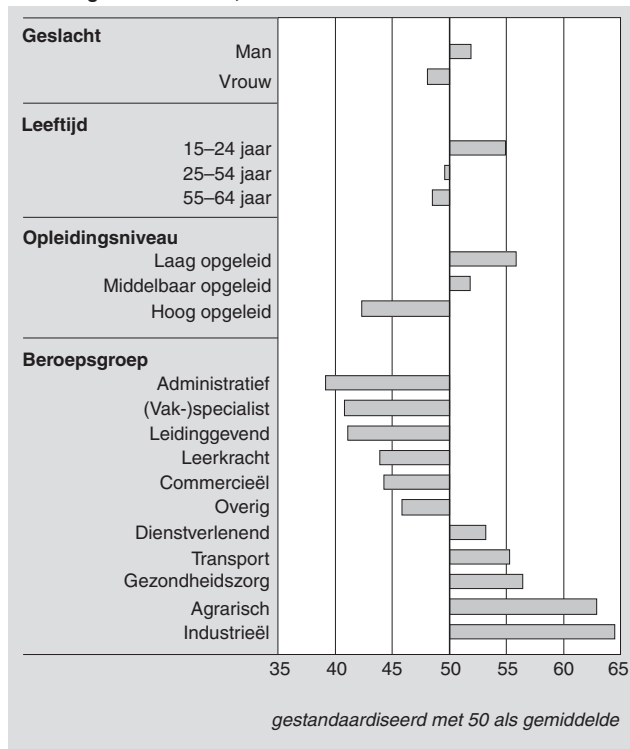

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

Lichamelijke belasting onder mannen hoger dan onder vrouwen

Mannen verrichten vaker gevaarlijk werk, ervaren vaker lawaai op de werkplek en ademen vaker stoffen in (zie tabel 1). Vrouwen daarentegen komen vaker in contact met mogelijk besmette personen, dieren of materiaal, werken vaker met waterige oplossingen en krijgen vaker stoffen op de huid. Om een indruk te krijgen of lichamelijke belasting over het algemeen lager of hoger is bij een groep, is een samengestelde maat gemaakt van de tien vormen van lichamelijke arbeidsbelasting (zie technische toelichting) met als gemiddelde 50. Door gebruik te maken van deze samengestelde maat is in een oogopslag duidelijk bij welke groepen personen de lichamelijke belasting hoger of lager is dan gemiddeld. Hieruit blijkt dat over het algemeen de mate van lichamelijke belasting hoger is bij mannen, jongeren (15–24 jaar), laagopgeleiden en in industriële en agrarische beroepsgroepen. Deze samenhangen hebben echter met elkaar te maken.

2. Lichamelijke arbeidsbelasting van werknemers (15–64 jaar) naar achtergrondkenmerken, 2008

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

Hogere lichamelijke belasting bij werknemers onder 25 jaar

De lichamelijke arbeidsbelasting is hoger onder jongeren (15–24 jaar). Dit geldt vooral voor kracht zetten en het maken van repeterende bewegingen. Hierbij speelt het verschil in opleidingsniveau een rol. Omdat hoogopgeleiden op latere leeftijd aan hun beroepsloopbaan beginnen dan laagopgeleiden, zijn onder 15–24 jarige werknemers relatief veel laagopgeleiden (die een hogere lichamelijke belasting hebben). Het verschil tussen 15–24 en 25–54 jarigen in lichamelijke arbeidsbelasting is half zo groot als rekening wordt gehouden met onder andere het opleidingsniveau (zie tabel 2).

Tussen 25–54 jarigen en 55–64 jarigen is het verschil in lichamelijke arbeidsbelasting klein, waarbij de ouderen iets minder lichamelijke arbeidsbelasting ervaren. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het gaat om de huidige lichamelijke arbeidsbelasting. Een deel van de ouderen die nu geen zwaar werk verricht, heeft dit in het verleden wel gedaan. Onder 55–64 jarigen zijn laagopgeleiden oververtegenwoordigd; deze generatie is opgegroeid in een tijd waarin men minder lang onderwijs volgde dan tegenwoordig. Daarnaast zijn mannen oververtegenwoordigd onder de werknemers boven de 55 jaar. Als werknemers met hetzelfde opleidingsniveau, geslacht en beroepsgroep worden vergeleken, is het verschil in lichamelijke belasting tussen 55–64 jarigen en 25–54 jarigen twee keer zo groot dan als er niet voor deze achtergrondkenmerken wordt gecontroleerd. De ouderen hebben dan veel minder met lichamelijke arbeidsbelasting te maken hebben dan de 25–54 jarigen. Het verschil in lichamelijke arbeidsbelasting tussen 55–64 en 25–54 jarigen wordt dus gedeeltelijk gecamoufleerd door de oververtegenwoordiging van laagopgeleiden en mannen onder oudere werknemers.

Hoge lichamelijke belasting onder laagopgeleiden

Laagopgeleiden hebben een hogere lichamelijke arbeidsbelasting dan middelbaar en hoogopgeleiden. Met name kracht zetten en het maken van repeterende bewegingen komen veel voor onder laagopgeleiden. Dit verschil tussen werknemers met verschillende opleidingsniveaus wordt voor een deel verklaard doordat ze in verschillende beroepsgroepen werkzaam zijn. Er zijn namelijk grote verschillen tussen beroepsgroepen in de mate van lichamelijke arbeidsbelasting. Vooral werknemers met industriële en agrarische beroepen hebben een hoge lichamelijke belasting. Van hen moet bijvoorbeeld meer dan 40 procent regelmatig veel kracht zetten, terwijl het gemiddelde onder alle werknemers 20 procent is. De lichamelijke belasting is relatief laag onder leidinggevenden, (vak-)specialisten en administratief personeel.

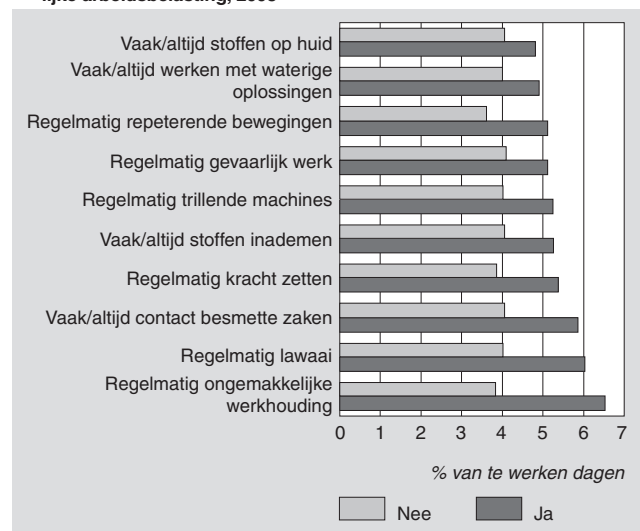
3. Ziekteverzuim

Ziekteverzuim hoger onder werknemers die zwaar werk doen

In 2008 gaf iets meer dan de helft van de werknemers aan zich minimaal één keer ziek te hebben gemeld in het afgelopen jaar. In totaal meldden werknemers zich gemiddeld 7,6 dagen ziek. Dit is 4,1 procent van hun werkdagen. In dit artikel wordt gekeken naar het percentage van de te werken dagen dat werknemers zich ziek melden.

Werknemers met een hoge lichamelijke belasting melden zich vaker ziek dan werknemers met een lage lichamelijke belasting. Dit geldt voor alle tien vormen van lichamelijke arbeidsbelasting die in dit artikel worden onderzocht. Het grootst is het verschil bij werken in een ongemakkelijke werkhouding. Werknemers die niet of weinig in een ongemakkelijke werkhouding moeten werken, verzuimen 3,8 procent van de te werken dagen, terwijl werknemers die regelmatig in een ongemakkelijke werkhouding werken, 6,5 procent van de werkdagen verzuimen.

3. Ziekteverzuim van werknemers (15–64 jaar) naar wel of geen lichamelijke arbeidsbelasting, 2008

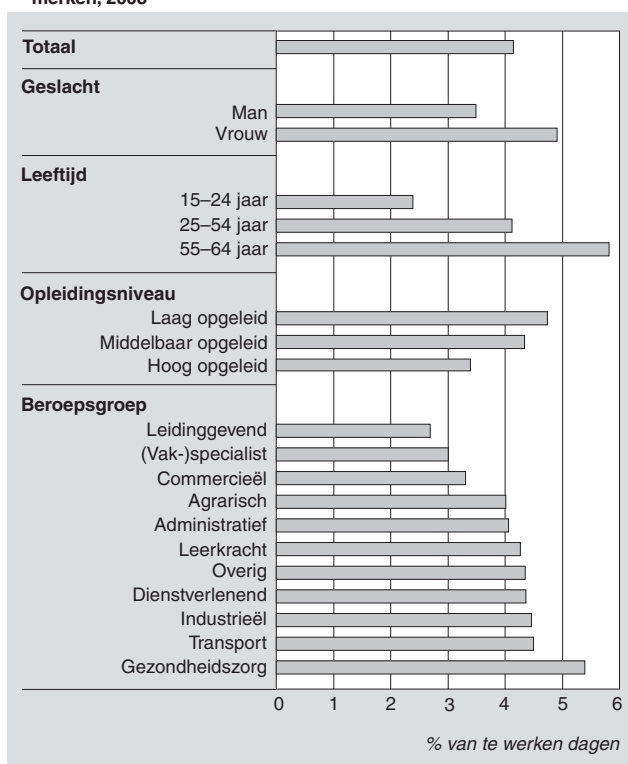

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

Ziekteverzuim hoger onder vrouwen, ouderen en laag-opgeleiden

Vrouwen verzuimen vaker dan mannen (4,9 versus 3,5 procent van de te werken dagen). Daarnaast is het ziekteverzuim hoger naarmate men ouder is. Ouderen van 55–64 jaar verzuimen meer dan twee keer zo veel als jongeren van 15–24 jaar (5,8 versus 2,4 procent van de te werken dagen). Hoe hoger het opleidingsniveau is, des te lager is het ziekteverzuim. Vooral tussen middelbaar en hoogopgeleiden is een duidelijk verschil in de mate van verzuim. Tot slot verschilt het ziekteverzuim tussen de verschillende beroepsgroepen. In gezondheidszorg- en hulpverleningsberoepen is het ziekteverzuim hoger dan gemiddeld, terwijl deze bij leidinggevenden, (vak-)specialisten en commerciële beroepen beneden het gemiddelde ligt. Ook hier kunnen deze samenhangen elkaar beïnvloeden.

4. Ziekteverzuim van werknemers (15–64 jaar) naar achtergrondkenmerken, 2008

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

Samenhang lichamelijke belasting en ziekteverzuim niet verklaard door achtergrondkenmerken

Door multivariate regressieanalyse wordt rekening gehouden met het feit dat de lichamelijke arbeidsbelasting hoger is onder laag- en middelbaar opgeleiden en dat die vaker verzuimen dan hoogopgeleiden. Ook wordt gecontroleerd voor het lagere ziekteverzuim onder mannen en jongeren, terwijl die een relatief hoge lichamelijke belasting hebben. In de regressie-analyses wordt gebruik gemaakt van de samengestelde maat van lichamelijke arbeidsbelasting, waarin de tien verschillende vormen samengenomen worden. Voor de samenhang tussen lichamelijke arbeidsbelasting en ziekteverzuim blijkt het echter weinig uit te maken of er rekening wordt ge-

houden met geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en beroepsgroep. In beide modellen is de samenhang van lichamelijke arbeidsbelasting met ziekteverzuim ongeveer even sterk. Tegelijkertijd hangen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau nog steeds samen met ziekteverzuim als rekening wordt gehouden met lichamelijke arbeidsbelasting: het verzuim onder mannen, jongeren en hoogopgeleiden is lager dan onder vrouwen, ouderen en laagopgeleiden.

Staat 1
Samenhang ziekteverzuim met lichamelijke arbeidsbelasting en achtergrondkenmerken (bivariate en multivariate regressieanalyse)

	Bivariaat	Multivariaat
	B	B
Lichamelijke arbeidsbelasting	0,1*	0,1*
Geslacht (ref. man)	1,4*	1,7*
Leeftijd (ref. 25–54 jaar)		
15–24 jaar	-1,7*	-2,4*
55–64 jaar	1,7*	1,9*
Opleidingsniveau (ref. middelbaar)		
laag	0,4	0,2
hoog	-0,9*	-0,6*
Beroepsgroep (t.o.v. het gemiddelde ziekteverzuim van alle beroepsgroepen)		
leidinggevend	-1,3*	-0,4
(vak-)specialist	-1,0*	0,0
commercieel	-0,7*	-0,4
agrarisch	-0,0	-0,6
administratief	0,0	-0,1
leerkracht	0,2	0,4
overig	0,3	0,7*
dienstverlenend	0,3	0,0
industriële	0,4	-0,3
transport	0,5	0,4
gezondheidszorg	1,4*	0,1
Verklaarde variantie		0,02
n		20 376

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

* = significant ($p < ,05$ bij tweezijdige toets).

Verskil tussen beroepsgroepen grotendeels verklaard door lichamelijke belasting en achtergrondkenmerken

De verschillen in ziekteverzuim tussen beroepsgroepen zijn daarentegen veel kleiner als wordt gecontroleerd voor lichamelijke arbeidsbelasting en achtergrondkenmerken. Het hogere ziekteverzuim in de gezondheidszorg- en hulpverleningsberoepen wordt grotendeels verklaard door de hogere lichamelijke arbeidsbelasting in die beroepsgroep en het feit dat daar veel vrouwen werken (die vaker verzuimen). Het ziekteverzuim in commerciële beroepen is niet meer significant lager dan gemiddeld als rekening wordt gehouden met de lagere leeftijd en de lagere lichamelijke belasting van werknemers in die beroepsgroep. Het lagere ziekteverzuim onder leidinggevenden en (vak)specialisten kan grotendeels worden toegeschreven aan de lagere lichamelijke belasting, het hogere opleidingsniveau en het feit dat in die beroepsgroepen relatief veel mannen werken (die minder verzuimen).

4. Conclusie en discussie

In dit artikel is gebleken dat het ziekteverzuim hoger is onder werknemers met een hoge lichamelijke arbeidsbelasting. Daarnaast is het ziekteverzuim hoger onder vrouwen,

laagopgeleiden en ouderen. Deze samenhangen blijven bestaan in een multivariate analyse met zowel lichamelijke arbeidsbelasting als de verschillende persoonskenmerken. Bij de samenhang tussen lichamelijke arbeidsbelasting en ziekteverzuim kunnen selectie-effecten een rol spelen. Werknemers met een slechte gezondheid zullen mogelijk minder vaak een zwaar beroep uitoefenen dan werknemers met een goede gezondheid. Bovendien zullen werknemers bij wie de gezondheid door het zware werk achteruit is gegaan mogelijk eerder van werk veranderen of stoppen met werken. Werknemers die lichamenlijk zwaar werk (blijven) uitoefenen vormen hierdoor een selectieve groep. Uit retrospectief onderzoek waarin is gekeken naar de hele arbeidsloopbaan, blijkt dat de arbeidsbelasting die werknemers in het verleden hadden sterker samenhangt met de huidige gezondheid dan hun huidige arbeidsbelasting (Monden 2005). Hetzelfde zou kunnen gelden voor de samenhang met ziekteverzuim. Het is daarom aan te bevelen om in toekomstig onderzoek naar meerdere momenten in de arbeidsloopbaan te kijken en te onderzoeken in hoeverre werknemers met een hoge lichamelijke belasting overstappen naar een baan met een lagere belasting of stoppen met werken.

Technische toelichting

Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden

De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) is een enquête onder werknemers tussen 15 en 65 jaar in Nederland. De NEA wordt vanaf 2005 jaarlijks uitgevoerd door TNO en het CBS. In 2008 was de respons 30,8 procent, resulterend in 22 025 respondenten die de vragenlijst op papier of via internet hebben ingevuld. De cijfers zijn gewogen naar geslacht, leeftijd, herkomst, opleidingsniveau, bedrijfstak, regio en stedelijkheid. Zoals ieder onderzoek dat gebaseerd is op een steekproef hebben de uitkomsten van de NEA een onnauwkeurigheidsmarge. Meer informatie over de vragenlijst is te vinden in Koppes, de Vroome, Mol, Janssen en Van den Bossche (2009) en op de website van TNO (www.tno.nl/nea).

In dit onderzoek zijn tien vormen van lichamelijke arbeidsbelasting gemeten met elk één vraag, namelijk:

- Moet u gevaarlijk werk doen?
- Doet u werk waarbij u veel kracht moet zetten, bijvoorbeeld bij tillen, duwen, trekken, sjouwen, of gebruikt u in uw werk gereedschappen en apparaten waarbij u veel kracht moet zetten?
- Maakt u bij uw werk gebruik van een gereedschap, apparaat of voertuig dat trillingen of schudden veroorzaakt?
- Doet u werk in een ongemakkelijke werkhouding?
- Doet u werk waarbij u herhalende bewegingen moet maken?
- Is er op uw werkplek zoveel lawaai, dat u hard moet praten om u verstaanbaar te maken?
- Werkt u met water of waterige oplossingen?
- Krijgt u tijdens uw werk stoffen op uw huid? (zoals lijm, verf, schoonmaakmiddelen, geneesmiddelen, bestrijdingsmiddelen)

- Ademt u tijdens het werk stoffen in? (zoals damp van oplosmiddel, uitlaatgas, lasrook, graanstof, stof van steen en beton)
- Komt u in contact met mogelijk besmettelijke personen, dieren of materiaal?

De bovenste zes vragen bevatten drie antwoordcategorieën ('ja, regelmatig', 'ja, soms' en 'nee'), waarbij gekeken wordt naar 'ja, regelmatig' versus 'ja, soms'/'nee'. De onderste vier vragen bevatten vier antwoordcategorieën ('nooit', 'soms', 'vaak', 'altijd'), waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen 'nooit'/'soms' en 'vaak'/'altijd'. Om van deze items een samengestelde maat te maken zijn ze gestandaardiseerd door middel van percentielscores, waardoor de waardes tussen de 0 en 100 liggen en het gemiddelde 50 is. Deze standaardisatie maakt het makkelijker om items met drie en met vier antwoordcategorieën samen te voegen. De samengestelde maat is het gemiddelde van de tien gestandaardiseerde items en de betrouwbaarheid (Cronbach's alpha) is 0,82. Een betrouwbaarheid van 0,8 of hoger kan als goed worden beschouwd. Een factoranalyse suggereert weliswaar dat er sprake zou kunnen zijn van twee dimensies, maar omdat de tweede dimensie niet erg sterk is (eigenvalue van 1,26) en niet aansluit bij theoretische indelingen, is van de tien items één samengestelde maat gemaakt. Beroep is gemeten door middel van een vraag waarbij respondenten konden kiezen uit 45 categorieën onderverdeeld in 11 hoofdgroepen. Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de 11 hoofdgroepen.

Om de uitstroom door verzuim te bepalen is gebruik gemaakt van het deeltijdgecorrigeerde verzuimpercentage uit de NEA (Koppes et al. 2009). Dit is het aantal verzuimde dagen gedeeld door het aantal te werken dagen in een jaar. Het aantal te werken dagen is gebaseerd op het aantal werkdagen per week. Voor voltijders is dit 215 dagen, voor mensen die één dag per week werken 43 dagen. Het verzuimpercentage volgens de NEA (4,1 procent in 2008) wijkt in geringe mate af van het verzuimpercentage in de kwartaalenquête ziekteverzuim die het CBS onder bedrijven uitvoert (Boerdam, Bloemendal en Geertjes 2007). Dat verzuimpercentage was in 2008 4,3 procent (CBS StatLine; voorlopig cijfer).

Literatuur

Boerdam, A., C. Bloemendal en K. Geertjes (2007). *Eindrapport haalbaarheidsonderzoek naar arbeidsgerelateerd verzuim in de Nationale VerzuimStatistiek*. Heerlen/Voorburg, CBS.

Koppes, L., E. de Vroome, M. Mol, B. Janssen en S. van den Bossche (2009). *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2008. Methodologie en globale resultaten*. Hoofddorp, TNO.

Korvorst, M. en J. de Vries (2009, 18 november). Ruim een op de drie werknemers wil doorwerken tot 65 jaar. *CBS-Webmagazine*.

Kösters, L. (2008). Verzorgende beroepen psychisch en fysiek zwaar belastend. *Socialeconomische trends*, 4/2008.

Monden, C. (2005). Current and lifetime exposure to working conditions. Do they explain educational differences in subjective health? *Social Science & Medicine*, 60: 2465–2476.

Vries, J. de, M. Mol en S. van den Bossche (te verschijnen

2010). Psychosociale en lichamelijke arbeidsbelasting en langdurig ziekteverzuim. In: *Alle hens aan dek: niet-werkenden in beeld gebracht*. Sanders, J.M.A.F., H.J. Dirven, P.G.W. Smulders en H. Lautenbach (Eds.). Hoofddorp/Heerlen, TNO/CBS.

Tabel 1
Lichamelijke arbeidsbelasting naar achtergrondkenmerken

	Regelmatig repeterende bewegingen	Regelmatig kracht zetten	Regelmatig ongemakkelijke werkhouding	Regelmatig gevaarlijk werk	Regelmatig lawaai	Regelmatig trillende machines	Vaak/altijd werken met waterige oplossingen	Vaak/altijd stoffen op huid	Vaak/altijd stoffen inademen	Vaak/altijd contact besmette zaken
	%									
Totaal	35	20	11	5	7	10	16	10	9	6
<i>Geslacht</i>										
Man	34	22	13	7	11	15	13	8	13	4
Vrouw	35	18	9	2	3	3	19	12	4	8
<i>Leeftijd</i>										
15–24 jaar	43	33	13	6	7	13	21	15	9	5
25–54 jaar	34	19	11	5	7	9	15	9	9	6
55–64 jaar	32	16	10	4	7	8	14	7	8	5
<i>Opleidingsniveau</i>										
Laag	48	33	17	7	11	18	21	14	14	5
Middelbaar	36	23	12	6	8	10	18	11	9	6
Hoog	20	5	4	2	2	1	7	4	3	6
<i>Beroepsgroep</i>										
Administratief	35	3	1	.	1	.	2	1	2	1
(Vak-)specialist	29	2	2	1	1	1	4	2	2	1
Leidinggevend	15	5	2	3	4	3	4	3	5	2
Leerkracht	10	4	5	.	6	.	5	4	4	6
Commercieel	32	16	5	1	1	3	5	5	3	3
Overig	30	12	7	3	7	7	13	7	7	3
Dienstverlenend	39	19	10	8	6	7	32	19	9	6
Transport	50	35	15	12	11	35	5	3	17	3
Gezondheidszorg	31	34	19	5	2	3	38	20	5	19
Agrarisch	59	43	24	10	12	31	19	5	12	5
Industrieel	47	44	27	12	25	30	23	19	26	4

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

Tabel 2
Samenhang lichamelijke arbeidsbelasting met achtergrondkenmerken (bivariate en multivariate regressieanalyse)

	Bivariaat	Multivariaat
	B	B
Geslacht (<i>ref.</i> man)	-3,8*	-1,6*
Leeftijd (<i>ref.</i> 25–54 jaar)		
15–24 jaar	5,3*	2,6*
55–64 jaar	-1,1*	-2,3*
Opleidingsniveau (<i>ref.</i> middelbaar)		
laag	4,0*	2,2*
hoog	-9,5*	-6,1*
Beroepsgroep (t.o.v. het gemiddelde ziekteverzuim van alle beroepsgroepen)		
administratief	-10,6*	-10,7*
(vak-)specialist	-8,9*	-6,8*
leidinggevend	-8,6*	-6,6*
leerkracht	-5,9*	-1,7*
commercieel	-5,5*	-6,5*
overig	-3,9*	-3,1*
dienstverlenend	3,4*	2,1*
transport	5,5*	2,8*
gezondheidszorg	6,6*	7,4*
agrarisch	13,1*	10,9*
industrieel	14,7*	12,1*
Verklaarde variantie		0,39
n		20 843

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

* = significant (p < 0,05 bij tweezijdige toets).

Tabel 3
Ziekteverzuim van werknemers (15–64 jaar) naar wel of geen lichamelijke arbeidsbelasting, 2008

	Totaal	Ja	Nee
	<i>% van te werken dagen</i>		
Regelmatig repeterende bewegingen	4,1	5,1	3,6
Regelmatig kracht zetten	4,1	5,4	3,9
Regelmatig ongemakkelijke werkhouding	4,1	6,5	3,8
Regelmatig gevaarlijk werk	4,1	5,1	4,1
Regelmatig trillende machines	4,1	5,2	4,0
Regelmatig lawaai	4,1	6,0	4,0
Vaak/altijd werken met waterige oplossingen	4,1	4,9	4,0
Vaak/altijd stoffen op huid	4,1	4,8	4,1
Vaak/altijd stoffen inademen	4,1	5,3	4,1
Vaak/altijd contact besmette zaken	4,1	5,9	4,1

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

Tabel 4
Ziekteverzuim van werknemers (15–64 jaar) naar achtergrondkenmerken, 2008

	<i>% van te werken dagen</i>
Totaal	4,1
<i>Geslacht</i>	
Man	3,5
Vrouw	4,9
<i>Leeftijd</i>	
15–24 jaar	2,4
25–54 jaar	4,1
55–64 jaar	5,8
<i>Opleidingsniveau</i>	
Laag	4,7
Middelbaar	4,3
Hoog	3,4
<i>Beroepsgroep</i>	
Leidinggevend	2,7
(Vak-)specialist	3,0
Commercieel	3,3
Agrarisch	4,0
Administratief	4,1
Leerkracht	4,3
Overig	4,3
Dienstverlenend	4,4
Industrieel	4,5
Transport	4,5
Gezondheidszorg	5,4

Bron: TNO/CBS, NEA 2008.

Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen

Ger Sleijnen

Niet-westerse allochtonen beschikken over iets meer internetvaardigheden dan autochtonen. Dit verschil wordt voor een groot deel verklaard doordat jongeren bij niet-westerse allochtonen zijn oververtegenwoordigd. Jongeren hebben gemiddeld een grotere internetvaardigheid dan ouderen. Ook zijn er verschillen in internetactiviteiten tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen. Zo gebruiken niet-westerse allochtonen internet vaker om de krant te lezen, naar de tv te kijken en naar de radio te luisteren dan autochtonen. Deze gebruiken op hun beurt internet weer meer om te bankieren of te shoppen. E-mailen, online reizen boeken en software downloaden zijn bij beide groepen even populair.

1. Inleiding

Internet heeft de afgelopen 15 jaar een hoge vlucht genomen. Computers met een internetverbinding zijn tegenwoordig vrijwel overal te vinden. Internet wordt gebruikt op scholen en universiteiten, op het werk, thuis en zelfs op vakantie. Studeren, communiceren op het werk met collega's, klanten en leveranciers, contacten met de overheid (denk aan de belastingaangifte), instanties en bedrijven en het uitvoeren van financiële transacties zijn allemaal activiteiten die inmiddels via internet gaan. De vaardigheid om met internet om te gaan is daarmee bijna net zo belangrijk geworden als lezen en schrijven.

Dit artikel belicht het internetgebruik van niet-westerse allochtonen. Deze groep kampt op verschillende gebieden met achterstanden ten opzichte van autochtonen. Zo is het gemiddelde onderwijsniveau lager en daarmee samenhangend ook de arbeidsparticipatie. Ook kent deze groep een hogere werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Onderzocht is of er ook een achterstand is op het gebied van internetgebruik. Achtereenvolgens worden de toegang tot internet, de diversiteit van het gebruik, de internetvaardigheden en de internetactiviteiten tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen vergeleken. Internetgebruik- en vaardigheden zijn sterk afhankelijk van leeftijd. Omdat de groep niet-westerse allochtonen naar verhouding veel jongeren telt, zijn de cijfers in dit artikel steeds opgesplitst voor verschillende leeftijdsgroepen. Het internetgebruik van westerse allochtonen is nauwelijks te onderscheiden van dat van autochtonen en is daarom buiten beschouwing gelaten. Voor de cijfers wordt verwezen naar de tabellenbijlage.

De gegevens over internetgebruik zijn afkomstig uit het onderzoek *ICT-gebruik bij huishoudens en personen* dat jaarlijks door het CBS uitgevoerd wordt. In dit onderzoek worden vanaf 2005 jaarlijks ca. 4,4 duizend personen van 12 tot 75 jaar uit particuliere huishoudens ondervraagd. De jaarlijkse steekproef is te klein om de herkomstgroepen verder uit te splitsen naar bijvoorbeeld leeftijd of geslacht. Daarom zijn de databestanden van de jaren 2005 t/m 2009 samengevoegd (zie ook de Technische toelichting).

Zie ook de website Digivaardig & Digibewust (www.digivaardigdigibewust.nl). Deze site is ontwikkeld als onderdeel van het programma Digivaardig & Digibewust, een initiatief van de Nederlandse overheid, het bedrijfsleven en diverse maatschappelijke instellingen. Binnen dit programma werken ze samen om zoveel mogelijk Nederlanders gebruik te kunnen laten maken van de diverse digitale toepassingen zoals mailen, een reis boeken, informatie van de overheid opzoeken, bankzaken regelen e.d. Bovendien willen zij ook de bewustwording rond het veilig gebruik van internet stimuleren.

2. Toegang tot internet

Niet-westerse allochtonen hebben vaker thuis internetverbinding dan autochtonen

In de periode 2005–2008 is het aandeel Nederlanders van 12 tot 75 jaar dat thuis de beschikking heeft over een internetverbinding gestegen van 83 procent naar 93 procent. Niet-westerse allochtonen maakten daarbij een inhaalslag. Kon in 2005 nog 80 procent van de niet-westerse allochtonen thuis internetten, iets minder dan bij autochtonen, in 2009 was dit aandeel met 96 procent zelfs iets hoger dan onder autochtonen (93 procent).

De toegang tot internet via breedband, ook wel snel internet genoemd, is in deze periode bij beide herkomstgroepen ongeveer even hard gegroeid. Het aandeel met een snelle internetverbinding lag in 2009 bij beide groepen rond de 80 procent.

Staat 1
Internetvoorzieningen bij personen van 12 tot 75 jaar

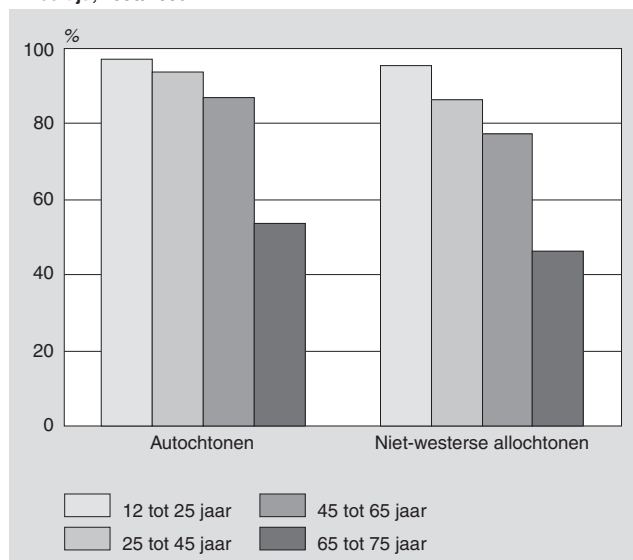
	2005	2006	2007	2008	2009
	%				
Autochtonen					
Toegang tot internet	83	85	88	91	93
breedbandinternetaansluiting	59	72	79	78	80
andere internetaansluiting	24	14	9	13	13
Niet-westerse allochtonen					
Toegang tot internet	80	80	88	90	96
breedbandinternetaansluiting	59	67	83	79	79
andere internetaansluiting	22	12	5	11	18

Relatief laag aandeel met internetvoorziening onder niet-westerse 45-plussers

Dat niet-westerse allochtonen thuis vaker over internet beschikken dan autochtonen hangt samen met hun gemiddeld lagere leeftijd. Vooral onder Turken, Marokkanen en de 'overige niet-westerse allochtonen' zijn relatief veel jongeren te vinden. Hoe jonger iemand is, hoe groter de kans dat

hij thuis een internetverbinding heeft. Dat geldt voor niet-westerse allochtonen echter in veel sterkere mate dan voor autochtonen. Van de niet-westerse jongeren van 12 tot 25 jaar kon 96 procent in 2005–2009 thuis internetten, van de 25 tot 45-jarigen 89 procent en van de 45 tot 65-jarigen 77 procent. Bij autochtonen waren deze verschillen kleiner. Het aandeel met een internetverbinding onder de 65 tot 75-jarigen lag bij niet-westerse allochtonen iets onder de helft en bij autochtonen iets er boven.

1. Toegang tot internet bij personen van 12 tot 75 jaar naar herkomst en leeftijd, 2005/2009

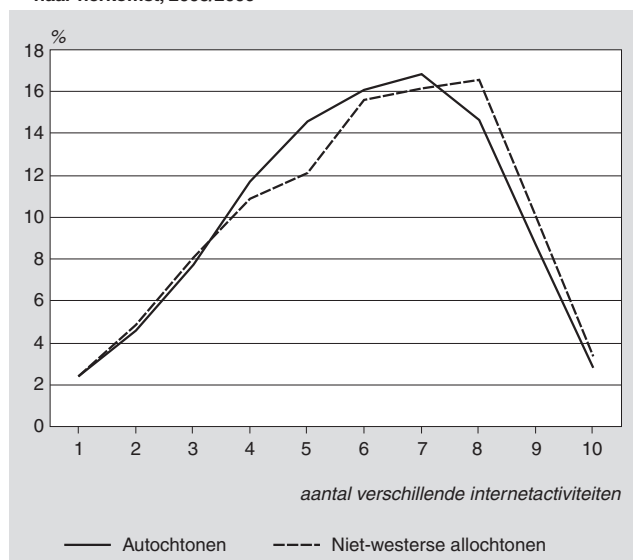

3. Internetdiversiteit en internetvaardigheden

Weinig verschil in internetdiversiteit tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen

Bij zowel de niet-westerse allochtonen als de autochtonen hadden bijna negen op de tien personen van 12 tot 75 jaar

2. Diversiteit internetgebruik bij internetgebruikers van 12 tot 75 jaar naar herkomst, 2005/2009

in de periode 2005–2009 internet gebruikt. In hoeverre is er verschil in dit gebruik tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen? Wanneer er wordt gekeken naar de diversiteit van de internetactiviteiten (zie kader) dan blijkt er nauwelijks onderscheid te zijn tussen de twee groepen. Onder de niet-westerse allochtone internetgebruikers is het aandeel dat 8 tot 10 verschillende activiteiten heeft verricht iets groter dan bij autochtonen. Bij 4 tot 8 activiteiten geldt het omgekeerde. Gemiddeld ondernamen niet-westers allochtone en autochtone internetters bijna 6 verschillende internetactiviteiten. Het gemiddelde aandeel bedroeg bij beide groepen ca. 11 procent.

Internetdiversiteit

Met internetdiversiteit wordt het aantal verschillende internetactiviteiten dat een persoon kan verrichten bedoeld. Het CBS onderscheidt tien soorten internetactiviteiten:

1. Communiceren, waaronder e-mailen, chatten en telefoneren;
2. Het gericht zoeken naar informatie over goederen en het gebruikmaken van diensten in de reisbranche;
3. Actualiteiten en nieuws lezen, waaronder het luisteren naar radio, televisie kijken en kranten lezen of downloaden;
4. Vermaak zoeken, waaronder spelletjes spelen, muziek luisteren of andere software downloaden; bestanden uploaden of via een website delen van foto's of films.
5. Een baan zoeken of solliciteren;
6. Financiële transacties verrichten, waaronder telebankieren;
7. Online kopen of verkopen;
8. Overheidsdiensten afnemen, waaronder het zoeken naar informatie op websites van de overheid, het downloaden en versturen van officiële documenten;
9. Eén of meer opleidingen genieten, waaronder activiteiten met betrekking tot een opleiding of cursus, zoals het zoeken naar informatie over de opleiding of cursus, het volgen van een online cursus of zelfstandig iets leren via internet;
10. Informatie zoeken over gezondheid.

Wanneer iemand bijvoorbeeld heeft aangegeven dat hij heeft gemaaid, via internet heeft gewinkeld en informatie gezocht heeft over gezondheid dan zijn dat drie verschillende activiteiten.

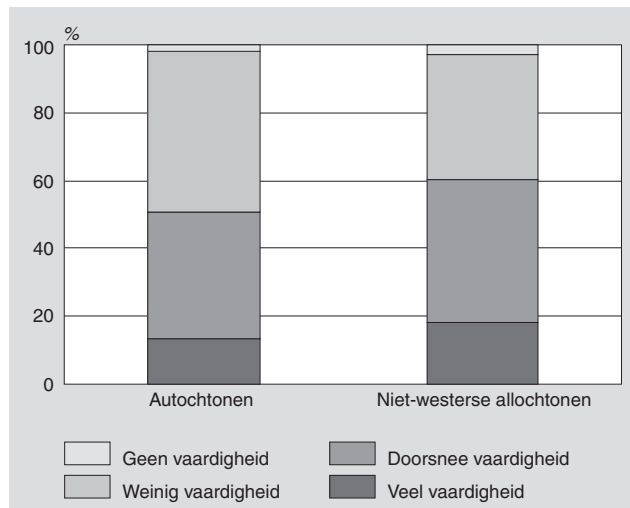
Internetvaardigheid naar leeftijd ongeveer even groot

Niet alleen de internetdiversiteit maar ook de internetvaardigheden geven een indicatie van de behendigheid waarmee met internet wordt omgegaan. Van de niet-westers allochtone internetters bleken in 2005–2009 bijna twee op de tien over veel internetvaardigheden (zie kader) te beschikken, terwijl ruim vier op de tien in de categorie 'doorsnee' vielen. Onder autochtonen waren deze percentages met respectievelijk 13 procent en 37 procent lager.

Ook bij dit onderscheid speelt de gemiddeld lagere leeftijd van de groep niet-westerse allochtonen een rol. Jongere

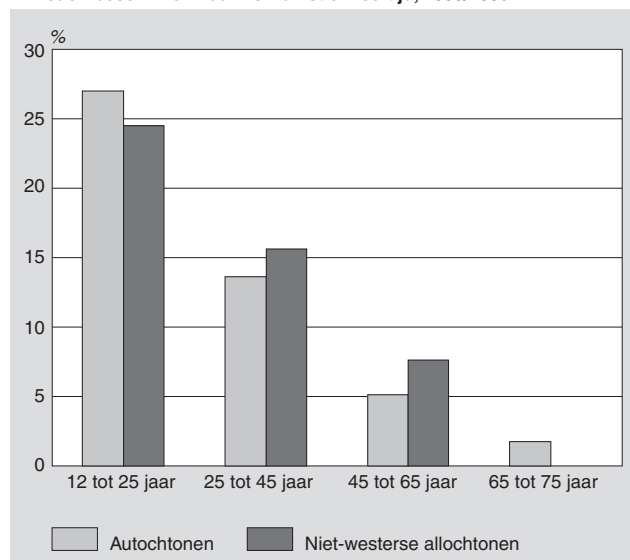
internetgebruikers scoren op het gebied van internetvaardigheden gemiddeld namelijk beter dan oudere. Toepassing van Multipiele Classificatie Analyse (zie Technische toelichting) toont aan dat als gecorrigeerd wordt voor leeftijd de verschillen tussen de herkomstgroepen grotendeels wegvallen. Hetzelfde komt ook naar voren uit figuur 4 waarin de percentages van de internetgebruikers met een hoge internetvaardigheid naar herkomst en leeftijd getoond worden.

3. Internetvaardigheden bij internetgebruikers¹⁾ van 12 tot 75 jaar, 2005/2009

¹⁾ Met internetgebruik in de drie maanden voorafgaand aan het CBS-onderzoek

4. Internetgebruikers van 12 tot 75 jaar die over veel internetvaardigheden beschikken naar herkomst en leeftijd, 2005/2009

4. Activiteiten en diensten op het internet

Verschillen in internetactiviteiten tussen niet-westerse en autochtone internetgebruikers

Over de periode 2005–2009 is e-mailen de meest uitgevoerde internetactiviteit. Ruim negen op de tien internetge-

Internetvaardigheid

De internetvaardigheid wordt afgeleid uit de volgende door de respondenten opgegeven internetactiviteiten:

1. Een zoekmachine gebruiken om informatie te vinden (het zogenaamd googlen)
2. Een e-mail versturen met bijgevoegde documenten
3. Berichten achterlaten op chatrooms, nieuwsgroepen of een discussieforum
4. Internet gebruiken om te telefoneren (uitgezonderd internet plus bellen)
5. Mappen delen met anderen om muziek, films en dergelijke uit te wisselen
6. Het ontwerpen van een webpagina

Vervolgens zijn de ondervraagde personen verdeeld in vier categorieën:

1. Geen vaardigheid: geen van genoemde activiteiten wordt uitgevoerd
2. Weinig vaardigheden: één of twee activiteiten zijn uitgevoerd
3. Doorsnee: drie of vier activiteiten zijn uitgevoerd
4. Veel vaardigheden: meer dan vier activiteiten zijn uitgevoerd

bruikers hebben in deze periode mails verstuurd of ontvangen. Op de tweede plaats staat het zoeken naar informatie over goederen en diensten, gevolgd door het downloaden van spelletjes, afbeeldingen of muziek. Telefoneren via internet met bijvoorbeeld Skype is de minst populaire activiteit.

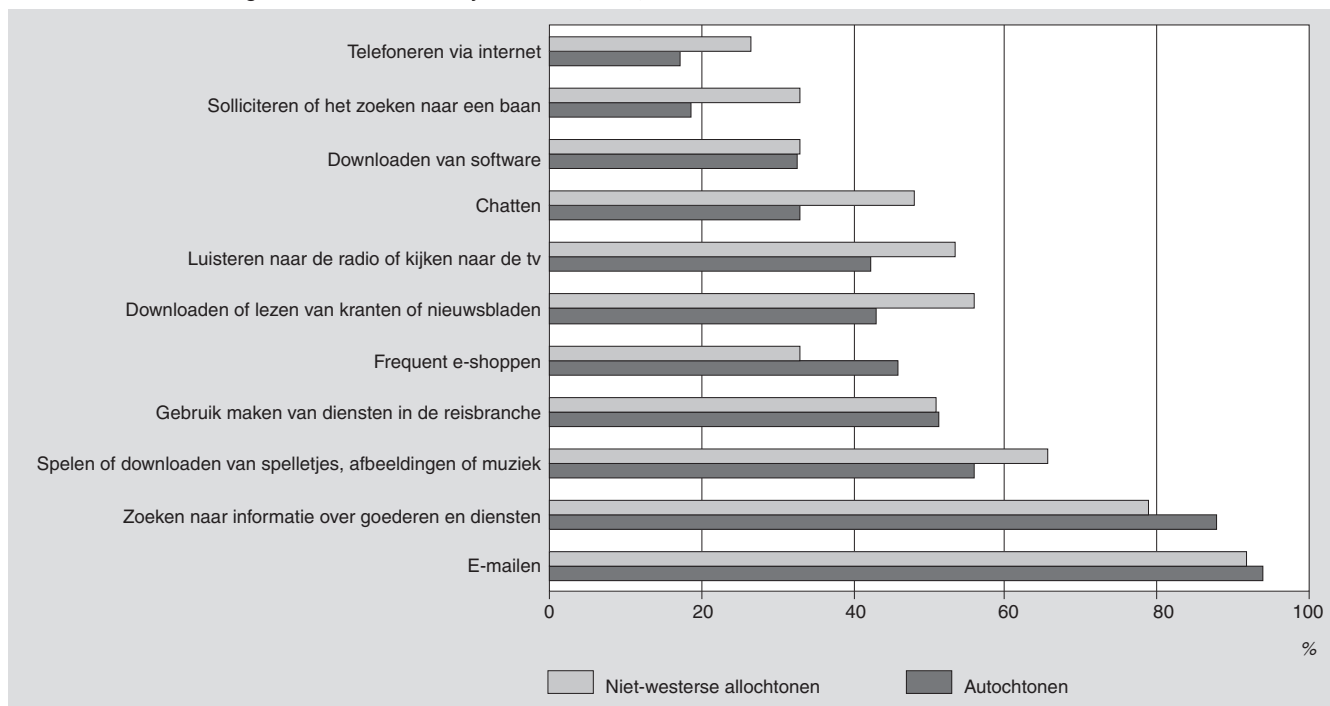
Niet-westerse allochtonen gebruiken internet vaker om de krant te lezen, naar de tv te kijken en naar de radio te luisteren dan autochtonen. Ook is bij hen het aandeel dat chat en via internet telefoneert groter. Autochtonen op hun beurt gebruiken internet weer meer om te bankieren of te shoppen. E-mailen, online reizen boeken en software downloaden zijn bij beide herkomstgroepen even populair.

Over het algemeen gebruiken mannen meer het internet dan vrouwen. Ze downloaden vooral vaker software, spelletjes, muziek en films dan vrouwen. Vrouwen maken meer online gebruik van de aangeboden diensten in de reisbranche en gebruiken bovendien internetten ze vaker om te zoeken naar een baan of om te solliciteren. In het algemeen zijn de verschillen tussen autochtone- en niet-westerse allochtone mannen klein, enige procentpunten maximaal. Dat geldt ook voor de vrouwen.

Relatief hoog online mediagebruik bij niet-westerse internetgebruikers

Van de niet-westerse allochtonen leest 56 procent online de krant, tegenover 43 procent van de autochtonen. Dit verschil doet zich bij alle onderscheiden leeftijdsgroepen voor, maar is het grootst bij de 45- tot 65-jarigen. Zowel bij niet-westerse allochtonen als bij autochtonen is het aandeel dat online de krant leest groter bij de 25- tot 65-jarigen dan bij de jongeren (15 tot 25 jaar) en ouderen (65 tot 75 jaar).

5. Activiteiten van internetgebruikers¹⁾ van 12 tot 75 jaar naar herkomst, 2005/2009

¹⁾ Met internetgebruik in de drie maanden voorafgaand aan het CBS-onderzoek.

Niet-westerse allochtonen maken ook veel vaker gebruik van internet om naar de radio te luisteren of naar de tv te kijken dan autochtonen (54 procent versus 42 procent). Evenals bij het online lezen van de krant is het verschil weer het grootst bij de 45- tot 65-jarigen. Het leeftijdspatroon is echter anders: het aandeel dat via internet naar de radio luistert of naar de tv kijkt is het grootst bij jongeren en neemt af met de leeftijd. Onder jongeren is ook het verschil tussen de herkomstgroepen het kleinst.

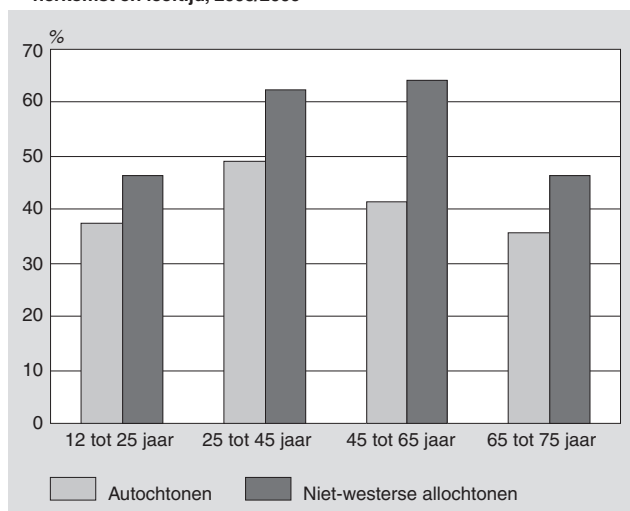
Telebankieren vooral populair bij de 25- tot 65-jarigen

Telebankieren heeft vanaf 2005 een hoge vlucht genomen.

Het aandeel Nederlanders dat online bankierde, steeg van 58 procent in 2005 tot 78 procent in 2009. Op basis van het samengevoegde bestand 2005/2009 bedroeg het gemiddelde aandeel autochtone internetgebruikers dat telebankierde ruim 71 procent. Bij niet-westerse allochtonen was dit aandeel bijna 10 procentpunten lager.

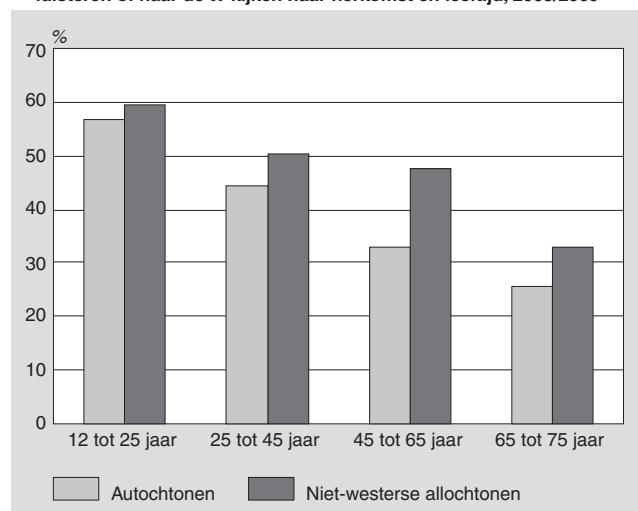
Opvallend is de overeenkomst in het leeftijdspatroon bij beide herkomstgroepen: jongeren van 12 tot 25 jaar en ouderen van 65 tot 75 jaar telebankieren veel minder dan de 25- tot 65-jarigen. In de leeftijdsgroep 45 tot 65 jaar is er nauwelijks onderscheid in het aandeel dat via internet zijn bankzaken regelt. Dit ligt bij beide groepen iets boven de 70 procent. Bij de ouderen is het verschil tussen autochto-

6. Internetgebruikers¹⁾ van 12 tot 75 jaar die online de krant lezen naar herkomst en leeftijd, 2005/2009

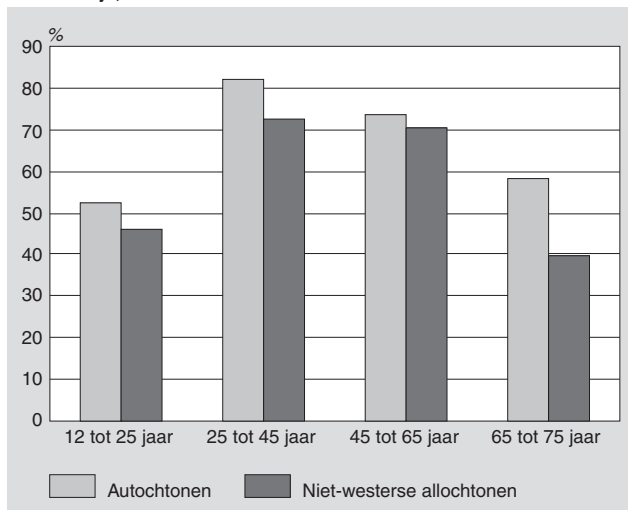
¹⁾ Met internetgebruik in de drie maanden voorafgaand aan het CBS-onderzoek.

7. Internetgebruikers¹⁾ van 12 tot 75 jaar die online naar de radio luisteren of naar de tv kijken naar herkomst en leeftijd, 2005/2009

¹⁾ Met internetgebruik in de drie maanden voorafgaand aan het CBS-onderzoek.

8. Internetgebruikers¹⁾ van 12 tot 75 jaar die telebankieren naar herkomst en leeftijd, 2005/2009

¹⁾ Met internetgebruik in de drie maanden voorafgaand aan het CBS-onderzoek.

nen en niet-westerse allochtonen het grootst, namelijk 18 procentpunten.

Autochtonen winkelen veel vaker online dan niet-westerse allochtonen

Naast telebankieren is ook online winkelen in 2005–2009 flink toegenomen. Over deze periode bedraagt het gemiddeld aantal e-shoppers bijna 7,5 miljoen per jaar. Bij de frequente e-shoppers is dat gemiddelde aantal iets meer dan 5 miljoen personen.

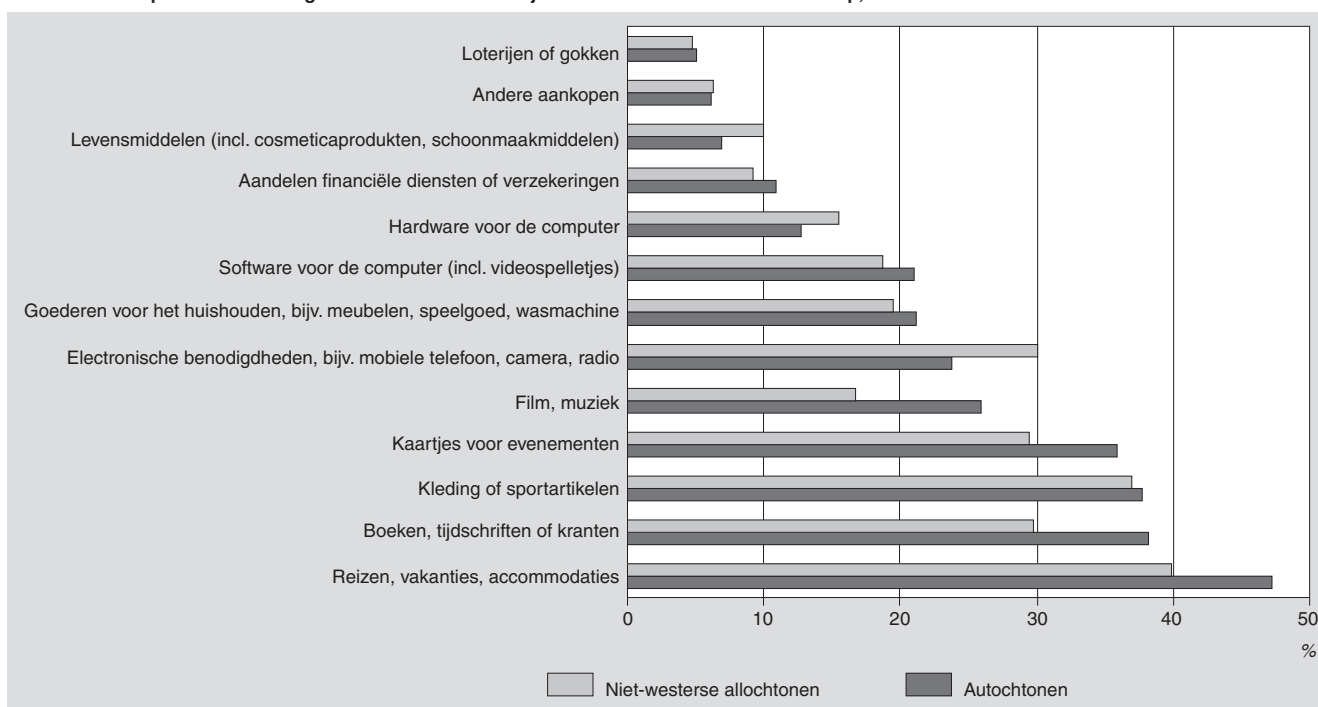
Autochtonen hebben bij het frequent e-shoppen een groter aandeel dan niet-westerse allochtonen, het verschil bedraagt 13 procentpunten. Het verschil blijkt het grootst bij de leeftijdsgroep van 25 tot 44 jaar.

Onder de frequente e-shoppers worden goederen of diensten zoals reizen en vakanties, boeken en tijdschriften, kaartjes voor evenementen en films en muziek vaker gekocht worden door autochtonen dan door niet-westerse allochtonen. De verschillen bedragen zo'n 8 procentpunten. Elektronische benodigdheden, hardware voor computers en levensmiddelen worden weer vaker aangeschaft door niet-westerse allochtonen. In het online kopen van software voor de computer, goederen voor het huishouden, aandelen en loterijen of gokken zijn er nauwelijks verschillen te constateren tussen de beide herkomstgroepen.

Drie kwart van niet-westerse e-shoppers koopt spullen uit Nederland

Van de autochtone onlineshoppers kopen zeven op de tien goederen afkomstig uit Nederland, bij twee op de tien gaat het om spullen uit andere landen van de Europese gemeenschap en bij een op de tien personen om goederen uit andere landen van de wereld. Bij de niet-westerse allochtonen kopen drie op de vier personen goederen afkomstig uit Nederland, een op de tien schaft goederen uit Europa aan en bij 15 procent betreft het goederen uit andere landen van de wereld. Opvallend is dat er nauwelijks niet-westerse allochtone vrouwen zijn die online shoppen om goederen te kopen uit andere landen van de wereld. Voor de rest zijn er niet veel verschillen tussen mannen en vrouwen bij de twee herkomstgroepen als het gaat om de herkomst van online goederen.

9. Online aankopen door internetgebruikers¹⁾ van 12 tot 75 jaar naar herkomst en soort aankoop, 2005/2009

¹⁾ Met online aankopen in de drie maanden voorafgaand aan het CBS-onderzoek.

Technische toelichting

Onderzoek ICT-gebruik bij huishoudens en personen

In 2005 is het CBS gestart met de uitvoering van het onderzoek ICT-gebruik bij huishoudens en personen. Dit onderzoek wordt op basis van een Europese verordening uitgevoerd in opdracht van Eurostat. Het voornaamste doel is het leveren van internationaal vergelijkbare gegevens op het terrein van informatie- en communicatietechnologie.

Het onderzoek wordt uitgevoerd met behulp van Computer Assisted Telephone Interviewing (CATI). Daarvoor worden jaarlijks in de maanden april en mei ca. 7 duizend respondenten benaderd. De respons varieert tussen de 65 en 70 procent waardoor van ongeveer 4,4 duizend personen in de leeftijd van 12 tot 75 jaar gegevens beschikbaar komen. De vragenlijst bestaat uit een aantal vaste thema's zoals de doelvariabelen over de toegang tot een computer en internet en het computer- en internetgebruik en de achtergrondgegevens zoals geslacht, leeftijd, opleiding, werkkring en beroep. Bij de vaste kernvragen worden, jaarlijks wisselend, extra vragen opgenomen die meer gegevens aan de betreffende doelvariabele toevoegen. Alle uitkomsten hebben betrekking op personen binnen particuliere huishoudens van 12 tot 75 jaar.

Respons en nonrespons

In 2009 bedroeg de door herweging gecorrigeerde respons voor autochtonen 87,1 procent tegen 79,6 procent van de bruto steekproef. Bij westerse allochtonen bedragen die aandelen respectievelijk 7,6 en 9,3 procent en bij de niet-westerse allochtonen 5,3 en 11,1 procent. Dat betekent dat vooral de niet-westerse allochtonen ondervertegenwoordigd zijn. Deze ondervertegenwoordiging wordt mede veroorzaakt doordat de steekproef getrokken wordt uit (veelal

vaste telefoonnummers en deze komen bij niet-westerse allochtonen minder voor dan bij de andere twee herkomstgroepen. Eerder is onderzocht of opname van de variabele herkomst in het weegprogramma de cijfers positief zou beïnvloeden. Door de grote samenhang met leeftijd bleek dat niet het geval.

Door samenvoeging van de vijf jaarbestanden is het mogelijk om de cijfers voor de herkomstgroepen verder naar achtergrondkenmerken zoals leeftijd en geslacht op te splitsen. Omdat het om een steekproefonderzoek gaat, zijn er marges op de cijfers.

Multipele Classificatie Analyse

Multipele Classificatie Analyse (MCA) is een op variantie-analyse gebaseerde techniek waarmee de samenhang of correlatie van (persoons)kenmerken met een doelvariabele wordt vastgesteld. Daardoor is het mogelijk om voor samenhang tussen achtergrondvariabelen te corrigeren. Zo is bijvoorbeeld onderzocht of bij diverse internetactiviteiten leeftijd, geslacht en herkomst samenhangen. De eta (in de diverse staten geeft de bruto correlatie vóór controle van de samenhang met andere kenmerken aan en de beta geeft de netto samenhang ná controle weer. Deze maten kunnen verschillen van 0 (geen samenhang) tot 1 (perfecte samenhang). Tot slot wordt getoetst of de gevonden correlaties statistisch significant zijn, dat wil zeggen dat met 95% betrouwbaarheid gezegd kan worden dat de gevonden correlaties niet op toeval berusten. In het genoemde voorbeeld blijkt de eta en de beta nauwelijks te verschillen van 0 en is op basis daarvan niet gecorrigeerd voor samenhang tussen de achtergrondvariabelen.

Literatuur

CBS (2009) *De digitale economie 2009*, Den Haag/Heerlen.

Tabel 1
Internetdiversiteit en internetvaardigheid personen van 12 tot 75 jaar, naar herkomst en leeftijd, 2005–2009¹⁾

	Totaal	12 tot 25 jaar	25 tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	65 jaar tot 75 jaar
Autochtonen					
	%				
<i>Aantal internetactiviteiten per persoon</i>					
1 activiteit	3	2	2	4	9
2 activiteiten	5	6	4	6	11
3 activiteiten	9	10	6	10	11
4 activiteiten	12	14	9	13	18
5 activiteiten	15	15	14	16	15
6 activiteiten	16	16	16	16	15
7 activiteiten	16	14	18	16	11
8 activiteiten	14	11	17	12	8
9 activiteiten	8	8	10	6	2
10 activiteiten	3	3	4	1	0
<i>Internetvaardigheid</i>					
Geen vaardigheid	2	1	1	2	7
Weinig vaardigheid	47	23	45	62	72
Doorsnee vaardigheid	38	48	41	30	20
Veel vaardigheid	14	29	14	5	1
Westerse allochtonen					
<i>Aantal internetactiviteiten per persoon</i>					
1 activiteit	3	1	2	5	9
2 activiteiten	5	4	3	7	12
3 activiteiten	8	14	4	10	12
4 activiteiten	12	14	12	12	14
5 activiteiten	12	14	10	13	13
6 activiteiten	15	15	14	15	21
7 activiteiten	17	16	21	16	9
8 activiteiten	15	14	18	13	10
9 activiteiten	8	7	11	7	1
10 activiteiten	3	1	5	3	0
<i>Internetvaardigheid</i>					
Geen vaardigheid	2	0	2	3	4
Weinig vaardigheid	43	22	38	55	76
Doorsnee vaardigheid	40	50	42	37	18
Veel vaardigheid	14	28	18	5	2
Niet-westerse allochtonen					
<i>Aantal internetactiviteiten per persoon</i>					
1 activiteit	2	1	2	5	40
2 activiteiten	5	5	5	4	14
3 activiteiten	8	8	7	12	0
4 activiteiten	11	13	10	8	0
5 activiteiten	15	17	13	14	8
6 activiteiten	15	13	16	17	0
7 activiteiten	16	17	17	12	30
8 activiteiten	16	15	17	17	0
9 activiteiten	8	8	9	8	8
10 activiteiten	4	3	5	2	0
<i>Internetvaardigheid</i>					
Geen vaardigheid	3	1	4	5	40
Weinig vaardigheid	35	23	40	60	38
Doorsnee vaardigheid	41	49	38	27	22
Veel vaardigheid	21	28	19	8	0

¹⁾ Personen van 12 tot 75 jaar met internetgebruik die in de 3 maanden voorafgaand aan het onderzoek internetactiviteiten hebben uitgevoerd.

Tabel 2
Internetactiviteiten, personen van 12 tot 75 jaar, naar herkomst en leeftijd, 2005–2009 ¹⁾

	Totaal	12 tot 25 jaar	25 tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	65 jaar tot 75 jaar
	%				
Autochtonen					
E-mailen	94	94	96	93	91
Telefoneren via internet	13	17	14	11	10
Chatten	35	72	32	16	9
Zoeken naar informatie over goederen en diensten	89	82	94	91	81
Spelen of downloaden van spelletjes, afbeeldingen of muziek	44	68	44	29	25
Gebruik maken van diensten in de reisbranche	51	36	55	58	49
Downloaden of lezen van kranten of nieuwsbladen	45	46	50	41	34
Downloaden van software	34	41	36	29	20
Luisteren naar de radio of kijken naar de TV	41	54	42	31	23
Frequent e-shoppen	47	36	58	44	24
Solliciteren of het zoeken naar een baan	22	25	28	16	5
Westerse allochtonen					
E-mailen	95	96	97	94	95
Telefoneren via internet	16	21	17	13	13
Chatten	34	76	31	20	5
Zoeken naar informatie over goederen en diensten	89	84	93	87	78
Spelen of downloaden van spelletjes, afbeeldingen of muziek	41	65	44	27	17
Gebruik maken van diensten in de reisbranche	59	44	63	63	52
Downloaden of lezen van kranten of nieuwsbladen	49	50	55	42	39
Downloaden van software	36	48	40	26	25
Luisteren naar de radio of kijken naar de TV	41	60	43	32	19
Frequent e-shoppen	48	36	57	47	29
Solliciteren of het zoeken naar een baan	25	30	30	17	10
Niet-westerse allochtonen					
E-mailen	93	96	91	91	86
Telefoneren via internet	22	26	20	15	30
Chatten	55	79	41	30	0
Zoeken naar informatie over goederen en diensten	80	78	85	71	60
Spelen of downloaden van spelletjes, afbeeldingen of muziek	52	68	43	34	30
Gebruik maken van diensten in de reisbranche	51	37	58	68	46
Downloaden of lezen van kranten of nieuwsbladen	60	56	63	62	38
Downloaden van software	38	46	35	26	22
Luisteren naar de radio of kijken naar de TV	55	61	52	49	22
Frequent e-shoppen	33	32	34	36	16
Solliciteren of het zoeken naar een baan	35	37	38	22	8

¹⁾ Personen van 12 tot 75 jaar met internetgebruik die in de 3 maanden voorafgaand aan het onderzoek internetactiviteiten hebben uitgevoerd.

Tabel 3
Online aankopen, personen van 12 tot 75 jaar, naar herkomst en leeftijd, 2005–2009 ¹⁾

	Totaal	12 tot 25 jaar	25 tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	65 jaar tot 75 jaar
	%				
Autochtonen					
Reizen, vakanties, accommodaties	47	32	48	54	50
Boeken, tijdschriften of kranten	38	31	39	40	34
Kleding of sport artikelen	37	41	42	28	17
Kaartjes voor evenementen	36	31	38	35	25
Film, muziek	26	28	26	24	13
Elektronische benodigdheden, bijv mobiele telefoon, camera, radio, etc	23	26	23	22	24
Goederen voor het huishouden bijv. meubelen, speelgoed, wasmachine etc	21	10	25	20	15
Software voor de computer (incl. videospelletjes)	22	19	21	25	21
Hardware voor de computer	13	11	13	13	8
Aandelen, financiële diensten of verzekeringen	11	7	11	12	16
Levensmiddelen (incl. cosmetica producten, schoonmaakmiddelen)	7	6	7	7	4
Andere aankopen	6	5	6	8	5
Loterijen of gokken	5	5	4	7	3
Westerse allochtonen					
Reizen, vakanties, accommodaties	52	31	53	59	69
Boeken, tijdschriften of kranten	38	33	34	44	34
Kleding of sport artikelen	33	34	37	27	17
Kaartjes voor evenementen	36	44	36	33	26
Film, muziek	25	27	29	21	8
Elektronische benodigdheden, bijv mobiele telefoon, camera, radio, etc	26	32	27	23	6
Goederen voor het huishouden bijv. meubelen, speelgoed, wasmachine etc	22	9	27	22	12
Software voor de computer (incl. videospelletjes)	23	16	25	23	30
Hardware voor de computer	15	19	12	16	29
Aandelen, financiële diensten of verzekeringen	13	8	15	11	12
Levensmiddelen (incl. cosmetica producten, schoonmaakmiddelen)	11	13	13	9	10
Andere aankopen	3	3	3	3	7
Loterijen of gokken	6	5	5	6	8
Niet-westerse allochtonen					
Reizen, vakanties, accommodaties	41	34	47	46	.
Boeken, tijdschriften of kranten	31	24	34	42	.
Kleding of sport artikelen	37	39	36	35	.
Kaartjes voor evenementen	29	28	29	34	.
Film, muziek	17	16	20	11	.
Elektronische benodigdheden, bijv mobiele telefoon, camera, radio, etc	29	35	25	23	.
Goederen voor het huishouden bijv. meubelen, speelgoed, wasmachine etc	18	8	26	22	.
Software voor de computer (incl. videospelletjes)	19	15	21	24	.
Hardware voor de computer	15	19	13	10	.
Aandelen, financiële diensten of verzekeringen	12	8	15	12	.
Levensmiddelen (incl. cosmetica producten, schoonmaakmiddelen)	13	21	8	6	.
Andere aankopen	7	10	6	5	.
Loterijen of gokken	5	4	8	0	.

¹⁾ Internetgebruikers die in de 3 maanden voorafgaand aan het onderzoek onlineaankopen hebben gedaan.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsparticipatie

Er wordt onderscheiden tussen de bruto- en de nettoarbeidsparticipatie.

- Brutoarbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
 - Nettoarbeidsparticipatie: het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
- Voor de Nederlandse situatie worden meestal gegevens gepresenteerd over de (beroeps)bevolking van 15–64 jaar.

Arbeidsjaar

Een maat voor het arbeidsvolume die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) in een jaar om te rekenen naar voltijdequivalenten (vte). Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op. Het voltijdequivalent van een baan van een werknemer wordt bepaald door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur te delen door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur die bij een voltijdbaan in de betreffende bedrijfstak behoort.

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kun-

nen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Deeltijdbaan

Baan waarbij zowel sprake is van een vaste arbeidsrelatie, als van een vast overeengekomen aantal uren lager dan het aantal uren behorend bij een volledige dag- en weektaak.

Gestandaardiseerd inkomen

Het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen is dus een maat voor de welvaart van een huishouden.

Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf.

Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon:

- Een autochtoon is een persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren.
- Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Ten tweede geeft het een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie:

- Een eerstegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.
- Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde is er een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaaleconomische en culturele situatie.

- Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan.
- Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Binnen de groep niet-westerse allochtonen worden zoveel mogelijk ook de vier grote doelgroepen van het minderhedenbeleid van de overheid onderscheiden, te weten de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen/Aruba.

Onderwijssoort

Een in de wet vastgelegd deel van het Nederlands onderwijsstelsel. Iedere onderwijssoort heeft zijn eigen onderwijsprogramma en meestal een vast aantal opleidingsjaren. Binnen het huidige Nederlands onderwijsstelsel zijn de belangrijkste onderwijssoorten:

1. Primair onderwijs:
 - Basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciaal basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciale scholen (basis- en voortgezet onderwijs).
2. Voortgezet onderwijs:
 - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; nominale duur: 4 jaar);
 - Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo; nominale duur: 5 jaar);
 - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo; nominale duur: 6 jaar);
 - Praktijkonderwijs.
3. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie:
 - Beroepsopleidende leerweg (bol; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Beroepsbegeleidende leerweg (bbl; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Basiseducatie;
 - Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo).
4. Hoger onderwijs:
 - Hoger beroepsonderwijs (hbo). Binnen het hoger beroepsonderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen associate degree-opleidingen (nominale duur 2 jaar) en bacheloropleidingen (nominale duur 4 jaar);
 - Wetenschappelijk onderwijs (wo). Binnen het wetenschappelijk onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen bacheloropleidingen (nominale duur 3 jaar) en masteropleidingen (nominale duur 1, 2 of 3 jaar);
 - Open Universiteit.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering

sociale voorzieningen (m.u.v. kinderbijslag).

Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen). Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

Startkwalificatie (onderwijs)

Het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren, of door te stromen naar vervolgonderwijs (hoger onderwijs). Het niveau hiervan is vastgesteld op een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo- niveau 2).

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vacaturegraad

Het aantal vacatures als percentage van het aantal banen van werknemers.

Voltijdbaan

Baan van een werknemer waarbij sprake is van een vaste arbeidsrelatie en van een volledige dag- en weektaak.

Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong)

Wettelijke voorziening in de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van mensen die geen aanspraak kunnen maken op de WAO omdat er geen arbeidsverleden is opgebouwd. Dit zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn op de

dag dat zij 17 jaar worden of na hun 17e jaar arbeidsongeschikt worden En een opleiding/studie volgen.

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)

Wet die als doel heeft om personen in loondienst te verzekeren van een loonvervangende uitkering bij langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan een jaar).

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezeten en niet-ingezeten personen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeurs van NV's en BV's).

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps-en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen

Allochtonen

Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4e kw. 2005
Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland	1e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2005
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007

Arbeidsomstandigheden

Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4e kw. 2005
Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1e kw. 2007
Verzorgende beroepen fysiek en psychisch zwaar belastend	4e kw. 2008
Autonoom kunnen werken en steun van collega's en leidinggevenden leidt tot minder ziekteverzuim	2e kw. 2009
Lichamelijke belasting op het werk en ziekteverzuim	2e kw. 2010

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Overwerken in Nederland	3e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2005
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1e kw. 2007
Vervroegde uitstroom en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden	3e kw. 2007

Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Arbeidsmarktmobiliteit van ouderen	1e kw. 2008
Grotere vraag naar personeel op elk niveau	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
De uitstroombparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van jongeren	3e kw. 2008
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Mannen geven veel vaker leiding dan vrouwen	4e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen	2e kw. 2009
Sterke groei zelfstandigen zonder personeel	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Arbeidsparticipatie van vrouwen: een vergelijking naar opleidingsniveau, leeftijd en herkomst	4e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Aantal uitzendkrachten fors gedaald	2e kw. 2010
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010

ICT

Sterke samenhang tussen beroep en computer- en internetvaardigheden	4e kw. 2009
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010

Inkomen

Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Inkomenseffecten van uittrekking	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3e kw. 2005
Inkomensdynamiek 2001–2004	2e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
De ongelijkheid van inkomens in Nederland	3e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Krappe beurs als erfenis?	3e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Het effect van herverdeling op inkomensongelijkheid	1e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2009
Belasting- en inkomensregelingen voor gezinnen met minderjarige kinderen	2e kw. 2009
Is armoede erfelijk?	2e kw. 2009
Steeds minder ontvangers ‘aanrechtssubsidie’	3e kw. 2009
De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
De inkomenssituatie van alleenstaande moeders: trends en dynamiek	4e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen	1e kw. 2010
Vermogensverdeling en vermogenspositie huishoudens	2e kw. 2010
Ontwikkelingen in de economische zelfstandigheid van vrouwen	2e kw. 2010

Internationaal

International sourcing door bedrijven in Denemarken, Finland, Nederland en Noorwegen	3e kw. 2008
Werkloosheid in de Europese Unie	3e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010

Lonen

Turkse werknemers niet minder betaald	1e kw. 2005
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997–2002	2e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Cao-lonen 2006, de definitieve gegevens	3e kw. 2007
Cao-lonen 2007, de definitieve gegevens	3e kw. 2008
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens	3e kw. 2009

Macro-economisch

Helpt economische groei in 1995–2007 door toename productiviteit	2e kw. 2009
Overwaarde en koerswinsten waren jarenlang bron voor extra consumptie door huishoudens	4e kw. 2009

Onderwijs

Het niet bekostigde onderwijs	3e kw. 2005
Instream en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4e kw. 2005
Het middelbaar beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3e kw. 2006
Deelname aan post-initiëel onderwijs, 1995–2005	4e kw. 2006
Jongeren steeds langer op school	1e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten	4e kw. 2007
Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	2e kw. 2008
Van mbo en havo naar hbo	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Jongeren leren langer door	1e kw. 2009
Deelname aan cursussen voor het werk hangt vooral samen met het opleidingsniveau	2e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Studievoortgang in het voortgezet onderwijs	4e kw. 2009
Thuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar Beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Een leven lang leren met cursussen en lange opleidingen	2e kw. 2010

Regionaal

Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
--	-------------

Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Op veel terreinen verbeteringen in de aandachtswijken	1e kw. 2010

Sociaaleconomische dynamiek

Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
De uitstroombparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Meerdere keren zonder werk	1e kw. 2009
Werkherhvatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Wie volgen een re-integratietraject?	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Duur van uitkeringsituaties	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Herinstroom in werkloosheids- of bijstandsuitkering	1e kw. 2010
Baanvindduren, hoe snel vinden werklozen een baan?	2e kw. 2010

Sociale zekerheid

Inkomenseffecten van uittreding	1e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	4e kw. 2005
Een nieuwe start, of niet?	1e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2e kw. 2007
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Personen met een uitkering	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
De Werkloosheidswet: uitkeringen en uitgaven	1e kw. 2009
Jonge nabestaanden en het Anw-gebruik in Nederland	4e kw. 2009
Duur van uitkeringsituaties	4e kw. 2009

Vakbonden en werkstakingen

Werkstakingen 1900–2004	1e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1e kw. 2007
Het aantal vakbondsleden	1e kw. 2008

Vacatures

Groei vacatures herstelt in 2004	3e kw. 2005
Verdergaande groei vacatures	2e kw. 2006

Verdere toename vacatures in 2006	3e kw. 2007
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Aantal vacatures naar recordhoogte in 2007	3e kw. 2008
<i>Vergrijzing</i>	
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Vergrijzing van bedrijfstakken en beroepen	3e kw. 2008
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010
<i>Veiligheid</i>	
Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1e kw. 2007
<i>Werkgelegenheid</i>	
Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Aantal ontslagaanvragen in 2007 bijna gehalveerd	2e kw. 2008
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	2e kw. 2010
<i>Woon-werkverkeer</i>	
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4e kw. 2005
<i>Zorg en arbeid</i>	
Ouderschapsverlof	1e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3e kw. 2006
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007

Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt
Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken

1e kw. 2008
4e kw. 2008
1e kw. 2010

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang 'Thema's', in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht'. Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

The screenshot shows the CBS website homepage. At the top left is the CBS logo and the text 'Centraal Bureau voor de Statistiek'. To the right are links for 'English | Contact | Help | Sitemap' and a search bar with a 'Zoek' button. Below this is a horizontal navigation bar with links for 'Home | Thema's | Cijfers | Publicaties | Methoden | Informatie voor | Over het CBS'. The main content area features a large blue-tinted banner image with a text box that reads: 'Ik behoor tot een van de 120 duizend huishoudens die langdurig moeten rondkomen van een inkomen op of onder het sociaal minimum.' Below the banner are several sections: 'Nieuw' with a list of recent news items dated from 28-04-2010 to 07-05-2010; 'Kerncijfers' with tabs for 'Prijzen', 'Arbeid', 'Groei', and 'Vertrouwen', and a line graph titled 'Inflatie' showing data from January 2004 to March 2010; and 'Ken je cijfers' with a text-based question: 'In 2009 werden 19 duizend woningen aan de woningvoorraad onttrokken door bijvoorbeeld sloop, brand of verbouw. Welke provincie telde de minste onttrekkingen?'. On the right side, there are four vertical tiles with images and titles: 'STATLINE CBS DATABANK', 'CBS IN UW BUURT', 'CBS VOOR UW BEDRIJF', and 'WERKEN BIJ HET CBS'.

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes rechtsboven kunt u

deze tabel opslaan of printen. Door te klikken op de button 'pas gegevens aan' kunt u de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

Figuur 2

Figuur 3

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen

of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine. Ook zijn sommige gegevens beschikbaar via de kaart van Nederland.

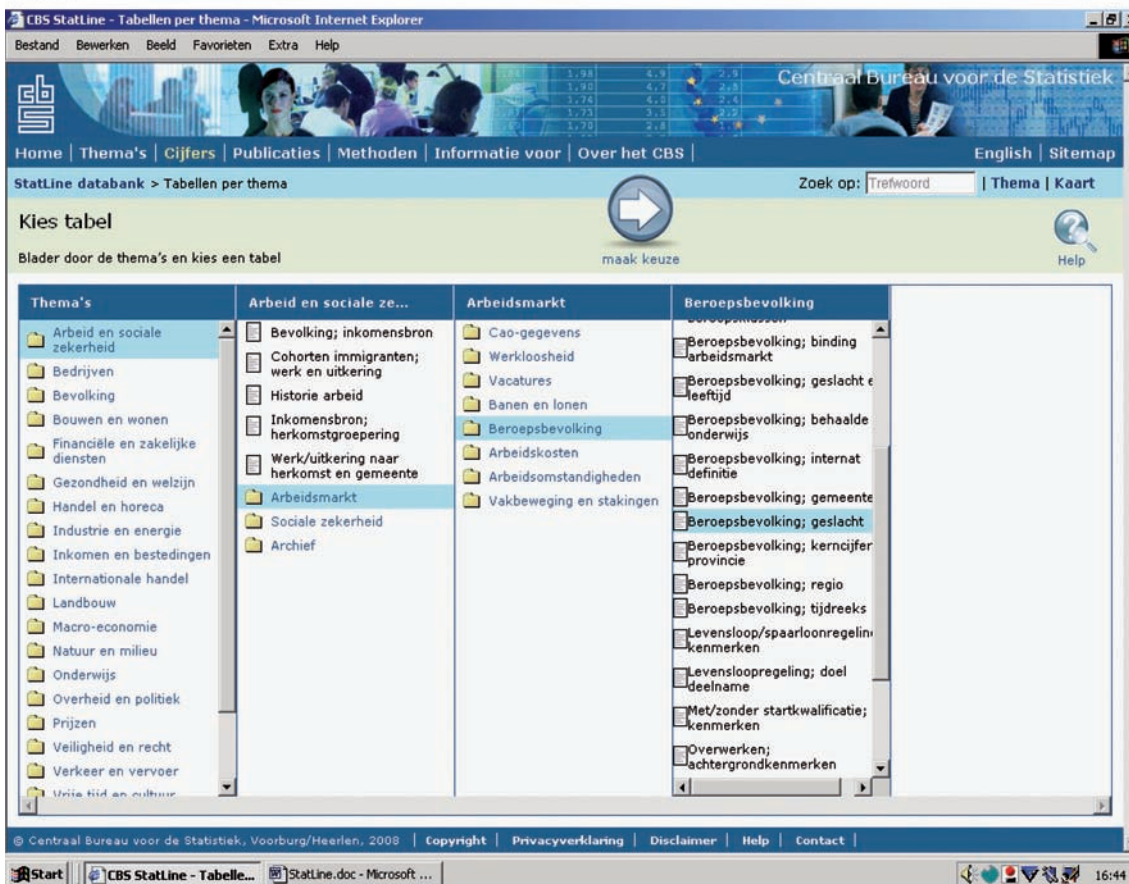
Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Één manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U kunt dan direct naar StatLine gaan, maar ook kiezen voor meer informatie over StatLine of voor een demonstratie over het gebruik van StatLine. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoek' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'thema', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. Ook hier kunt u snel gegevens over sociaaleconomische onderwerpen vinden bij 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Door op de themamappen te klikken, krijgt u de onderliggende mappen en tabellen te zien.

Figuur 4

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking; geslacht' aangeklikt. Helemaal links van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. Rechts hiervan zijn de bovenliggende gele mappen 'Arbeidsmarkt' en 'Beroepsbevolking' te zien waarin deze tabel zich bevindt. Door te klikken op de button 'maak keuze' komt u in de tabel zelf terecht. Aan de linkerkant van het scherm wordt dan getoond welke onderwerpen u kunt kiezen (*figuur 5*).

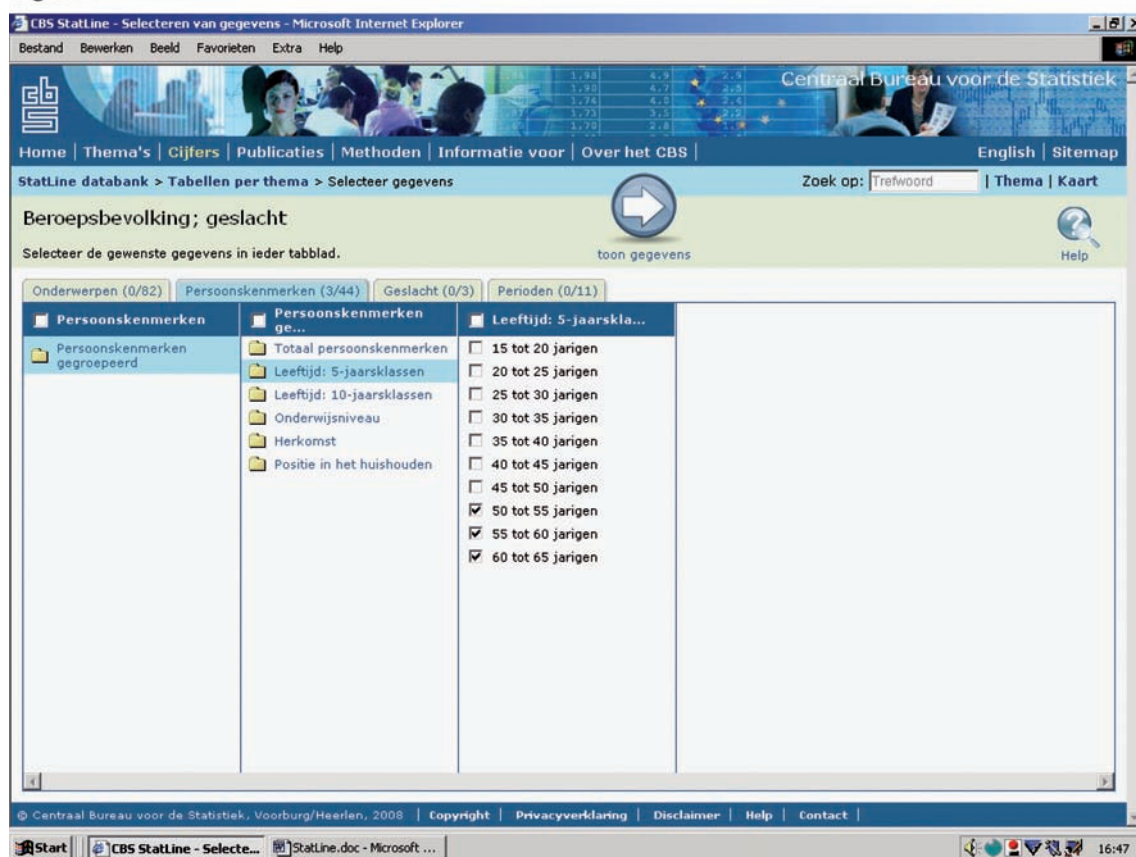
Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'toon gegevens' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Maakt u geen selectie dan krijgt u een standaardselectie te zien. De inhoud van de getoonde tabel is makkelijk aan te passen door te klikken op de button 'pas gegevens aan'. Ook kunt u de presentatie van de tabel veranderen door te klikken op de pijltjes. Uiteraard kunt u de tabel afdrukken of opslaan.

Welke sociaaleconomische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaaleconomische onderwerpen. De meeste vindt u onder 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Over arbeid en sociale zekerheid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim. Onder inkomen en bestedingen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie' en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Per thema is er verder ook een archiefmap voor de afgesloten reeksen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Figuur 5

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaaleconomisch terrein

Nederland langs de Europese meetlat

In deze publicatie wordt Nederland voor een aantal onderwerpen vergeleken met de andere EU-lidstaten. Hoe doet Nederland het in vergelijking met andere EU-landen? Waar in lopen we voorop? Op welk gebied zitten we in de achterhoede, of zijn we een 'gemiddelde lidstaat'? Een publicatie bedoeld voor iedereen die wil weten hoe Nederland er nu werkelijk voor staat binnen Europa.

ISBN: 978-90-357-1637-7. Kengetal: A-312.

Prijs: □ 3,10 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De digitale economie 2009

Nederlanders hebben steeds meer ICT-vaardigheden en gebruiken in toenemende mate mobiel internet. Verder verdringt de laptop de desktop uit de huishoudens en hebben scholen steeds meer pc's met internet. Dit zijn slechts enkele feiten uit de publicatie 'De digitale economie 2009'. Het boek bevat nog veel meer informatie over het gebruik van ICT door personen, bedrijven en in de publieke sector.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1580-6. Kengetal: P-34.

Prijs: □ 35 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarboek onderwijs in cijfers 2009 (2^e editie)

Het jaarboek onderwijs in cijfers 2009 (2e editie) geeft informatie over aantallen leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven. Daarnaast wordt in deze editie onder andere extra aandacht besteed aan het opleidingsniveau van de bevolking in relatie tot de positie op de arbeidsmarkt, de uitgaven per geslaagde leerling en het internationale primair en voortgezet onderwijs.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1541-7. Kengetal: F-162.

Prijs: □ 39,70 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009

Is de kans op armoede in Nederland toe- of afgenomen? Welke groepen lopen de meeste kans op (langdurige) armoede? Hoeveel kinderen leven in huishoudens met kans op armoede? De antwoorden op deze en aanverwante vragen zijn terug te vinden in Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009. In deze publicatie wordt op hoofdpunten verslag gedaan van de meest recente ontwikkelingen op het gebied van armoede.

ISBN: 978-90-357-1601-8. Kengetal: V-51.

Prijs: □ 10,20 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse economie 2008

In de reeks De Nederlandse economie geeft het Centraal Bureau voor de Statistiek elk jaar de stand van zaken op het terrein van onder meer de productie, investeringen, handel, consumptie, inflatie en de arbeidsmarkt. Verder wordt door middel van thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse economie richt zich op economisch analisten, beleidsmakers, politici, journalisten en studenten.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2038-1. Kengetal: P-19.

Prijs: □ 16,85 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Emancipatiemonitor 2008

Dit is de vijfde editie van de Emancipatiemonitor. In deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, worden de meest recente cijfers over de stand van zaken van het emancipatieproces gepresenteerd. Aandacht wordt er onder meer besteed aan de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname van vrouwen, de combinatie van arbeid en zorg, de economische zelfstandigheid van vrouwen, de doorstroming van vrouwen naar hogere functies en geweld tegen vrouwen. Ook bevat deze monitor een nieuwe hoofdstuk over gezondheid. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS in opdracht van het ministerie van OCW.

Tweejaarlijks. ISBN: 978 90 377 0406.

Prijs: □ 22,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Armoedebericht 2008

Het Armoedebericht 2008 bevat de meest actuele gegevens over armoede in Nederland, verzameld en geanalyseerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Het rapport brengt armoede in kaart op basis van de inkomenshoogte, de armoededuur, betalingsachterstanden en financiële beperkingen, en het oordeel van huishoudens over de eigen financiële situatie. In een speciale bijdrage van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting wordt de minimumvoorbeeldbegroting toegelicht.

Tweejaarlijks. ISBN: 978-90-357-2117-3. Kengetal: V-55.

Prijs: □ 10,70. (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarboek onderwijs in cijfers 2009

Dit is de elfde editie van het Jaarboek onderwijs in cijfers, met daarin de meest actuele cijfers over onderwijs van het CBS. Naast de vaste informatie over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven wordt een aantal thema's speciaal belicht. In deze editie is er onder meer aandacht voor het opleidingsniveau van de bevolking en komen de kansen op de arbeidsmarkt aan bod van afgestudeerden van het middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en gepromoveerden. Wat heeft een leerling of student nu eigenlijk aan het diploma dat hij of zij heeft behaald? Het Jaarboek bevat bovendien een apart tabellengedeelte.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1519-6. Kengetal: F-162.

Prijs: □ 38,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Samenleving 2008

Sociale en economische ontwikkelingen op wereldschaal en Europees niveau hebben hun uitwerking op de samenstelling van de bevolking, de werkgelegenheid, de rol van het onderwijs, de aard van de uitkeringen en ga zo maar door. Toch is de eigen leefomgeving, de wijk of buurt waarin we wonen, veelal het perspectief van waaruit we die samenleving in al zijn aspecten ervaren. In De Nederlandse samenleving 2008 staat het perspectief van de burger centraal. Op vele maatschappelijke terreinen beschrijft het boek de actuele trends of geeft inzicht in de structuur en biedt zo een samenhangend beeld van onze samenleving op dit moment.

ISBN: 978-90-357-0554-9. Kengetal: A-314.

Prijs: □ 32,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarrapport Integratie 2008

Op welke gebieden komen allochtonen en autochtonen dichter bij elkaar? Waar blijven achterstanden bestaan? Welke factoren spelen hierbij een rol? Dit Jaarrapport Integratie 2008 is een bron van informatie over de feitelijke stand van zaken in de maatschappelijke integratieprocessen. Het kan een belangrijk hulpmiddel zijn voor iedereen die actief is op het beleidsterrein Integratie of inhoudelijk geïnteresseerd is in de ontwikkeling van de integratie van allochtone bevolkingsgroepen.

ISBN: 978-90-357-2057-2. Kengetal: B-61.

Prijs: □ 55,70. (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelin-

gen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

ISSN: 1571-0998. Kengetal: B-15.

Kwartaal, □ 51,85 per jaar (incl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarrapport 2009 Landelijke Jeugdmonitor

Het jaarrapport 2009 van de Landelijke Jeugdmonitor geeft een breed overzicht van hoe Nederlandse jongeren van 0 tot 25 jaar leven. Deze situatie is beschreven vanuit zes invalshoeken: jongeren en gezin, gezondheid, onderwijs, maatschappelijke participatie, arbeidsmarkt en veiligheid. De inhoud is gebaseerd op cijfers die op de website www.landelijkejeugdmonitor.nl staan. Het jaarrapport 2009 is een gezamenlijke publicatie van Jeugd en Gezin en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Naast deze organisaties zijn ook de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Justitie betrokken bij de Landelijke Jeugdmonitor.

ISBN: 978-90-357-1357-4. Kengetal: G-93.

Prijs: □ 6,30 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Leven in Nederland 2009

De publicatie Leven in Nederland 2009 is ontstaan uit een samenwerking van het CBS en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Leven in Nederland 2009 bevat een grote hoeveelheid statistische gegevens op gemeentelijk niveau, die uitgebreid worden beschreven. De cijfers worden nader geïnterpreteerd in essays, die bovendien een blik werpen op de komende jaren.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers 2009

Een goed ondernemingsklimaat heeft een positieve invloed op economische groei. Bedrijven zijn en blijven – ook in tijden van recessie – de primaire bron voor welvaart. Beslissingen over waar te investeren worden door bedrijven in toenemende mate op mondiaal niveau genomen. Overheden van individuele landen stellen zich hierdoor vaker de vraag: Hoe concurrerend is mijn land eigenlijk voor zittende bedrijven en eventuele nieuwe bedrijvigheid? Deze publicatie beschrijft aan de hand van een honderdtal indicatoren de economische prestaties en het bijbehorende ondernemingsklimaat van twintig landen. De meeste aandacht gaat hierbij uiteraard uit naar de situatie in Nederland. Het CBS heeft de publicatie op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken samengesteld.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1889-0. Kengetal: I-74.

Prijs: □ 39,20 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale Rekeningen 2007

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtsstatistiek van de nationale economie. De begrippen en classificaties in de nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in internationale richtlijnen.

Jaarlijks, 262 blz. ISBN: 978-90-357-1709-1. Kengetal: P-2. Prijs: □ 47,40 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Internationaliseringsmonitor 2008

Globalisering is inmiddels een bekend en veelbesproken begrip geworden. Het is een proces dat zowel economische, technologische en sociale dimensies omvat en verschillende effecten op onze samenleving heeft. Om de maatschappelijke discussie over globalisering en de effecten van open grenzen op bijvoorbeeld economische groei, welvaart en innovatie goed te kunnen voeren, is actuele en bruikbare statistische informatie essentieel. De Internationaliseringsmonitor 2008 heeft als doel zulke informatie op een samenhangende manier te publiceren.

ISBN: 978-90-357-1977-4. Kengetal: M-20.

Prijs: □ 23,10 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch jaarboek 2009

Het Statistisch jaarboek verschaft u actuele cijfers over vrijwel alle aspecten van de Nederlandse samenleving. Het verschijningsmoment van het Statistisch jaarboek is afgestemd op de beschikbaarheid van de belangrijkste jaarcijfers over economische groei, prijzen, arbeidsmarkt en bevolking. De informatie is per thema gerangschikt en wordt voorafgegaan door een korte beschrijving van de actuele ontwikkeling per thema. De informatie in het Statistisch jaarboek vormt slechts een beperkte selectie uit de schat aan gegevens waarover het CBS beschikt. De Wegwijzer in het eerste hoofdstuk van het boek verschaft toegang daartoe. Vrijwel alle statistische uitkomsten en de meest actuele cijfers van het CBS zijn terug te vinden via de databank StatLine. Deze databank is gratis toegankelijk. Ook de opzet van deze databank is vergelijkbaar met de thema-indeling in dit boek.

Jaarlijks, 265 blz. ISBN: 978-90-357-1710-7. Kengetal A-26.

Prijs: □ 19,60 (excl. BTW, administratie- en verzendkosten).

Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en de Sdu Klantenservice.

International Sourcing; Moving Business Functions Abroad

In deze publicatie worden de resultaten besproken van een onderzoek naar international sourcing in Denemarken, Finland, Nederland, Noorwegen en Zweden. Onder sourcing wordt het geheel of gedeeltelijk verplaatsen van bedrijfsactiviteiten naar het buitenland verstaan, bijvoorbeeld verplaatsing van productie naar een lagelonenland of uitbesteding van ict. Aan de orde komen de mate waarin deze

verplaatsing plaatsvindt en om welke bedrijfsactiviteiten het gaat. Verder is er informatie over motieven van bedrijven voor sourcing, ondervonden belemmeringen, effecten en bestemmingsregio's. De publicatie is een coproductie van Nederland en de Scandinavische landen.

ISBN: 978-87-501-1695-0.

Prijs: □ 12 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- 09-11-2009 Kwart miljoen Oost-Europeanen in Nederland
- 04-11-2009 Consument leent minder makkelijk
- 04-11-2009 Opnieuw forse stijging WW-uitkeringen
- 02-11-2009 Minder werklozen snel aan de slag
- 02-11-2009 Niet-westerse allochtonen in het mbo verkiezen theorie boven praktijk
- 28-10-2009 Tweemaal zoveel mensen ontslagen door crisis
- 21-10-2009 Minder mensen van baan veranderd
- 14-10-2009 Vrouwen motor achter groeiende arbeidsdeelname ouderen
- 12-10-2009 Jongeren werken vaak 's avonds en in het weekend
- 05-10-2009 Verdere afname van de cao-loonstijging

30-09-2009	Onderwijsdeelname Nederlandse jeugd hoger dan gemiddeld in Europa	09-12-2009	Minder werkzekerheid voor flexwerkers
28-09-2009	65-jarige mannen hebben nog 11 gezonde levensjaren voor de boeg	07-12-2009	Bedrijfsleven geeft steeds meer uit aan onderwijs
28-09-2009	Groei aantal Oost-Europese werknemers komt tot stilstand	26-11-2009	Aantal WW-uitkeringen in Noord-Holland en Overijssel fors toegenomen
28-09-2009	Werkzame beroepsbevolking vergrijst verder	18-11-2009	Bedrijven met buitenlandse moeder hebben hogere arbeidsproductiviteit
23-09-2009	Organisatiegraad werknemers blijft dalen	18-11-2009	Ruim een op de drie werknemers wil doorwerken tot 65 jaar
09-09-2009	Groei bbp per inwoner vooral door stijging arbeidsproductiviteit	17-11-2009	Werkloosheid raakt ook allochtonen hard
09-09-2009	Bijna 19 duizend deeltijd-WW-uitkeringen	16-11-2009	Uitbreken economische crisis remt productiviteitsgroei
08-09-2009	Steeds meer AOW'ers naar het buitenland	11-11-2009	Milieu goed voor 109 duizend voltijdbanen
07-09-2009	Re-integratie-activiteiten spelen steeds grotere rol in sociale werkvoorziening	19-04-2010	Afname arbeidsongeschiktheidsuitkeringen tot stilstand gekomen
02-09-2009	Sterke groei zelfstandigen zonder personeel voorbij	15-04-2010	Weinig stakingsdagen in 2009
02-09-2009	Steeds minder vrouwen ontvangen 'aanrecht-subsidie'	12-04-2010	Negen op de tien Nederlanders wonen binnen 5 kilometer van voortgezet onderwijs
31-08-2009	Steeds minder vrouwen gaan korter werken na geboorte eerste kind	07-04-2010	Omslag op arbeidsmarkt zichtbaar in lagere cao-loonstijging
26-08-2009	Jeugdwerkloosheid flink opgelopen	07-04-2010	Minder jongeren zonder startkwalificatie van school
17-08-2009	Student verdient gemiddeld ruim 5 duizend euro per jaar bij	31-03-2010	Ziekteverzuim eind 2009 licht gestegen
27-07-2009	Minder werknemers met ouderschapsverlof	30-03-2010	Hoogopgeleide 25- tot 35-jarigen doen het goed op de arbeidsmarkt
22-07-2009	Nederland is Europees kampioen deeltijdwerken	29-03-2010	Studenten verhuizen vaak binnen hun eigen deel van het land
20-01-2010	Meer zelfstandigen zonder personeel geven er de brui aan	29-03-2010	Wo-bachelors doen langer over hun studie dan hbo'ers
20-01-2010	Lichte groei aantal Oost-Europese werknemers	24-03-2010	Vrouwen vaker bedrijfsopvolger landbouwbedrijf
20-01-2010	Drie kwart AOW'ers heeft aanvullend pensioen	22-03-2010	Surinaamse en Antilliaanse ouders maken vaakst gebruik van kinderopvangtoeslag
20-01-2010	Eén op tien werknemers bouwt geen aanvullend pensioen op	15-03-2010	Na landbouw op het vmbo liever iets anders op het mbo
18-01-2010	Veel Duitse studenten in Nederlands hoger onderwijs	10-03-2010	Mannen in deeltijd gaan vaker meer uren werken dan vrouwen
13-01-2010	Inkomenskloof tussen alleenstaande moeders en moeders met partner groter	08-03-2010	Werkloosheid in alle provincies gestegen in 2009
13-01-2010	Leerling uit rijk gezin zakt vaker in niveau	08-03-2010	Moeders met lange werktijden zijn vaker zelfstandige
13-01-2010	Ziekenhuisopnamen mede oorzaak van voortijdig schoolverlaten bij vwo'ers	26-02-2010	Vraag naar uitzendkrachten fors gedaald
11-01-2010	Cao-lonen stijgen in 2009 met 2,9 procent	22-02-2010	Zelfstandigen werkten in 2009 nauwelijks minder
06-01-2010	Inkomen huishoudens fors lager	22-02-2010	Iets minder overwerk in tweede helft 2009
04-01-2010	Zelfstandigen hebben meeste vermogen	22-02-2010	Huishoudens in Rozendaal het meest welvarend
23-12-2009	Aandeel vrouwen in de arbeidsongeschiktheid groeit	08-02-2010	Steeds meer vmbo'ers naar havo
23-12-2009	Gezonde levensverwachting korter bij lage inkomens	25-01-2010	Vier op de tien nabestaanden ontvangen Anw-uitkering
21-12-2009	Klassiek rolpatroon in uitgaven alleenstaande mannen en vrouwen		
21-12-2009	Laagopgeleiden pessimistischer over vinden van werk		
17-12-2009	Jeugdwerkloosheid verder gestegen		
16-12-2009	Werken in Nederland, wonen in België of Duitsland		
16-12-2009	Lage arbeidsparticipatie onder laagopgeleide vrouwen		
14-12-2009	Kinderdagverblijf en buitenschoolse opvang dichtstbij in grote steden		
09-12-2009	130 duizend huishoudens met inkomen boven een ton		

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'.

Zie voor een overzicht van alle publicaties:
<http://www.cbs.nl>.